

České školství v mapách II

Prostorová analýza podmínek, průběhu a výsledků
předškolního, základního a středního vzdělávání

Česká školní
inspekce

Vzdělávání pod lupou: Data, která mění budoucnost

Navštivte www.vzdelavaniivdatech.cz a objevte, jak může být vzdělávací systém v České republice transparentní a otevřený díky datům. Získáte ucelený přehled, porozumíte trendům a budete moci přispět k dialogu o zlepšení kvality vzdělávání pro všechny.

Vzdělávání v datech

Platforma vzdelavaniivdatech.cz je koncipována jako celoresortní nástroj pro prezentaci důležitých vizualizovaných dat a zjištění různého charakteru, kterými resort školství, mládeže a tělovýchovy disponuje. Postupně tak vedle dat a zjištění České školní inspekce přibývají další vizualizovaná data a zjištění pocházející jak ze zdrojů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, tak ze zdrojů dalších organizací v jeho působnosti.

Přijímací zkoušky na SŠ
VÍCE ↗

Regionální školství
VÍCE ↗

Vysoké školství
VÍCE ↗

Financování, fondy EU
VÍCE ↗

Registr inspekčních zpráv

Výstupy České školní inspekce

ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE ČR
Fráni Šedivka 37, 150 21 Praha 5
tel.: +420 251 033 127
e-mail: skola@csic.cz
IČO: 00633994

vzdelavaniivdatech.cz

[Přehlední ovládací panel](#)

VÝSLEDKY VZDĚLÁVÁNÍ

Vybrat data

ZVOLENÉ ŠETŘENÍ: Národní šetření základních škol – školní rok 2023/2024, Informatické myšlení, 5. ročník

596 Škol
14 975 Žáků
7 439 Dívek
7 536 Chlapců

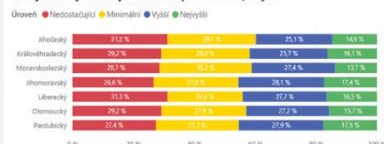
Šetření informatického myšlení pro 5. ročník základních škol zjišťovalo výsledky žáků v oblastech základních pro informatické myšlení žáků (např. vyzkoušení informací ze souboru podmínek a pravidel při řešení konkrétní situace, sledování a uvažování instrukcí a postupů, prezentace dat a informací). Výsledky jsou uvedeny jako podíl hodnocených žáků ve čtyřech kategoriích:

- Žáci v nejvyšší úrovni výsledků – správně řeší i nekomplexnější úlohy.
- Žáci ve vyšší úrovni výsledků – přejíždí ověřovaná témata na vyšší úrovni.
- Žáci v minimální úrovni výsledků – zvládají ověřovaná témata na nejnižším minimu.
- Žáci v nedostačující úrovni výsledků – chybějí řeši i nejednoduché úlohy.

Doplněna je také průměrná úspěšnost žáků v řešení zadávaných úloh.

ROZDÍL Informace o šetření informatického myšlení žáků

Podíl žáků v jednotlivých úrovních podle okresů/krajů

Vizualizace na úrovni okresů/krajů

Úroveň
☐ Nedostačující
☐ Minimální
☐ Vyšší
☐ Nejvyšší
☐ Průměrná úspěšnost

Zobrazit:
☐ všechny žáky
☐ dívky
☐ chlapce

Území	Podíl žáků
Praha	44,15 %
Středočeský	35,52 %
Jihomoravský	35,02 %
Středočeský	34,58 %
Královéhradecký	33,94 %
Vysočina	33,65 %
Liberecký	33,57 %
Olomoucký	33,56 %
Jihovýchodní	33,39 %
Zlínský	33,32 %
Moravskoslezský	33,20 %
Středočeský	33,06 %
Ústecký	30,91 %
Karlovarský	28,15 %

Poslední aktualizace: 05. 06. 2025

Výsledky vzdělávání žáků v základních a středních školách

Prezentace je věnována výsledkovým datům žáků základních a středních škol zkušebních a národních (S a F) (dále jen "národních šetření"). Data vizualizací a širší škála dat národních šetření, ročníků, odborné a široké veřejnosti přehledný přístup k informacím, které jsou zásadní pro pochopení současného stavu a trendů v našem vzdělávacím systému. Můžete vstupovat do světa dat a získat klíčové informace pro rozvoj a zlepšení v naší zemi.

Výsledky měření Měsíční zdatnosti žáků základních a středních škol

Výsledky měření Měsíční zdatnosti žáků základních a středních škol (informatického myšlení) jsou určeny nejen pro učitele, žákům i jejich rodičům a mohou sloužit také jako průběh pro změny obsahu školního vzdělávání, pro rozšíření nabídky mimoškolních pohybových aktivit nebo jako doplněk žáků. Data a jak se věnuje ve volném čase.

České školství v datech

Česká a světová zpráva má nejen velké množství vizualizovaných dat, ale také celou řadu doplněk, analýzy, komentáře a další informace, které vám pomohou lépe pochopit situaci v českém školství. Data a jejich vizualizace jsou průběžně doplňovány o další relevantní a důležitá události.

ČESKÉ ŠKOLSTVÍ V DATECH

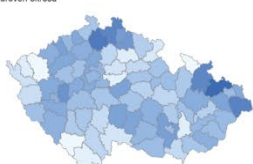
Vybrat data

ZVOLENÝ UKAZATEL: Klima v období 2021/2022

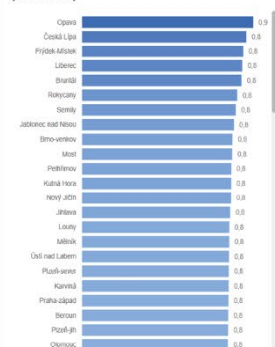
Popis
Klima je agregací následujících položek hospitačního záznamu:
– Těmže všichni žáci pracovali po většinu hodiny se zájmem.
– Učitel projevuje zájem o žáky a jejich vzdělání.
– Vzdělávání cíl reagovat na výsledky a potřeby žáků.
– Žáci dodržují nastavená pravidla, případně a pravidly učitel vhodně pracuje.
– Žáci bez otázk podkládají otázky a sdílejí své postupy.
– Při řešení úloh žáci využívají nebo rozvíjejí spolupráci.

Světší období (mapa, graf) představuje vyšší hodnotu problémů.

Vizualizace na úrovni okresů

Zpět za okresy

Období
☒ 2021/2022
☐ 2022/2023
☐ 2023/2024

Vybrat kraje
☐ Jihovýchodní kraj
☐ Jihomoravský kraj
☐ Karlovarský kraj
☐ Kraj Vysočina
☐ Královéhradecký kraj
☐ Liberecký kraj
☐ Moravskoslezský kraj
☐ Olomoucký kraj
☐ Pardubický kraj
☐ Plzeňský kraj
☐ Praha
☐ Středočeský kraj
☐ Ústecký kraj
☐ Zlínský kraj

vzdelavaniivdatech.cz

České školství v mapách II

Prostorová analýza podmínek, průběhu a výsledků předškolního,
základního a středního vzdělávání

Tematická zpráva

Mgr. Barbora Macková

Mgr. David Broul

Mgr. Jakub Janega

Mgr. Michal Soukop, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Jakub Lysek, Ph.D.

doc. Mgr. Daniel Marek, Ph.D.

Mgr. Tomáš Zatloukal, MBA, LL.M., MSc

Mgr. Jiří Novosák, Ph.D., MBA

Mgr. Tomáš Pavlas

Mgr. Petr Suchomel, Dr.

© Česká školní inspekce | Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5

1. vydání | Vydala a vytiskla: Česká školní inspekce | 2025

ISBN 978-80-53039-29-1 (brožováno)

ISBN 978-80-53039-30-7 (online ; pdf)

ISBN 978-80-53039-31-4 (online ; ePub)

OBSAH

PŘEDMLUVA	5
ÚVOD	11
HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ.....	13
1 VÝSLEDKY ŽÁKŮ V MAPÁCH	18
1.1 VÝSLEDKY ŽÁKŮ VE VYBRANÝCH TESTOVÁNÍCH	18
1.1.1 JAK VYPADAJÍ REGIONÁLNÍ ROZDÍLY VÝSLEDKŮ ŽÁKŮ V NÁRODNÍM ZJIŠŤOVÁNÍ ČESKÉ ŠKOLNÍ INSPEKCE V ROCE 2022?	19
1.1.2 DO JAKÉ MÍRY ZŮSTÁVAJÍ REGIONÁLNÍ ROZDÍLY VE VÝSLEDKÁCH ŽÁKŮ ZACHOVÁNY V DALŠÍCH ŠETŘENÍCH A ZKOUŠKÁCH?	22
1.1.3 CO SE STANE, VEZMEME-LI DO ÚVAHY JEN ŽÁKY GYMNÁZIÍ?	27
1.2 DALŠÍ PROMĚNNÉ SE VZTAHEM K VÝSLEDKŮM VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ	34
1.3 VÝSLEDKY VZDĚLÁVÁNÍ VE VZTAHU K SOCIOEKONOMICKÝM UKAZATELŮM.....	37
2 PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ – PERSONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ A JINÉ FAKTORY	40
2.1 PERSONÁLNÍ PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ V REGIONECH	40
2.1.1 PODÍL NEKVALIFIKOVANĚ A NEAPROBOVANĚ POSKYTOVANÉHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	40
2.1.2 ROZDÍLY V RELATIVNÍM POČTU PODPŮRNÝCH PEDAGOGICKÝCH PRACOVNÍKŮ V OKRESECH.....	44
2.1.3 SUBJEKTIVNÍ VNÍMÁNÍ PERSONÁLNÍCH PROBLÉMŮ ZE STRANY VEDENÍ ZÁKLADNÍCH ŠKOL	48
2.2 ÚZEMNÍ DIMENZE VELIKOSTI ŠKOL	50
2.3 ŽÁCI S JINÝM STÁTNÍM OBČANSTVÍM (CIZINCI) A ŽÁCI SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI V ÚZEMÍ.....	55
2.3.1 KDE NAJDEME VÍCE DĚTÍ A ŽÁKŮ CIZINCŮ A SPECIFICKY DĚTÍ A ŽÁKŮ S UKRAJINSKÝM OBČANSTVÍM?	56
2.3.2 KDE NAJDEME VÍCE DĚTÍ A ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI?	60
3 VZDĚLANOSTNÍ ASPIRACE DĚTÍ A ŽÁKŮ MATEŘSKÝCH, ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOL	64
3.1 ÚČAST DĚTÍ NA PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ.....	64
3.2 PŘECHOD ŽÁKŮ NA OSMILETÁ GYMNÁZIA V 5. ROČNÍKU ZÁKLADNÍ ŠKOLY	68
3.3 PŘECHOD ŽÁKŮ V 9. ROČNÍKU NA STŘEDNÍ ŠKOLY	70
4 KVALITA ŠKOLNÍHO PROSTŘEDÍ A PRŮBĚH VÝUKY	74
4.1 VNÍMANÁ ZÁVAŽNOST RIZIKOVÝCH A NEŽÁDOUCÍCH PROJEVŮ CHOVÁNÍ ŽÁKŮ VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ.....	74
4.2 KVALITA SPOLUPRÁCE A INTERAKCÍ AKTÉRŮ ŠKOLY	78
4.3 NASTAVENÍ ŠKOLNÍHO PROSTŘEDÍ NA ÚSPĚCH SE ZACHOVÁNÍM NÁROKŮ KLADENÝCH NA VZDĚLÁVÁNÍ	83
4.4 UPLATNĚNÍ ČINNOSTÍ KOGNITIVNÍ AKTIVACE ŽÁKŮ V HODINÁCH VÝUKY NAVŠTÍVENÝCH INSPEKČNÍMI TÝMY	84
SEZNAM OBJEKTŮ	87

SEZNAM GRAFŮ	88
SEZNAM MAP	90
SEZNAM TABULEK	93
LITERATURA A ZDROJE	96
PŘÍLOHA 1 ANALÝZY A PUBLIKACE ČESKÉ ŠKOLNÍ INSPEKCE	100

A decorative horizontal bar spanning the width of the page. It consists of a long gray rectangle on the left and a smaller gray rectangle on the right. A large, hollow outline of the letter 'P' is positioned to the right of the long gray rectangle, partially overlapping the smaller gray rectangle.

P

Předmluva

Tomáš Zatloukal,

ústřední školní inspektor

Vzdělávací systém České republiky prochází neustálým vývojem a čelí řadě výzev, vyžadujících pečlivou analýzu a promyšlené řešení. Publikace České školství v mapách II představuje pokračování úspěšného projektu, který si klade za cíl zmapovat a analyzovat klíčové aspekty českého školství prostřednictvím prostorového pohledu.

Tato publikace vznikla s ambicí poskytnout komplexní a objektivní obraz o stavu vzdělávání v České republice, jenž by byl užitečný jak pro odbornou veřejnost, tak pro tvůrce vzdělávacích politik na všech úrovních. Prostorová analýza umožňuje odhalit regionální specifika, identifikovat nerovnosti a poukázat na oblasti, které potřebují zvýšenou pozornost nebo naopak představují příklady dobré praxe.

Základem této analýzy jsou unikátní data získaná z inspekční činnosti České školní inspekce, která poskytují autentický pohled na kvalitu vzdělávání v jednotlivých školách a regionech. Tato data jsou systematicky doplněna informacemi z dalších relevantních zdrojů, což zajišťuje komplexnost a spolehlivost prezentovaných analýz.

Publikace využívá sílu mapových vizualizací, jež transformují složitá data do přehledné a snadno interpretovatelné podoby. Pro ještě hlubší analýzu a interaktivní práci s daty je publikace propojena s webovým portálem www.vzdelavanivdatech.cz, který obsahuje další informace prezentované na úrovni jednotlivých regionů a umožňuje uživatelům detailnější prozkoumání vzdělávacích dat. Tyto vizualizace nejen usnadňují pochopení regionálních rozdílů, ale také podporují evidenci podložené rozhodování v oblasti vzdělávací politiky. Každá mapa vypráví příběh o tom, jak se vzdělávání realizuje v různých částech naší země, a pomáhá identifikovat faktory, které ovlivňují jeho kvalitu a dostupnost.

Cílem této publikace není pouze popsat současný stav, ale také inspirovat k dalšímu zlepšování. Věříme, že prostorová analýza může přispět k lepšímu porozumění složitosti vzdělávacího systému a podpořit vznik efektivních opatření, jež povedou k vyšší kvalitě a spravedlivosti ve vzdělávání pro všechny žáky a studenty v České republice.

Publikace je určena široké škále čtenářů – od zřizovatelů škol a krajských samospráv přes ředitele škol a pedagogy až po výzkumníky, novináře a všechny, kteří se zajímají o budoucnost českého vzdělávání. Doufáme, že se stane užitečným nástrojem pro informovanou diskusi a inspiraci pro další kroky směřující k rozvoji našeho vzdělávacího systému.

Úvod

ÚVOD

Předkládaná publikace s názvem *České školství v mapách II: Prostorová analýza podmínek, průběhu a výsledků předškolního, základního a středního vzdělávání* navazuje na předchozí zprávu *České školství v mapách*, která byla publikována v roce 2022. Od prvního vydání tak uběhly tři roky a od některých tehdy analyzovaných datových sad i let více. Tato navazující studie se zaměřuje nejen na výsledky žáků a nerovnosti ve vzdělávání, ale poprvé publikuje některé méně známé jevy formou mapových kartogramů. Analýza zobrazuje nejdůležitější charakteristiky české vzdělávací soustavy, především na úrovni okresů, přičemž využívá aktuálně dostupných dat České školní inspekce (ČŠI), Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání (Cermat), Českého statistického úřadu (ČSÚ) a dalších veřejných institucí.

Publikace je rozdělena na čtyři části. První kapitola se zabývá výsledky žáků v mapách a omezeně sleduje i změny v čase. Výsledky žáků jsou v České republice dle mezinárodních šetření jako PISA, PIRLS, TIMSS, ICILS ovlivněny zejména socioekonomickým statusem (SES) rodičů těchto žáků, v prostoru tedy pak analogicky socioekonomickým rozvojem regionů. Nejlepších výsledků dosahují žáci tradičně v Praze a v jiných velkých městech a jejich okolí, další regiony se v pořadí různě střídají a dosahují více či méně průměrných výsledků. Podprůměrné výsledky pozorujeme v Karlovarském a Ústeckém kraji. Přesto existují regiony v rámci krajů, které dosahují lepších než očekávatelných výsledků. Důvodů může být více, například kombinací vhodné regionální školní politiky a díky úspěšným ředitelům, jejichž školy v daném regionu slouží jako příklad dobré praxe inspirující i školy v okolí.

Druhá kapitola Podmínky vzdělávání – personální zajištění a jiné faktory se soustředí na klíčové téma nedostatku kvalifikovaných a aprobovaných učitelů a dalších profesí ve vzdělávání. Číslo za Českou republiku mohou zkreslit fakt, že se regiony v tomto ohledu výrazně liší. Nedostatek kvalifikovaných pedagogů není typický pouze pro socioekonomicky problémové oblasti, ale týká se i ekonomicky silnějších regionů, jako jsou Plzeňský a Středočeský kraj, a zejména hlavního města Prahy. Naopak kraje jako Moravskoslezský a Zlínský vykazují vysoký podíl kvalifikovaných a aprobovaných učitelů. Dostatek kvalifikovaných pracovníků ve školství souvisí patrně s distribucí příslušných oborů na vysokých školách, kdy Moravu dokáže zajistit hned několik univerzit a vysokých škol, naopak v Karlovarském kraji regionální univerzita zajišťující dostatečně tyto obory dosud není zřízena. V případě psychologů pozorujeme nedostatek prakticky v celé České republice, velký nedostatek jich je například v Plzeňském kraji, což může souviset s tím, že zde není akreditovaný magisterský obor. Moravské kraje mohou mít také výhodu, že prestiž povolání učitele může být všeobecně vyšší. Dle posledního šetření agentury CVVM (červen 2019) obyvatelé v Praze a v Ústeckém kraji hodnotí prestiž povolání učitele pod průměrem České republiky.

Třetí kapitola Vzdělanostní aspirace žáků mateřských, základních a středních škol mapuje podíl žáků v předškolním stupni vzdělávání a aspirace žáků při přechodu na střední školy, zejména na víceletá gymnázia. Podíl dětí ve věku 3–5 let navštěvující předškolní stupeň vzdělávání v čase narostl, což je pozitivní zpráva, protože z jiných šetření víme, že existuje korelace s lepšími výsledky těchto žáků oproti těm, kteří předškolní vzdělávání neabsolvovali. Větší podíl žáků 5. ročníků, kteří si podali přihlášku na víceleté gymnázium, najdeme v krajských centrech a jejich okolí. Největší podíl takových žáků je pak v Praze a okolí.

Poslední čtvrtá kapitola Kvalita školního prostředí a průběh výuky ukazuje, jak se v prostoru liší postoje žáků a učitelů. Obecně můžeme vztahy žáka a učitele považovat za dobré, a to jak pohledem žáků, tak samotných učitelů. Přesto existují regionální rozdíly. Je zajímavé, že žáci hodnotí své učitele příznivěji v okresech severních Čech, naopak na Moravě hodnotí pozitivněji vztahy s žáky samotní učitelé. Kapitola se zabývá i disciplinárním klimatem a ukazuje data ohledně zaměření na akademický výkon žáků, a to jak ze strany školy, tak rodičů. Kapitola dále poukazuje na negativní vztah mezi nedostatečnou kvalifikací učitelů, a to zejména na 2. stupni základních škol, a vnímanou kvalitou spolupráce a interakcí ze strany ředitelů a učitelů škol a výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022.

Mapová vizualizace dat představuje důležitý nástroj při tvorbě této publikace. Prostorové zobrazení informací výrazně napomáhá identifikaci regionálních rozdílů a slouží k odhalení možných územních nerovností v oblasti vzdělávání prostřednictvím přehledné a srozumitelné formy. Při interpretaci map je třeba mít na paměti, že data jsou agregována na úroveň správních obvodů obcí s rozšířenou působností, okresů nebo krajů. Tento způsob zobrazení nezachycuje jemnější rozdíly uvnitř těchto územních jednotek. Upozorňujeme, že zejména na úrovni krajů může docházet k významné vnitřní variabilitě – některé části kraje mohou vykazovat zcela odlišné charakteristiky než průměr za daný kraj, což může při pohledu na agregovaná data zůstat skryto. Týká se například relativně bohatého Plzeňského kraje, ale i krajů, jako je Pardubický, Královéhradecký či Olomoucký. Jedná se o kraje, které v médiích často nebývají zmiňovány jako kraje, které by vykazovaly problémy ve vzdělávací soustavě, ale i přesto v nich jsou regiony, které mají své specifické problémy a potřeby. Může se jednat o problémy s nárůstem podílu dětí cizinců, což vytváří neúměrný tlak na vzdělávací soustavu, nebo o nižší podíl psychologů a podpůrných pedagogických pracovníků na počet žáků v regionu. Proto naše předkládaná studie cílí zejména na zjištění rozdílů v rámci jednotlivých krajů,

kteřé nejsou na první pohled patrné. Mapy jsou vytvořeny v softwaru QGIS, online vizualizace některých dat je dostupná na webovém portálu ČŠI www.vzdelavaniivdatech.cz.

Zjištění uvedená v této publikaci mohou sloužit jako praktický nástroj pro zřizovatele škol, kteří díky meziokresnímu srovnání získávají přehled o silnějších i slabších stránkách vzdělávacího systému ve svém regionu. Pro krajské samosprávy představuje analýza dat příležitost k hlubšímu porozumění problémovým oblastem v rámci jednotlivých okresů, tedy i těm, které zůstávají skryté při sledování agregovaných ukazatelů na úrovni celého kraje. Právě srovnání na celostátní úrovni často umožňuje lépe identifikovat územní nerovnosti, jež mohou být následně zohledněny při plánování a úpravách krajských strategií a koncepcí ve vzdělávání. Rozpoznání problémových míst je přitom pouze výchozím bodem. K efektivnímu řešení regionálních rozdílů je nutná spolupráce napříč úrovněmi řízení, mezi krajskou a obecní samosprávou, státní správou, neziskovým sektorem, mikroregiony, místními akčními skupinami a dalšími aktéry působícími na územní úrovni. Vzhledem k vysoké míře decentralizace českého vzdělávacího systému hrají právě lokální a regionální instituce klíčovou roli při vytváření podmínek pro pozitivní změnu.

Problémy české vzdělávací soustavy jsou komplexní a neexistují pro ně jednoduchá řešení. Za jeden z hlavních problémů lze označit nedostatek kvalifikovaných pracovníků napříč všemi stupni vzdělávání a zároveň omezenou kapacitu mateřských škol v rychle se rozvíjejících regionech. Výrazný deficit kvalifikovaných a aprobovaných učitelů se soustřeďuje zejména do strukturálně oslabených oblastí, jako jsou Karlovarský a Ústecký kraj. Podle zjištění mezinárodních šetření je kvalifikovanost učitelů spojena nejen s vyššími výsledky žáků (PISA 2018), ale rovněž s jejich silnější motivací a větší mírou sounáležitosti se školním prostředím (PIRLS 2016, TIMSS 2019). Zajištění dostatečného počtu kvalifikovaných pedagogů se proto jeví jako zásadní krok k tomu, jak alespoň částečně eliminovat dopady sociálního, kulturního a ekonomického znevýhodnění. Kartografické výstupy, které zachycují výsledky žáků či průběh vzdělávání, často reflektují širší kontext regionálních rozdílů a připomínají mapy kvality života nebo ukazatele socioekonomického rozvoje. Právě úroveň socioekonomického zázemí tvoří významný rámec, který do značné míry vysvětluje rozdíly mezi jednotlivými krajskými vzdělávacími systémy. Zmírnění těchto rozdílů si vyžaduje dlouhodobou a koordinovanou spolupráci všech zainteresovaných subjektů – od veřejné správy na místní, regionální i centrální úrovni přes neziskové organizace až po občanské iniciativy.

HLAVNÍ ZJIŠTĚNÍ

Výsledky ve vzdělávání

- Je pozorována opakující se základní podoba meziokresních rozdílů v průměrných výsledcích žáků základních a středních škol, kterých dosáhli v několika národních šetřeních a zkouškách založených na testování – národní zjišťování České školní inspekce v letech 2017 a 2022, jednotná přijímací zkouška na střední školy v roce 2024 a test českého jazyka společné části maturitní zkoušky (souhrnně za roky 2022, 2023 a 2024):
 - Horších výsledků dosáhli žáci okresů v těch krajích, které se vyznačují vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů propisujících se také v oblasti vzdělávání.
 - Lepších výsledků dosáhli žáci dvou velkých metropolitních území – hlavního města Prahy a moravské metropole Brna s jejich okolím, tj. regionů České republiky, které se vyznačují zřetelně lepšími socioekonomickými charakteristikami obyvatel a imigrací obyvatel jak do obou měst, tak do jejich zázemí. V případě třetího velkého metropolitního území České republiky – Ostravy a jejího okolí – je situace komplikována vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů, které stojí v pozadí rozdílů uvnitř kraje.
 - Lepší výsledky lze zaznamenat i v případě území některých regionálních center vyšší úrovně (např. Plzeň, Hradec Králové, České Budějovice, Olomouc, Zlín). Naopak v mikroregionech, které jsou českou strategií regionálního rozvoje označovány jako hospodářsky a sociálně ohrožená území, dosáhli žáci v průměru slabších výsledků.
 - Upozornit je ještě možné na lepší dosahované výsledky žáků Zlínského kraje, což je jev, který se častěji opakuje v mezinárodních i národních šetřeních. Identifikován byl také význam území tzv. vnitřní periferie na hranicích krajů s o něco horšími výsledky.

Celkově se ukazuje, že diskuse o územních rozdílech ve vzdělávacích výsledcích žáků musí vzít do úvahy širší spektrum prostorových nerovností, které se opakují také v dalších socioekonomických oblastech fungování české společnosti.

- Hodnocení meziokresních rozdílů ukazuje na silnou asociaci mezi různými ukazateli, které lze brát jako dílčí aspekty vzdělávacích výsledků žáků:
 - výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol v testech českého jazyka a matematiky v národním zjišťování České školní inspekce (roky 2017 a 2022) a v jednotné přijímací zkoušce na víceletá gymnázia, respektive na střední školy (rok 2024);
 - úspěšnost maturantů v testu českého jazyka ve společné části maturitní zkoušky (souhrnně za roky 2022, 2023 a 2024);
 - podíl žáků základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku v 7. či 8. ročníku;
 - podíl žáků základních škol opakujících ročník.

Lze tak pozorovat vysokou perzistenci meziokresních rozdílů ve výsledcích žáků. Ačkoliv se tento poznatek může zdát triviální, nebyl alespoň podle povědomí autorů v této širší empiricky posuzován. Na úrovni škol byla také zaznamenána vysoká asociace výsledků žáků v národním zjišťování České školní inspekce a v mezinárodním šetření PISA, která obě proběhla v roce 2022. Z praktického hlediska je poznatek důležitý v tom, že změna v meziokresních rozdílech ve výsledcích žáků je nutně dlouhodobého charakteru. Za zásadní lze v tomto ohledu považovat tu skutečnost, že pro okresy byla ukázána silná asociace mezi průměrnými výsledky žáků v testování a průměrným socioekonomickým statusem žáků. Změna socioekonomických podmínek v území je přitom také dlouhodobého charakteru. Nicméně ačkoliv vztah je zřetelný, nelze zcela zjednodušovat, neboť v případě některých okresů dosáhli žáci v testování lepších výsledků, než by bylo očekáváno vzhledem k jejich socioekonomickému statusu.

- Vysoká podobnost meziokresních rozdílů je zaznamenána také ve výsledcích žáků gymnázií. Takto lepších průměrných výsledků v jednotné přijímací zkoušce na osmiletá i čtyřletá gymnázia v roce 2024 dosáhli žáci z okresů hlavních metropolitních území a regionálních center vyšší úrovně, horších průměrných výsledků pak žáci z okresů vyznačujících se vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů. Obdobná zjištění poskytuje hodnocení založené na hlásících se i přijatých žácích, respektive na umístění základních škol, které žáci navštěvovali, i umístění víceletých gymnázií, kam se žáci hlásí či byli přijati. Silnou asociaci lze na úrovni okresů pozorovat také pro úspěšnost gymnazistů v testu českého jazyka společné části maturitní zkoušky (souhrnně za roky 2022, 2023 a 2024). Doplnující poznatky ukazují:

- Nepotvrzuje se hypotéza, že by důvodem horších průměrných výsledků žáků hlásících se na nižší stupeň osmiletých gymnázií v dotčených okresech byl vyšší počet takových žáků. Naopak nižší počet hlásících se žáků na osmileté gymnázium je asociován s horšími výsledky žáků v jednotné přijímací zkoušce v roce 2024. Otázkou tak je, jaký vliv má konkurence o místa na víceletých gymnáziích na výsledky žáků v průběhu dalšího studia.
- V úvahách o meziokresních rozdílech ve výsledcích žáků (nejen) gymnázií hraje svou roli také dojíždka do školy mezi okresy. Tento faktor se nejsilněji projevuje v zázemí největších metropolitních území, přičemž jeho význam se zvyšuje na vyšším stupni vzdělávání. V tomto kontextu se objevuje otázka o nejvhodnější podobě územního managementu, kdy funkční regiony neodpovídají regionům administrativně-správním.

Poznatky o výsledcích a počtech žáků gymnaziálních oborů vzdělání v sobě obsahují jedno důležité praktické téma z pohledu hůře hodnocených okresů. Nižší počet a horší výsledky žáků gymnázií v různých ročních vzdělávání a meziokresní dojíždka do škol utváří otázku, jak velký podíl žáků z těchto okresů má potenciál přijetí na vysokoškolské obory s nejvíce náročnými přijímacími zkouškami. Mezi takové obory bezpochyby patří také lékařské obory. Otázka počtu žáků z těchto regionů v náročných oborech, tj. žáků s vyšší pravděpodobností návratu do území díky existujícím sociálním vazbám, tak může být jedním z dílčích aspektů úvah o nedostatku některých profesí v dotčených územích.

- Provedená analýza je spojena s některými metodickými nedostatky. Upozornit je především nutné na tu skutečnost, že ve většině případů se jedná o zachycení jevu v daném časovém okamžiku. Pro poznání širších souvislostí a měření přidané hodnoty ve vzdělávání lze za zásadní cíl považovat snahu o zlepšování datové základny, která by umožnila provádět hodnocení v časovém vývoji, ideálně na úrovni žáků.

Podmínky vzdělávání – personální zajištění a jiné faktory

- Provedená analýza ukazuje, že vyšší problémy se zajištěním odborně kvalifikovaných učitelů je možné pozorovat především v pražském metropolitním území a dále pak v okresech v severozápadních Čechách, které jsou charakteristické závažnější koncentrací sociálních a ekonomických problémů. Pozornost si zaslouží také situace některých excentricky lokalizovaných příhraničních okresů. Různorodost uvedených okresů naznačuje, že důvody spojené s existencí řešeného problému jsou různé – konkurenceschopnost pracovní pozice učitele na trhu práce v pražském metropolitním území, náročnost učitelského povolání v území s vysokou koncentrací sociálních a ekonomických problémů či odchod kvalifikovaných obyvatel z příhraničních regionů. Data z inspekční činnosti v základních školách dále ukazují, že vysoký podíl učitelů bez kvalifikace jde ruku v ruce s vysokým podílem hodin výuky, jejichž vzdělávací obsah nebyl odučen učitelem s odpovídající aprobací.
- S ohledem na poznatky o vzdělávacích výsledcích žáků lze pozitivně hodnotit, že v socioekonomicky problémovějších okresech severozápadních Čech připadá na jeden úvazek asistenta pedagoga méně žáků. O něco méně příznivě dopadá toto hodnocení, pokud je výpočet založen na počtu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Zde se může objevovat hrozba nedostatku asistentů pedagoga v nejvíce potřebných okresech.
- Hodnocení meziokresních rozdílů v počtu úvazků psychologů ve školách a školských poradenských zařízeních na jeden tisíc dětí a žáků mateřských, základních a středních škol ukazuje přirozené soustředění těchto služeb ve velkých městech, lepší hodnoty dále vykazují okresy východní části Moravy a Slezska. Celkový počet psychologů je nicméně nízký na celém území České republiky. Za nepříznivou lze považovat situaci socioekonomicky problémovějších regionů severozápadní části Čech, které se vyznačují vyšším podílem žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Praktickou relevanci uvedených poznatků dokládají také poměrně silné asociace okresních hodnot pro výše uvedená personální data oficiálních statistik na jedné straně a tím, jak ředitelé základních škol vnímají problémy s personálním zajištěním výuky. Nejsilnější jsou tyto asociace v případě ukazatele zajištění kvalifikované a aprobované výuky, týkají se však také dalších specializovaných a podpůrných pozic (asistent pedagoga, psycholog). Významnou roli ve spojení s personálními nedostatky v území může hrát chybějící nabídka terciárního vzdělávání, která by umožňovala přípravu v příslušných studijních oborech.
- Hodnocení meziokresních rozdílů v průměrném počtu žáků připadajících na jednu běžnou a veřejným subjektem zřizovanou mateřskou, respektive základní školu ukazuje očekávané rozdíly – výskyt v průměru větších škol v okresech velkých měst a v silněji urbanizovaných okresech Ústeckého a Moravskoslezského kraje, výskyt v průměru menších škol v méně hustě zalidněných příhraničních okresech a častější výskyt v průměru menších škol v okresech východní části Čech a na Moravě. Podobné závěry přináší hodnocení zohledňující aspekt sloučených mateřských a základních škol. Aktuální diskuse výhod a nevýhod různých velkých mateřských a základních škol (např. výuka v menších třídních kolektivech, ekonomická efektivita) se tak silněji dotýká některých regionů České republiky.

- Meziokresní rozdíly v podílech dětí a žáků s jiným než českým či slovenským občanstvím (cizinců) v mateřských školách, základních i středních školách jsou podobné. Zřetelné jsou rozdíly mezi českými a moravskými okresy s výrazně nižším zastoupením dětí i žáků cizinců ve školách moravských okresů. Vysoký podíl dětí i žáků cizinců připadá na školy v hlavním městě Praze a v okolních okresech, v příhraničních okresech severních, severozápadních, západních a jihozápadních Čech, dále pak v okresech Brno-město a Plzeň-město, tj. dalších velkých městech České republiky. Vysoký podíl dětí a žáků cizinců v okresech severozápadních a západních Čech dále zvyšuje nároky kladené na mateřské, základní i střední školy v tomto území.
- Problematika vzdělávání dětí a žáků cizinců dále získala na významu v souvislosti se zahájením ruské vojenské agrese na Ukrajině v roce 2022. V tomto kontextu se výrazně zvýšil počet dětí a žáků cizinců v České republice. Meziokresní rozdíly v jejich zastoupení mezi školními roky 2021/2022 a 2024/2025 nicméně ukazují vysokou podobnost, což platí také pro děti a žáky s ukrajinským státním občanstvím. Lze předpokládat, že se zde uplatňuje aspekt územních komunit cizinců, které usnadňují adaptaci nově příchozím krajanům. Vedle toho se však ukazuje, že v některých okresech se zastoupení dětí a žáků s ukrajinským státním občanstvím výrazně zvýšilo – městské okresy Praha a Plzeň, tři okresy západních Čech (Tachov, Cheb a Karlovy Vary) a průmyslový okres Mladá Boleslav.

Vzdělanostní aspirace dětí a žáků mateřských, základních a středních škol

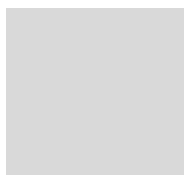
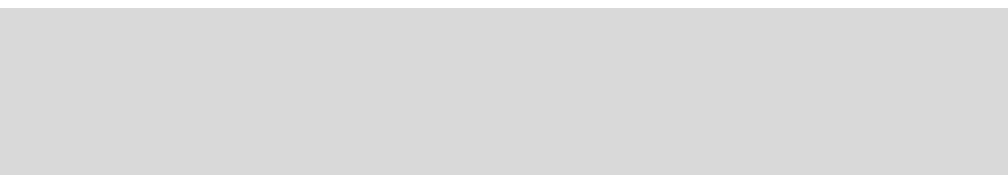
- Pro regiony České republiky je charakteristická relativně vysoká účast dětí na předškolním vzdělávání. V meziokresním srovnání se ukazují nižší hodnoty pro velká města a jejich okolí a dále pro okresy Ústeckého a Karlovarského kraje. V případě velkých měst se jeví jako relevantní problém nedostatek míst v mateřských školách, vliv dalších faktorů lze předpokládat v okresech Ústeckého a Karlovarského kraje. To naznačuje vyšší podíl pětiletých žáků v těchto okresech, kteří nově nastupují do běžných tříd mateřských škol právě v pěti letech věku. Prostorově mozaikovitě jsou meziokresní rozdíly související s odklady vstupu šestiletých žáků do základních škol.
- Hodnocení meziokresních rozdílů v podílech žáků základních škol, kteří v roce 2024 podali v 5. ročníku základní školy přihlášku ke studiu na osmiletém gymnáziu, ukazuje vyšší soustředění takových přihlášek v okresech největších měst a v jejich blízkém okolí. Nejnižší podíly jsou naopak patrné spíše v okrajových částech České republiky, celkový územní vzor ukazatele však lze charakterizovat spíše jako mozaikovitý. Zásadní roli zde hraje nabídka možností studia na osmiletém gymnáziu v území okresu. Specifické je přitom postavení některých okresů v zázemí největších měst, kdy žáci základních škol z těchto okresů zvyšují počet zájemců o studium osmiletých gymnázií v městských okresech.
- Opačná zjištění poskytuje hodnocení meziokresních rozdílů dvou ukazatelů – podílu žáků 9. ročníku základní školy, kteří v přihlášce na střední školu zvolili alespoň jeden gymnaziální obor, respektive podílu žáků 9. ročníku základní školy, kteří v přihlášce na střední školu zvolili pouze nematuritní obory vzdělání. Méně ambiciózní nematuritní vzdělávací cesta je volena vyšším podílem žáků v okresech, které se vyznačují vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů.
- Celkově podoba meziokresních rozdílů hodnocených ukazatelů týkajících se cesty dětí a žáků vzdělávací soustavou není jednoznačná. Především v případě rozhodnutí o podání přihlášky na osmileté či čtyřleté gymnázium hraje důležitou roli nabídka míst v okrese. V řadě ohledů se ovšem objevuje vztah vyšší koncentrace sociálních a ekonomických problémů v území a nižších aspirací rodinného prostředí dětí a žáků při volbě jejich vzdělávací dráhy.

Kvalita školního prostředí a průběh výuky

- Meziokresní rozdíly v tom, jak ředitelé a učitelé vnímají závažnost projevů rizikového a nežádoucího chování žáků ve školním prostředí (např. vyrušování ve třídě, podvádění, vulgarita a nadávky, zastrašování, fyzické násilí, záškoláctví, šikana), se opětovně vyznačují horšími hodnotami v okresech s vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů v území. Relativně horší vnímání těchto projevů však lze zaznamenat také v případě hlavního města Prahy, naopak lepší hodnoty jsou charakteristické pro moravské okresy. V prostředí běžných základních škol lze zaznamenat skupinu okresů, v nichž jsou závažnější disciplinární problémy asociovány se slabšími výsledky žáků.
- Pro okresy s vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů je také charakteristické o něco méně příznivé vnímání kvality spolupráce a interakcí mezi vedením a učiteli školy pohledem jak vedení, tak učitelů (např. vzájemná spolupráce a podpora aktérů ve vzdělávání, poskytování zpětné vazby, schopnost řešit neshody, možnost navrhnout zlepšení). Stejný vztah platí také pro to, jak učitelé vnímají kvalitu spolupráce a interakcí mezi učiteli a žáky. Poněkud odlišné jsou meziokresní rozdíly hodnocení kvality spolupráce a interakcí učitelů a žáků tak, jak je vnímají samotní žáci. Hodnoty řady okresů, které jsou charakteristické existencí sociálních

a ekonomických problémů, jsou příznivější, přísnější je naopak hodnocení žáků ve velkých městech. Svou roli zde může hrát více konkurenční prostředí městských škol nebo vyšší potřeba spolupráce a podpory žáků z horších socioekonomických podmínek. Uvedené poznatky je ovšem nutné vnímat v relativním srovnání okresů, neboť celkově převažuje pozitivní vnímání kvality spolupráce a interakcí aktérů.

- Na okresní úrovni jsou zaznamenány některé vztahy mezi hodnocenými proměnnými:
 - silný vztah mezi vnímanou kvalitou spolupráce a interakcí ze strany ředitelů a učitelů škol na jedné straně a jimi vnímanou závažností rizikových a nežádoucích projevů chování žáků ve školním prostředí na straně druhé;
 - pozitivní vztah mezi učiteli vnímanou kvalitou spolupráce a interakcí učitelů a žáků a výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022;
 - negativní vztah mezi nedostatečnou kvalifikací učitelů, a to zejména na 2. stupni základních škol, a vnímanou kvalitou spolupráce a interakcí ze strany ředitelů a učitelů škol a výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022.
- Meziokresní rozdíly s lepšími hodnotami v okresech největších měst (Praha, Brno, Plzeň) a horšími hodnotami v okresech s vyšší existencí sociálních a ekonomických problémů se ukazují také v hodnocení odpovědí učitelů běžných základních škol na otázky související s nastavením prostředí školy na úspěch se zachováním nároků kladených na vzdělávání (např. nároky rodičů na vzdělávání dětí, snaha žáků o dobrý prospěch, nastavení prostředí školy na vysoké vzdělávací výsledky, respekt žáků k úspěchu spolužáka). Ukazuje se přitom silný pozitivní vztah tohoto faktoru a výsledků žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022.

1

Výsledky žáků v mapách

1 VÝSLEDKY ŽÁKŮ V MAPÁCH

Jsou výsledky žáků z některých regionů zřetelně lepší než žáků z regionů jiných?

Co mají takové regiony společného? Poskytují různá šetření stejná zjištění, či se zjištění odlišují?

Na výsledky vzdělávání žáků lze nahlížet různými způsoby. Výsledky vzdělávání je možné spojovat s neúspěšností žáků v jejich studiu, s úrovní jejich znalostí a dovedností dosažených v různých vzdělávacích oblastech nebo také s naplňováním postojových a dalších cílů vzdělávání. Pro zjišťování úrovně výsledků vzdělávání lze přitom využít různé metody sběru dat a informací, jako například standardizované testy či postojové dotazníky.

Územní hledisko výsledků vzdělávání přitahuje značný zájem odborné i širší veřejnosti. Řada tematických zpráv a sekundárních analýz České školní inspekce z mezinárodních a národních šetření ukázala, že žáci v některých regionech dosahují v řešených testech v průměru výrazně lepších výsledků než jejich vrstevníci v jiných částech země. Regionální rozdíly ve vzdělávacích výsledcích žáků jsou přitom ovlivněny řadou faktorů, jako jsou socioekonomické charakteristiky rodinného zázemí žáků či kvalita podmínek a průběhu vzdělávání.¹ A právě vybraným otázkám územní dimenze vzdělávacích výsledků žáků základních a středních škol se věnuje první část této publikace.

Na tomto místě bychom chtěli ještě jednou zopakovat, že v publikaci je často využíváno mapové zpracování dat a informací. Prostorové zobrazení dat je silným nástrojem, který pomáhá vizuálně odhalit územní rozdíly a upozornit na možné prostorové nerovnosti (nejen) ve vzdělávání. Při interpretaci map je však důležité mít na paměti, že data jsou vždy agregována na některé z prostorových úrovní – správní obvody obcí s rozšířenou působností (dále jen „SO ORP“), okresy nebo kraje. To znamená, že nezachycují nejjemnější rozdíly uvnitř jednotlivých území. Pokud například určitý region vykazuje v průměru nižší výsledky v testování, neznamená to, že všichni žáci tohoto regionu dosahují slabších výsledků – i zde mohou být žáci s nadprůměrnými skóre, což samozřejmě platí i opačně.

1.1 Výsledky žáků ve vybraných testováních

Velká šetření založená na testování hrají důležitou roli ve vzdělávacích systémech, protože poskytují objektivní zpětnou vazbu o dosažených znalostech a dovednostech žáků na úrovni systému, a v závislosti na tom, jak jsou jednotlivá šetření koncipována, také zpětnou vazbu na úrovni žáka, třídy či školy. Prostřednictvím doprovodných zjišťování (např. dotazníkové šetření) lze získat informace o dalších faktorech ve vztahu k dosahovaným výsledkům žáků (např. socioekonomické charakteristiky rodinného zázemí žáků, využívané metody výuky, klima třídy a další). Z územního hlediska pak mohou být data a informace z velkých šetření využita jako nástroj pro odhalování nerovností ve vzdělávání, což je bezesporu důležité také pro diskusi žádoucího trendu jejich vývoje.

Analýza v této podkapitole se nejdříve věnuje hodnocení rozdílů ve výsledcích žáků z různých regionů České republiky ve třech různých šetřeních a zkouškách založených na testování:

- Prvním hodnoceným šetřením je rozsáhlé ověřování dosažených výsledků žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v českém jazyku a matematice, které realizovala Česká školní inspekce v letech 2017 a 2022.
- Předmětem zájmu provedené analýzy je dále jednotná přijímací zkouška žáků základních škol na střední školy v roce 2024. Součástí této zkoušky, kterou organizuje Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání, jsou testy českého jazyka a matematiky.
- Společná část maturitní zkoušky žáků středních škol, která je každoročně organizována Centrem pro zjišťování výsledků vzdělávání, je třetím hodnoceným testováním. Pozornost je zde věnována výsledkům žáků v testu českého jazyka, který konají všichni maturanti, a to se zaměřením na roky 2022, 2023 a 2024.

¹ ČŠI (2022a), ČŠI (2023a), ČŠI (2023b).

1.1.1 Jak vypadají regionální rozdíly výsledků žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022?

Hodnocení výsledků českých žáků základních škol a nižšího stupně víceletých gymnázií v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022 je založeno na souhrnném ukazateli, který převádí do jednoho indexu výsledky žáků na úrovni pátých a devátých ročníků vzdělávání v testech českého jazyka a matematiky. Podobu konstrukce tohoto indexu² je potřeba mít při čtení dalšího textu na paměti. Zároveň je žádoucí zdůraznit, že každého z dílčích testování se účastnilo téměř 60 tis. žáků příslušného ročníku.

Primární poznatek hodnocení ukazuje často se opakující podobu meziokresních rozdílů (mapa 1). Horších výsledků dosáhli žáci okresů v krajích, které hlavní strategický dokument České republiky v oblasti rozvoje regionů³ označuje za strukturálně postižené – Ústecký kraj, Karlovarský kraj a Moravskoslezský kraj. Tyto okresy se vyznačují vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů, které se propisují také v oblasti vzdělávání. Dobře tuto skutečnost ilustruje graf 1, který v okresech zachycuje silnou asociaci mezi průměrnými výsledky žáků v testování a průměrným socioekonomickým statutem žáků⁴. Nicméně ačkoliv vztah je zřetelný, nelze zjednodušovat. Žáci některých okresů dosáhli v testování lepších výsledků, než by bylo očekáváno vzhledem k jejich socioekonomickému statusu.

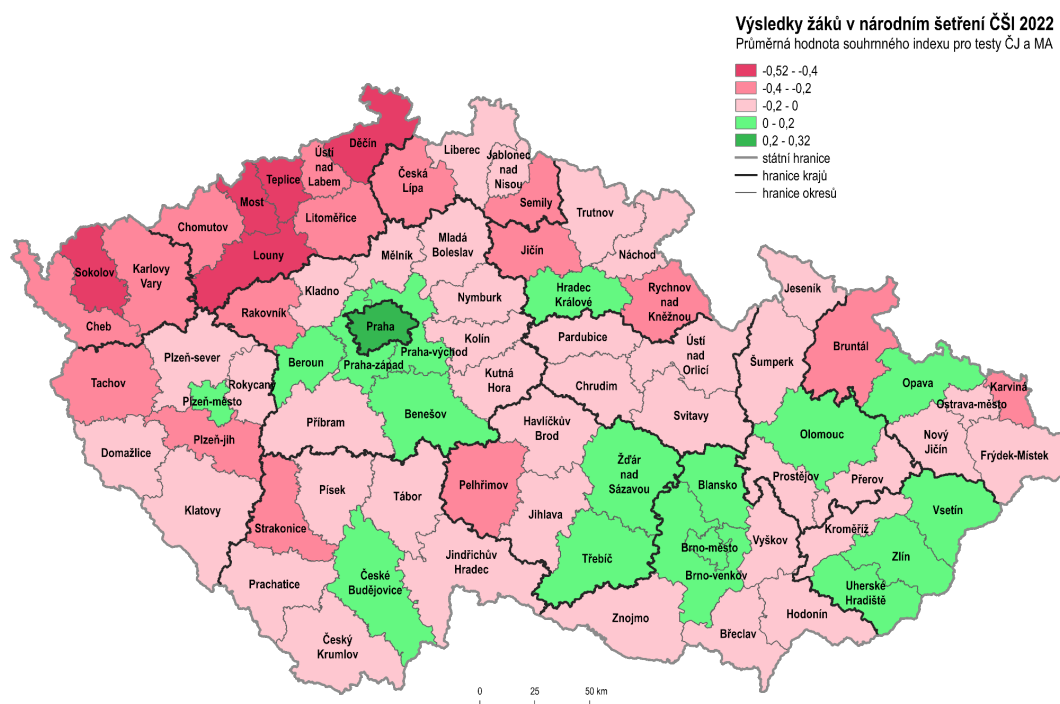
Naopak lepších výsledků dosáhli žáci dvou velkých metropolitních území – hlavního města Prahy a moravské metropole Brna s jejich okolím. Tyto nejdynamičtější se rozvíjející regiony České republiky se vyznačují nejlepšími socioekonomickými charakteristikami obyvatel, k čemuž přispívá také migrace obyvatel do obou měst či stále častěji do jejich okolí. V případě třetího velkého metropolitního území České republiky – Ostravy a jejího okolí – je situace komplikována vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů, které stojí v pozadí rozdílů uvnitř kraje. Lepší výsledky lze zaznamenat i v případě žáků některých regionálních center vyšší úrovně (např. Plzeň, Hradec Králové, České Budějovice, Olomouc, Zlín). Naopak v mikroregionech, které jsou českou strategií regionálního rozvoje označovány jako hospodářsky a sociálně ohrožená území, dosáhli žáci slabších výsledků. Upozornit je možné ještě na lepší dosahované výsledky žáků Zlínského kraje, což je jev, který se častěji opakuje v mezinárodních i národních šetřeních.

² Ukazatel je konstruován jako souhrnný index ze čtyř testování České školní inspekce v roce 2022, která zahrnují testování českého jazyka a matematiky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků nižšího stupně víceletých gymnázií. Výsledky žáků v dílčích testováních jsou Z-transformovány a pro každý test zprůměrovány pro jednotky hodnocené prostorové úrovně (okresy, správní obvody obcí s rozšířenou působností). Uplatněna je korekce pro území hodnocené prostorové úrovně vzhledem ke struktuře populace žáků podle typu organizace základní školy pro 5. ročník a podle typu studovaného oboru vzdělání pro 9. ročník. Výsledný index odpovídá průměru takto vypočtených hodnot pro všechna čtyři šetření. Zdrojem dat je Česká školní inspekce. Informace týkající se tvorby výběrových souborů žáků pro testování jsou uvedeny v ČŠI (2022a).

³ Pro bližší informace viz MMR (2020).

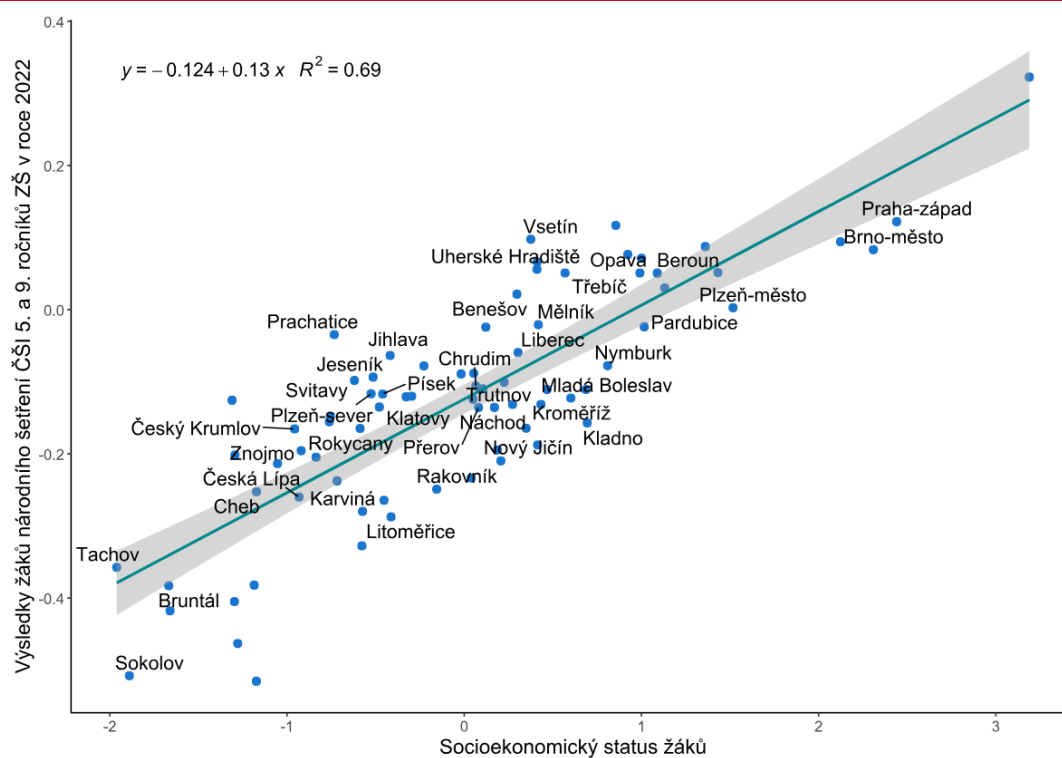
⁴ Postup výpočtu socioekonomického statusu žáků blíže popisuje ČŠI (2022a). Pro účely hodnocení v grafu 1 byl dále využit postup analogický ke konstrukci souhrnného indexu výsledků žáků v řešených testech.

MAPA 1 | Výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 – okresy, průměrná hodnota souhrnného indexu pro testy českého jazyka a matematiky

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

GRAF 1 | Vztah mezi výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 (průměrná hodnota souhrnného indexu) a socioekonomickým statusem těchto žáků (průměrná hodnota) - okresy

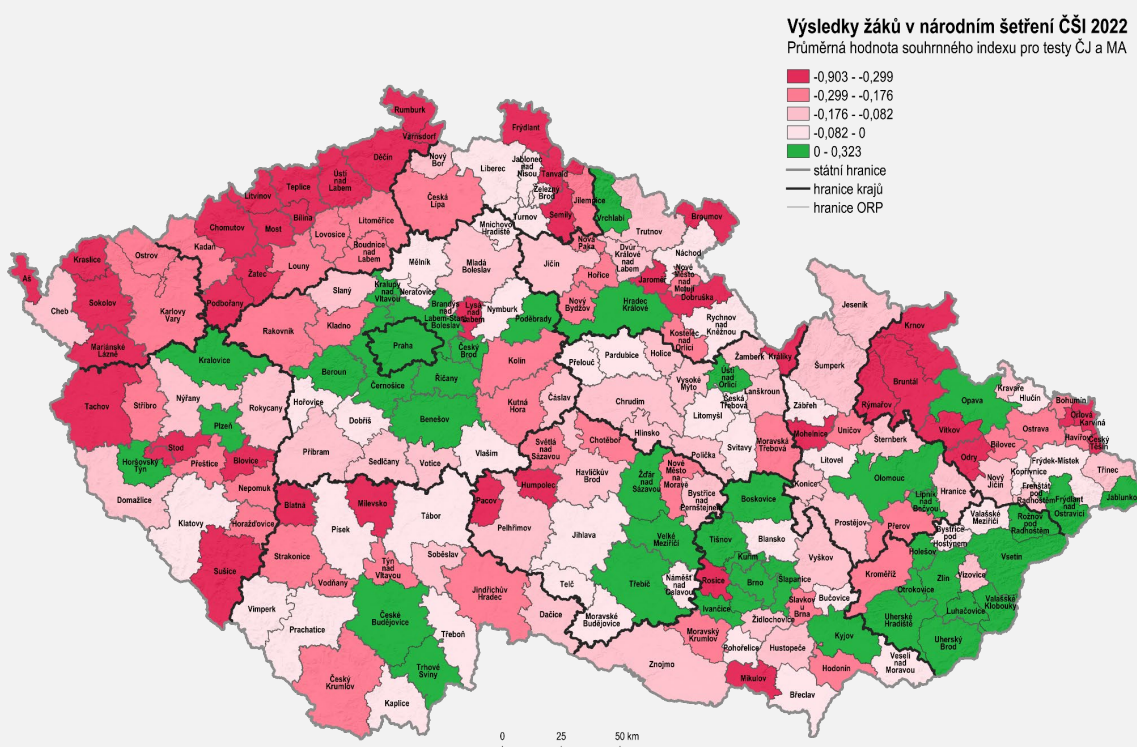

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

Detailní vhléd na nižší úrovni SO ORP

Přes existenci metodických omezení, kdy výběrové soubory nejsou utvářeny se záměrem reprezentativnosti na úrovni SO ORP a s respektováním nutnosti posuzovat prostorový vzor s opatrností, zachycuje mapa 2 výsledky žáků v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 na úrovni SO ORP. Záměrem je zde především ukázat, že nižší úroveň agregace dokáže identifikovat i území tzv. vnitřní periferie na hranicích krajů, které v případě mapy okresů zůstávají skryty. I tento územní aspekt je proto potřebné mít na paměti v diskusí o nerovnostech ve vzdělávání.

MAPA 2 | Výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 – SO ORP, průměrná hodnota souhrnného indexu pro testy českého jazyka a matematiky

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

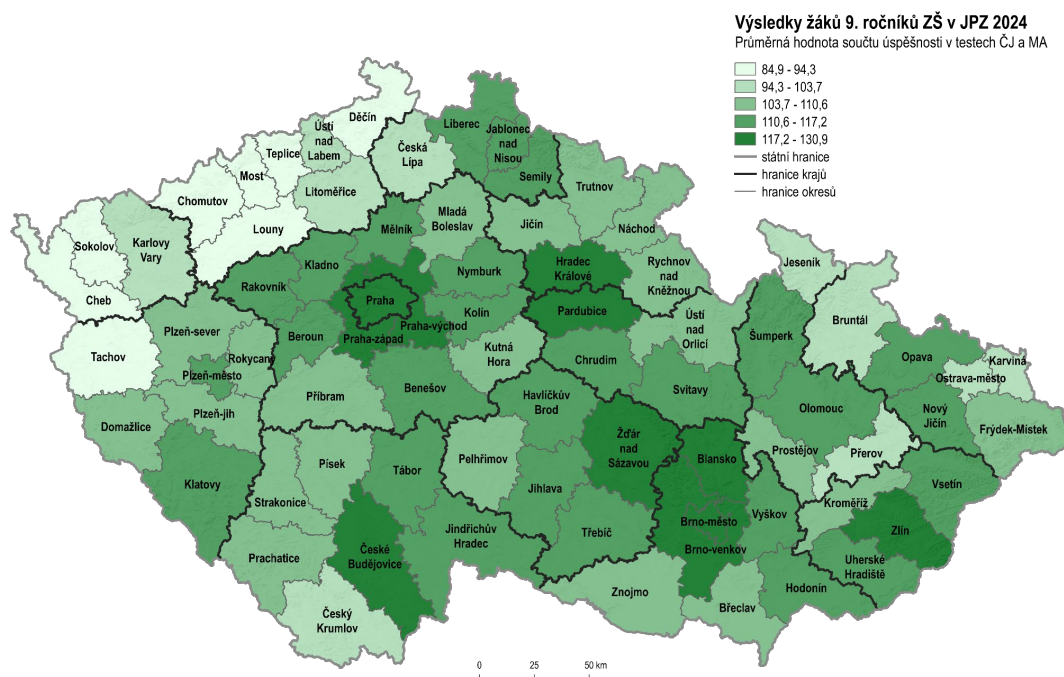
1.1.2 Do jaké míry zůstávají regionální rozdíly ve výsledcích žáků zachovány v dalších šetřeních a zkouškách?

Typická podoba rozdílů mezi regiony České republiky byla popsána v řadě zpráv, analýz a studií. I proto je záměrem této části analýzy zabývat se jinou, ale související otázkou: „Do jaké míry zůstávají regionální rozdíly ve výsledcích žáků zachovány v různých šetřeních?“

Prvním datovým zdrojem, kterému bude věnována pozornost, jsou výsledky žáků 9. ročníku základních škol v jednotné přijímací zkoušce (JPZ) na střední školy. Součástí této zkoušky jsou testy z českého jazyka a matematiky, které ovšem neřeší všichni žáci v příslušném roce vzdělávání. Konkrétně se test netýká většiny žáků nižšího stupně víceletých gymnázií a žáků hlásících se výhradně na nematuritní obory vzdělávání. Tuto skutečnost je potřeba mít při interpretaci zjištění na paměti.

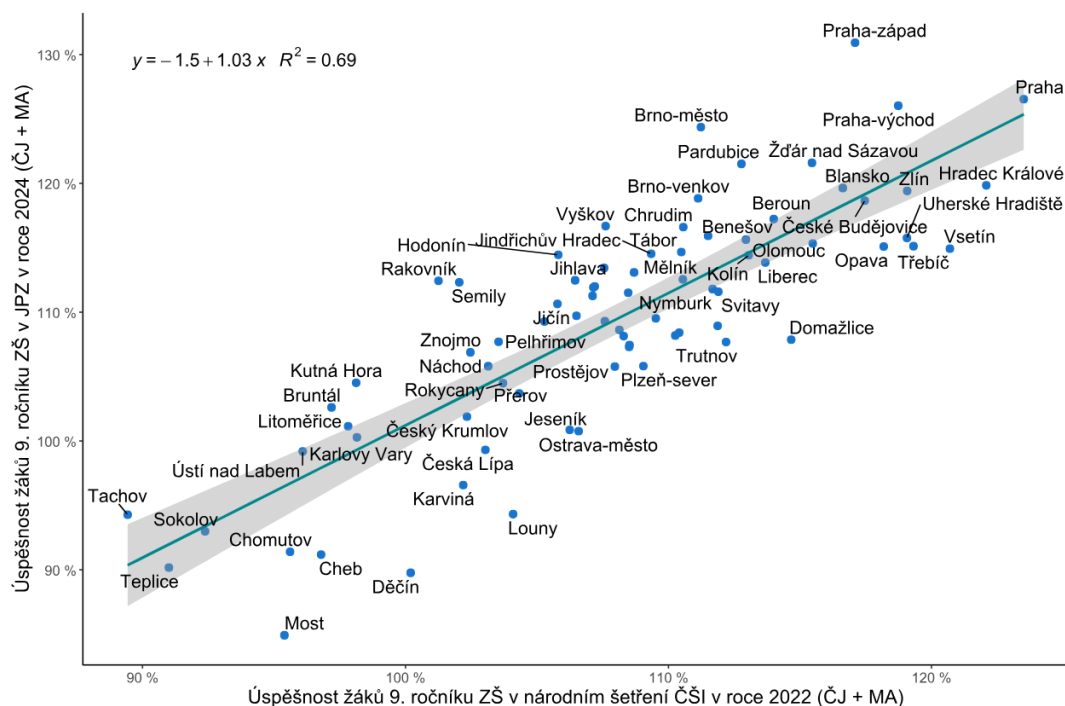
Mapa 3 zachycuje, jak si v průměru a na okresní úrovni vedli žáci 9. ročníku základních škol v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024. Dobře zřetelná je zde podobnost meziokresních rozdílů ve výsledcích žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022 a v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 (viz také graf 2). Do hry tak zjevně vstupují územně podmíněné faktory, které byly popsány při interpretaci zjištění mapy 1 – koncentrace sociálních a ekonomických problémů ve strukturálně postižených krajích, charakteristiky hlavních metropolitních území, postavení regionálních center vyšší úrovně (typicky další krajská města).

MAPA 3 | Výsledky žáků 9. ročníku základních škol v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %), hodnocení na základě umístění základní školy v okrese

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

GRAF 2 | Vztah mezi výsledky žáků 9. ročníku základních škol v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 a v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %), hodnocení na základě umístění základní školy v okrese

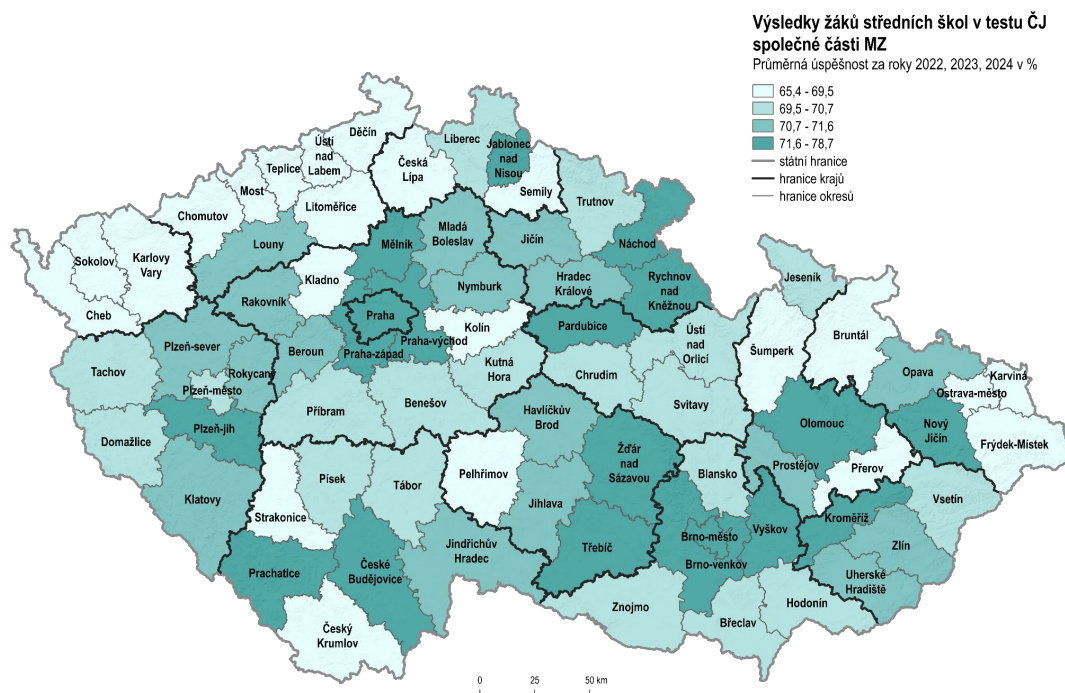
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce a Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

Do hodnocení dosažených výsledků žáků středních škol ve společné části maturitní zkoušky se ve srovnání s hodnocením výsledků žáků základních škol významněji promítají související faktory, jako je meziokresní dojíždka žáků do středních škol nebo oborová struktura nabídky středoškolského vzdělávání na území okresu.⁵ V hodnocení průměrné úspěšnosti žáků středních škol v testu českého jazyka společné části maturitní zkoušky v letech 2022, 2023 a 2024 se však opětovně objevují již dříve představené meziokresní rozdíly (viz mapa 4).⁶ I zde tak hrají zásadní roli faktory, jako jsou koncentrace sociálních a ekonomických problémů strukturálně postižených krajů (viz Karlovarský, Ústecký a Moravskoslezský kraj), charakteristiky hlavních metropolitních území (viz výsledky v metropolitním území hlavního města Prahy a Brna) či postavení regionálních center vyšší úrovně.

⁵ Tato skutečnost souvisí s přirozenou možností žáků vyššího věku dojíždět do školy na delší vzdálenost, a to i v návaznosti na vybraný obor vzdělání.

⁶ Hodnocení výsledků žáků v dalších testovaných doménách společné části maturitní zkoušky nebylo provedeno, protože žák má možnost výběru mezi testem z matematiky a cizího jazyka. Z hodnocení byli vynecháni žáci nástavbových oborů vzdělání.

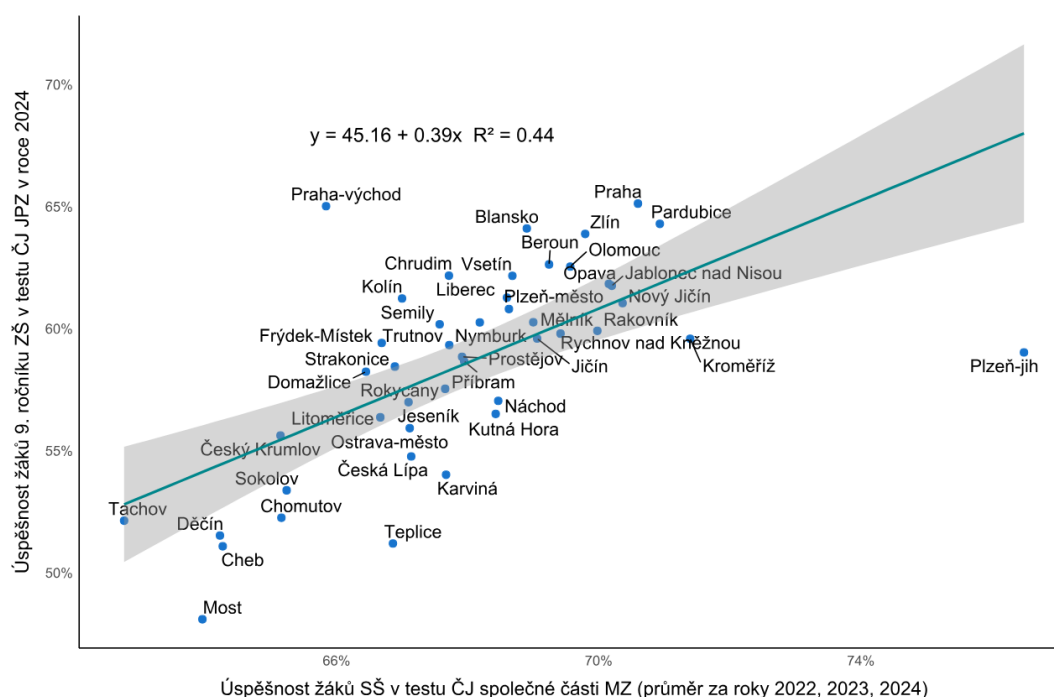
MAPA 4 | Výsledky žáků středních škol v testu českého jazyka společné části maturitní zkoušky v letech 2022, 2023 a 2024 – okresy, průměrná hodnota úspěšnosti za hodnocené roky (v %), hodnocení na základě umístění střední školy v okrese

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

Graf 3 pak dokládá existenci pozitivní meziokresní asociace mezi výsledky žáků 9. ročníku základních škol v testu českého jazyka v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 a žáků středních škol v testu českého jazyka ve společné části maturitní zkoušky souhrnně za roky 2022, 2023 a 2024. V tomto případě byli z hodnocení vynecháni žáci víceletých gymnázií, kteří jednotnou přijímací zkoušku konali již v 5. či 7. ročníku základní školy.

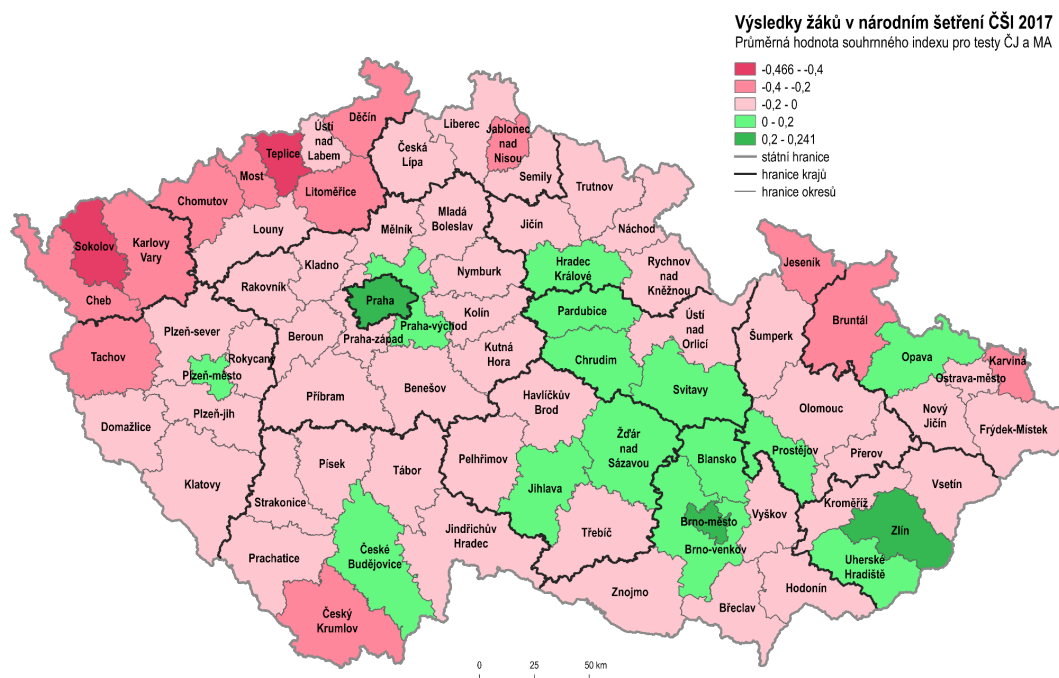
GRAF 3 | Vztah mezi výsledky žáků 9. ročníku základních škol v testu českého jazyka v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 a žáků středních škol v testu českého jazyka ve společné části maturitní zkoušky v letech 2022, 2023 a 2024 (průměrná hodnota) – okresy, průměrná úspěšnost žáků v testu českého jazyka (v %), hodnocení na základě umístění základní a střední školy v okrese

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce a Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

Konečně posuzovány byly také meziokresní rozdíly ve výsledcích žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v testech českého jazyka a matematiky v národních zjišťováních České školní inspekce v letech 2017 a 2022. Pro tento účel byly odpovídající si testy převedeny na společnou škálu s využitím stejných testových položek a následně aplikován analogický postup pro výpočet hodnoty souhrnného indexu výsledků testů na úrovni okresů. I v případě tohoto srovnání zůstává podoba meziokresních rozdílů zachována – viz mapy 1 a 5, o čemž také svědčí vysoká korelace odpovídajících si hodnot, kterou lze zaznamenat pro různé dvojice hodnocených šetření a zkoušek (graf 4).

MAPA 5 | Výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2017 – okresy, průměrná hodnota souhrnného indexu pro testy českého jazyka a matematiky

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

GRAF 4 | Výsledky žáků v testech národních šetření a zkoušek (viz tabulka 1) – vztah vybraných proměnných, korelace na úrovni okresů

TABULKA 1 | Přehled proměnných v grafu 4

Zástupný symbol	Název ukazatele
A	Výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce – souhrnný index pro testy ČJ a M v 5. a 9. ročníku v roce 2022
B	Výsledky žáků 9. ročníku základních škol v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech ČJ a M (bez žáků víceletých gymnázií)
C	Úspěšnost žáků středních škol v testu ČJ společné části maturitní zkoušky – průměrná hodnota za roky 2022, 2023 a 2024
D	Výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce – souhrnný index pro testy ČJ a M v 5. a 9. ročníku v roce 2017

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce a Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

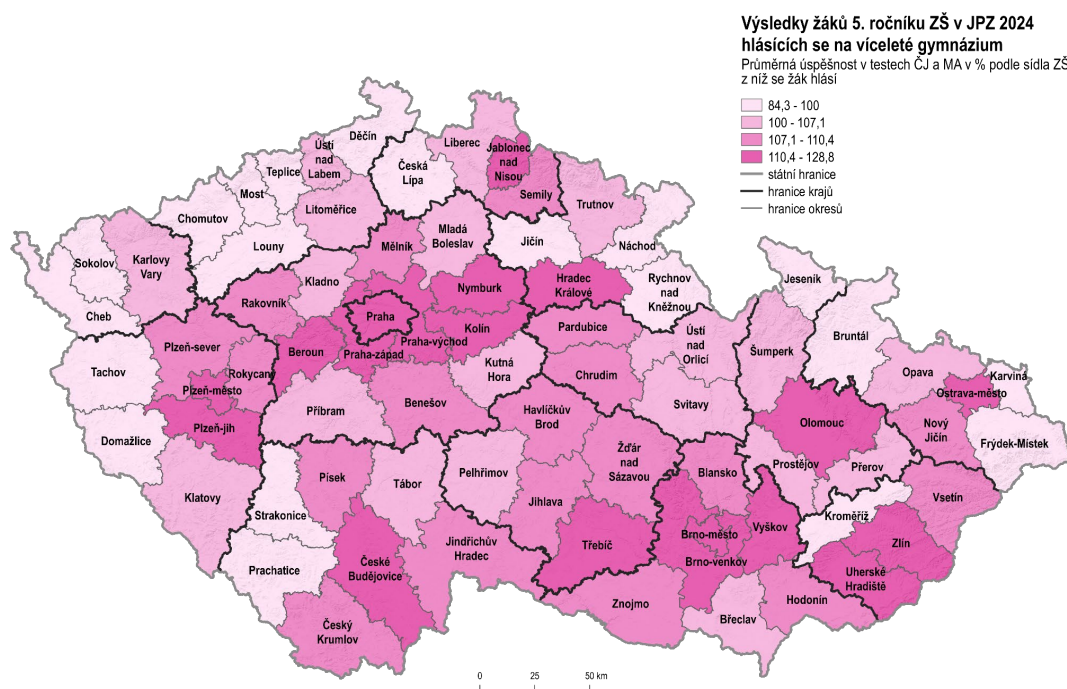
1.1.3 Co se stane, vezmeme-li do úvahy jen žáky gymnázií?

Gymnaziální vzdělávání je v České republice bezpochyby tématem, které přitahuje dlouhodobý zájem a k němuž lze uvést řadu opakovaně vyjadřovaných „pro a proti“ argumentů. Naším záměrem je podívat se na téma odchodu žáků na víceletá i čtyřletá gymnázia územním pohledem. Hodnoceny jsou meziokresní rozdíly ve výsledcích žáků, kteří se hlásili či byli přijati ke studiu na gymnáziu v přijímacím řízení na střední školy v roce 2024.

Mapa 6 jako první ze série map ukazuje, jak si v jednotné přijímací zkoušce vedli ti žáci, kteří se na konci 1. stupně základní školy rozhodli podat přihlášku na osmileté gymnázium. První hodnocení je provedeno vzhledem k umístění sídla základní školy, ze které se žák na osmileté gymnázium hlásí. Podoba meziokresních rozdílů i v tomto případě nabývá do značné míry opakující se podoby:

- horší výsledky žáků, kteří se na víceletá gymnázia hlásí z okresů vyznačujících se vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů;
- lepší výsledky žáků hlavních metropolitních území a regionálních center vyšší úrovně (např. Praha, Brno, Olomouc, Ostrava-město, Zlín, České Budějovice, Plzeň-město).

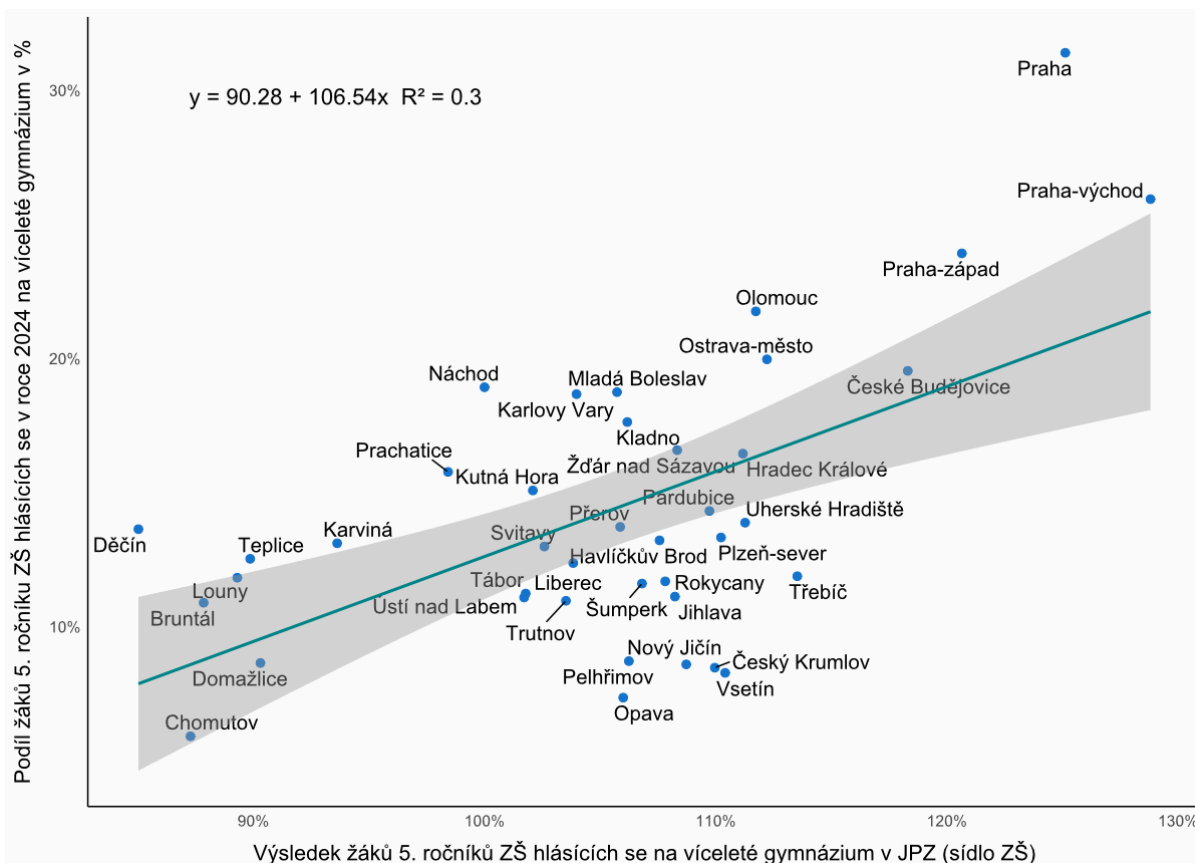
MAPA 6 | Výsledky žáků 5. ročníku základních škol hlásících se na víceleté gymnázium v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla základní školy žáků, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

Jednou ze souvisejících otázek může být, zda se zde neprojevuje vliv rozdílného počtu žáků, kteří se z 5. ročníku základních škol jednotlivých okresů hlásí na nižší stupeň víceletých gymnázií. Je slabší výsledek některých okresů dán tím, že se jednotné přijímací zkoušky účastnil vysoký podíl žáků 5. ročníku? Graf 5 dokládá, že se takový mechanismus spíše neprojevuje. Naopak převažuje pozitivní vztah, kdy je vyšší podíl žáků 5. ročníku základních škol hlásících se na nižší stupeň víceletého gymnázia pozitivně asociován s dosaženými výsledky v jednotné přijímací zkoušce. Meziokresní rozdíly dané popisovanými územně podmíněnými faktory se tedy projevují již na konci 1. stupně základní školy s tím, že vyšší konkurence žáků se zdá být jedním z dalších faktorů ovlivňujících podobu regionálních rozdílů v českém vzdělávání.

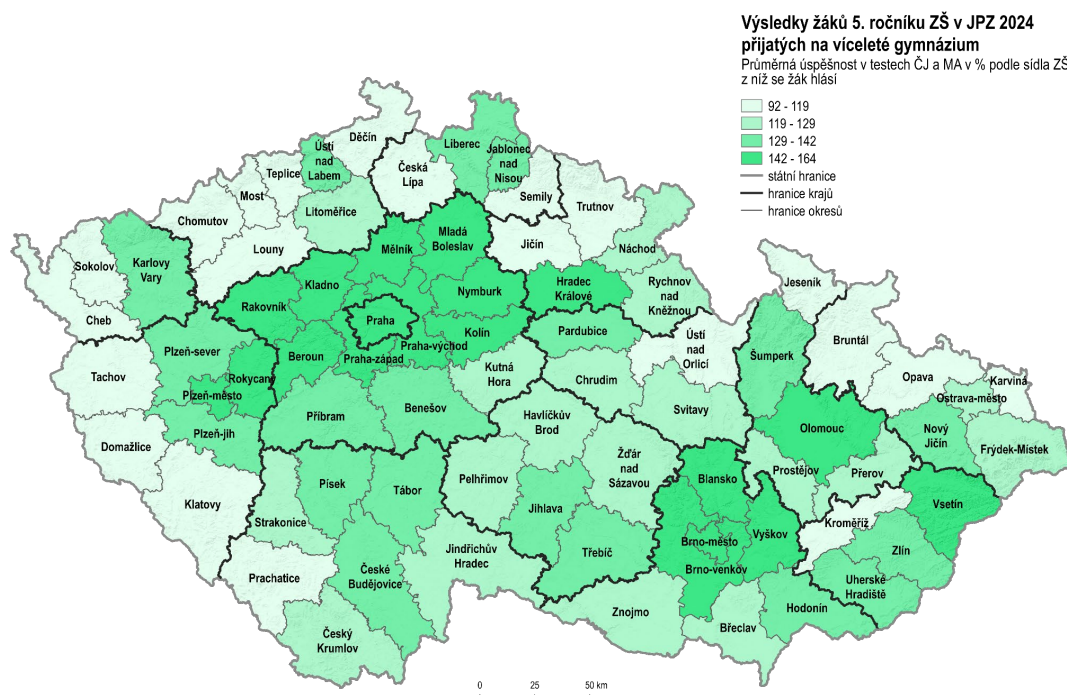
GRAF 5 | Výsledky žáků 5. ročníku základních škol hlásících se na víceleté gymnázium v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 (průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky) a podíl žáků 5. ročníku hlásících se v roce 2024 na nižší stupeň víceletých gymnázií (v %) – okresy podle umístění sídla základní školy žáků

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání a výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Mapa 7 doplňuje předchozí zjištění, když zachycuje výsledky žáků 5. ročníku základních škol, kteří byli v přijímacím řízení v roce 2024 přijati ke studiu na nižším stupni víceletého gymnázia. I v tomto případě zůstává základní podoba meziokresních rozdílů zachována, silněji se projevují lepší výsledky žáků základních škol v okresech krajských měst. Celkově se tak jeví, že meziokresní rozdíly ve výsledcích vzdělávání zůstávají ve své základní podobě analogické jak v segmentu nižšího stupně víceletých gymnázií, tak v segmentu 2. stupně základních škol.

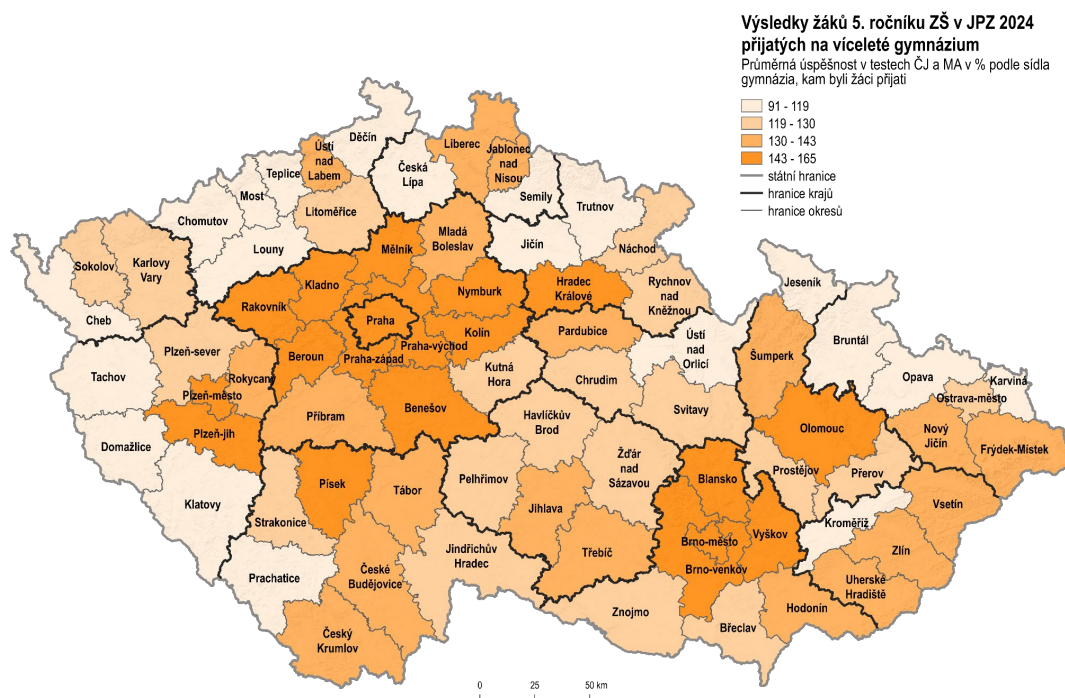
MAPA 7 | Výsledky žáků 5. ročníku základních škol přijatých na víceleté gymnázium v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla základní školy žáků, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

Mapa 8 pak uvedené doplňuje ještě o územní hodnocení, které ale není založené na umístění sídla základní školy, ze které se žák na víceleté gymnázium hlásí, ale na umístění sídla samotného gymnázia. Meziokresní rozdíly zde zůstávají analogické, což ovšem přirozeně souvisí s tím, že v případě téměř 90 % žáků přijatých na víceletá gymnázia jsou základní škola, ze které se hlásí, a víceleté gymnázium, na které byli přijati, umístěny ve stejném okresu. Silnější meziokresní dojezdové vztahy lze zaznamenat především v okolí velkých měst, kde mohou být rozdíly zřetelnější.

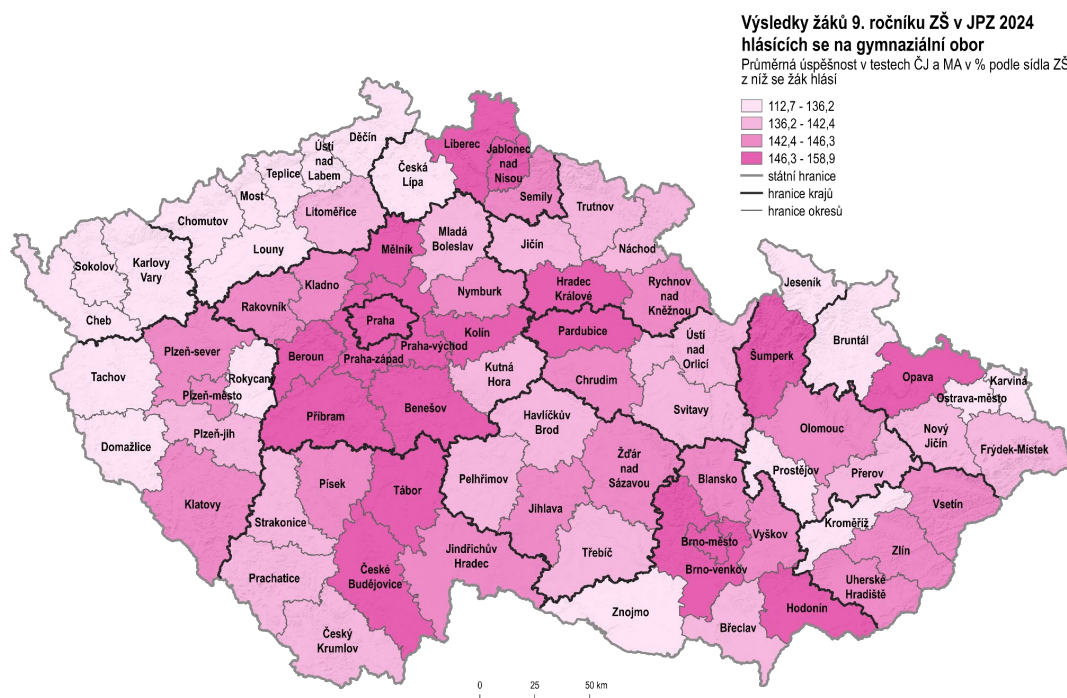
MAPA 8 | Výsledky žáků 5. ročníku základních škol přijatých na víceleté gymnázium v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla víceletého gymnázia, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

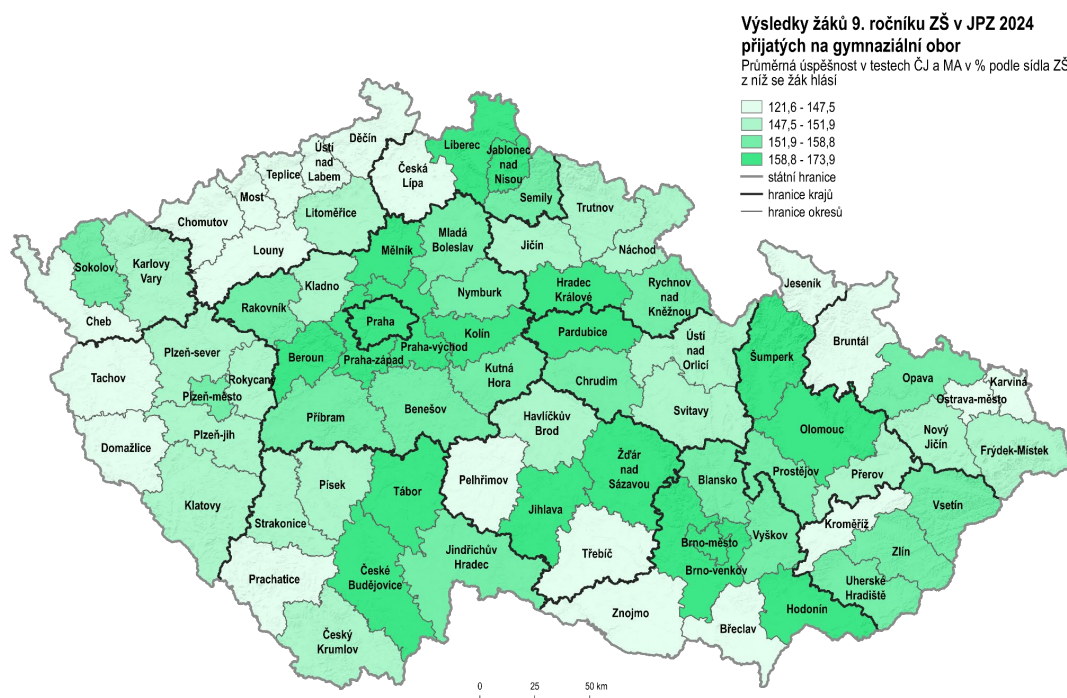
Analogické hodnocení provedené pro žáky 9. ročníku základních škol, kteří se hlásí či byli přijati ke studiu gymnaziálních oborů vzdělání v přijímacím řízení v roce 2024, opakuje základní podobu meziokresních rozdílů v dosažených výsledcích žáků, ukazuje však také na existenci některých specifíků (např. postavení okresu Sokolov v Karlovarském kraji; mapy 9, 10 a 11). Vyšší vliv zde má meziokresní dojíždka za vzděláním, když v případě více než pětiny žáků jsou sídla původní základní školy a gymnázia, na které byl žák přijat, v jiných okresech.

MAPA 9 | Výsledky žáků 9. ročníku základních škol, kteří podali alespoň jednu přihlášku na gymnaziální obor, v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla základní školy žáků, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)

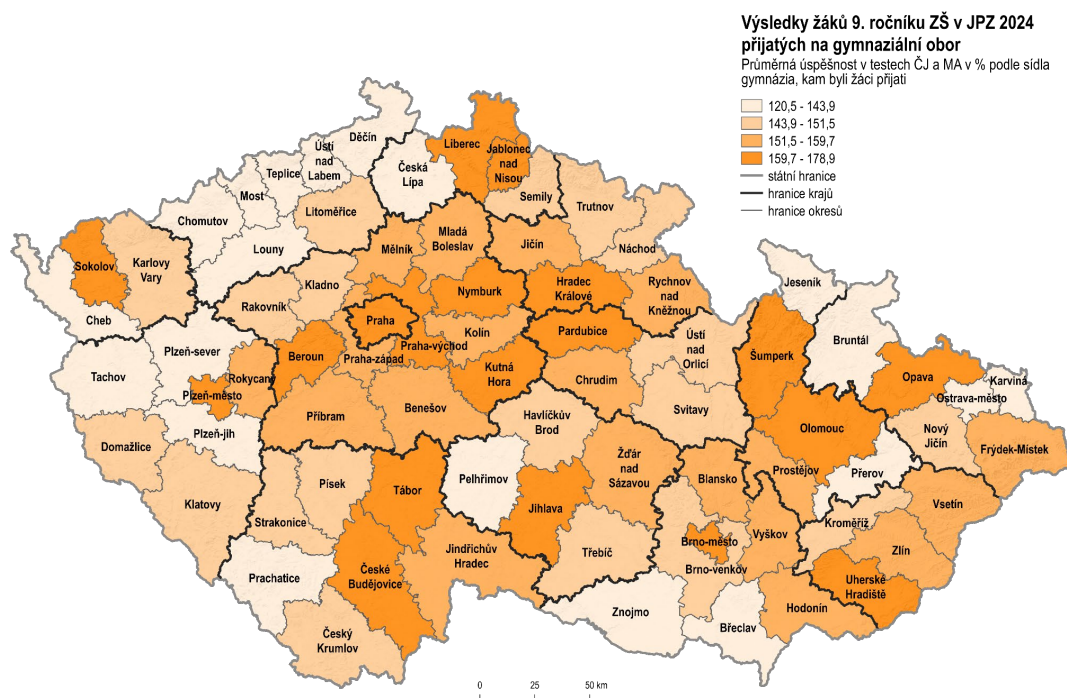
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

MAPA 10 | Výsledky žáků 9. ročníku základních škol přijatých na gymnaziální obor v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla základní školy žáků, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

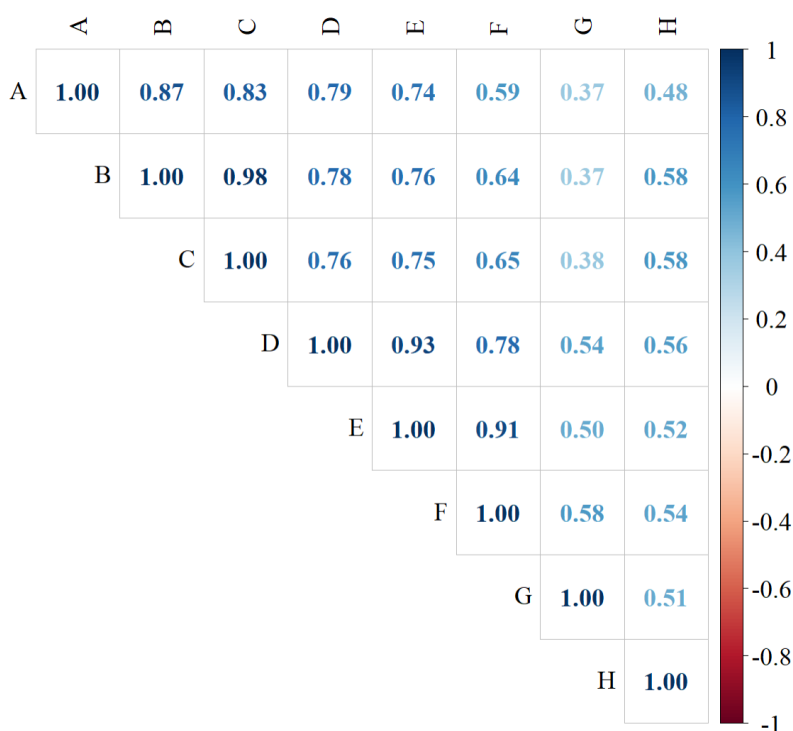
MAPA 11 | Výsledky žáků 9. ročníku základních škol přijatých na gymnaziální obor v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla víceletého gymnázia, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

Graf 6 dokresluje sílu vazeb mezi šesti již definovanými proměnnými a dalšími dvěma proměnnými, které charakterizují výsledek žáků čtyřletých a víceletých gymnázií v testu českého jazyka společné části maturitní zkoušky (průměr za roky 2022, 2023 a 2024). Síla vztahů potvrzuje relevanci úvah o poměrně vysoké stabilitě meziokresních rozdílů v dosažených výsledcích žáků, kteří měli zájem o studium či byli přijati ke studiu gymnaziálních oborů vzdělání.

GRAF 6 | Výsledky žáků v jednotné přijímací zkoušce a společné části maturitní zkoušky (viz tabulka 2) – vztah vybraných proměnných vztahujících se ke gymnaziálním oborům vzdělání, korelace na úrovni okresů

TABULKA 2 | Přehled proměnných v grafu 6

Zástupný symbol	Název ukazatele
A	Žáci 5. ročníku základních škol, kteří podali přihlášku na gymnázium – úspěšnost v jednotné přijímací zkoušce na střední školy (ČJ + M, 2024), podle sídla základní školy
B	Žáci 5. ročníku základních škol, kteří byli přijati na gymnázium – úspěšnost v jednotné přijímací zkoušce na střední školy (ČJ + M, 2024), podle sídla základní školy
C	Žáci 5. ročníku základních škol, kteří byli přijati na gymnázium – úspěšnost v jednotné přijímací zkoušce na střední školy (ČJ + M, 2024), podle sídla gymnázia
D	Žáci 9. ročníku základních škol, kteří podali přihlášku na gymnázium – úspěšnost v jednotné přijímací zkoušce na střední školy (ČJ + M, 2024), podle sídla základní školy
E	Žáci 9. ročníku základních škol, kteří byli přijati na gymnázium – úspěšnost v jednotné přijímací zkoušce na střední školy (ČJ + M, 2024), podle sídla základní školy
F	Žáci 9. ročníku základních škol, kteří byli přijati na gymnázium – úspěšnost v jednotné přijímací zkoušce na střední školy (ČJ + M, 2024), podle sídla gymnázia
G	Žáci středních škol, čtyřletá gymnázia – úspěšnost ve společné části maturitní zkoušky (ČJ, průměr za roky 2022, 2023 a 2024), podle sídla střední školy
H	Žáci středních škol, víceletá gymnázia – úspěšnost ve společné části maturitní zkoušky (ČJ, průměr za roky 2022, 2023 a 2024), podle sídla střední školy

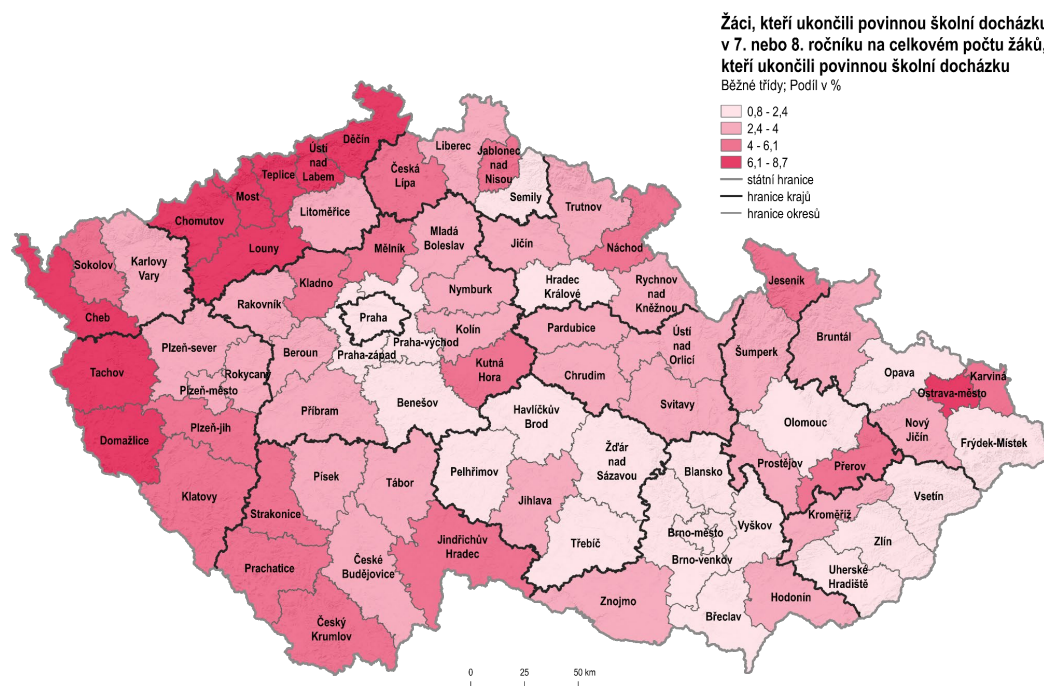
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

1.2 Další proměnné se vztahem k výsledkům vzdělávání žáků

Hodnocení meziokresních rozdílů ve výsledcích vzdělávání žáků, které vycházelo z národních zjišťování a zkoušek, je doplněno o tři proměnné, které se více vztahují k úspěšnosti žáků základních škol v jejich studiu:

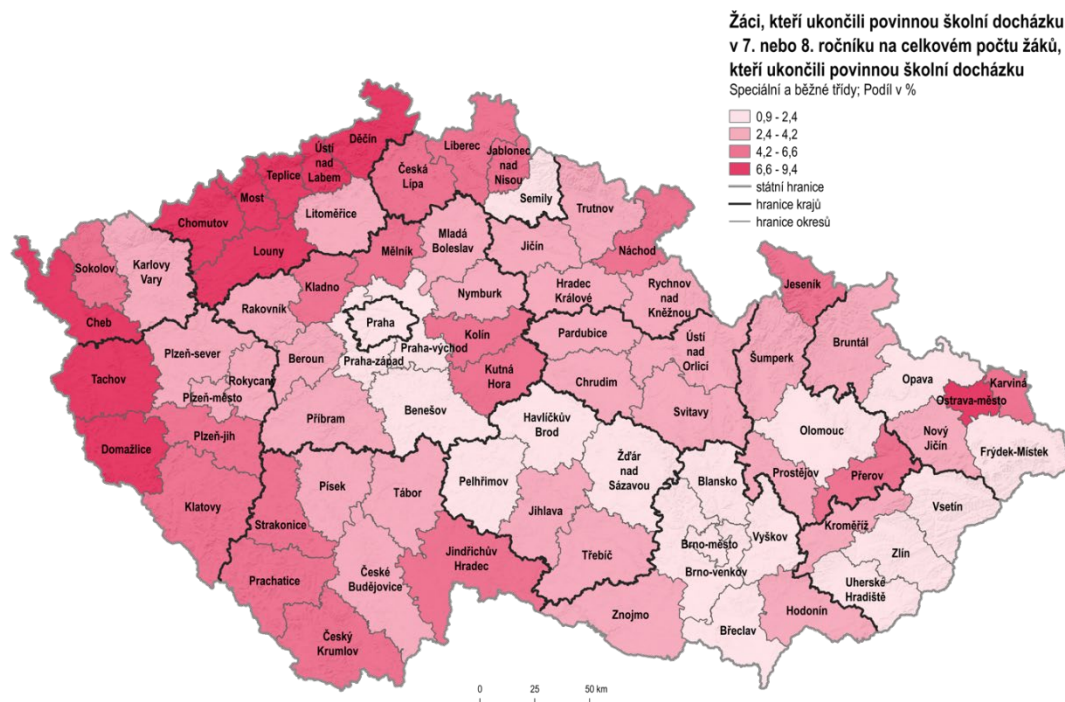
- První proměnnou je podíl žáků běžných tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku buď v 7., nebo v 8. ročníku na celkovém počtu žáků běžných tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku v daném školním roce. Hodnota pro okresy je průměrem hodnot za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024.
- Druhou proměnnou je podíl žáků běžných i speciálních tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku buď v 7., nebo v 8. ročníku na celkovém počtu žáků běžných i speciálních tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku v daném školním roce. Hodnota pro okresy je průměrem hodnot za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024.
- Třetí proměnnou je podíl žáků běžných tříd základních škol, kteří opakují ročník, vůči celkovému počtu žáků běžných tříd v daném školním roce. Hodnota pro okresy je průměrem hodnot za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024.

MAPA 12 | Podíl žáků běžných tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku buď v 7., nebo v 8. ročníku na celkovém počtu žáků běžných tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku v daném školním roce (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

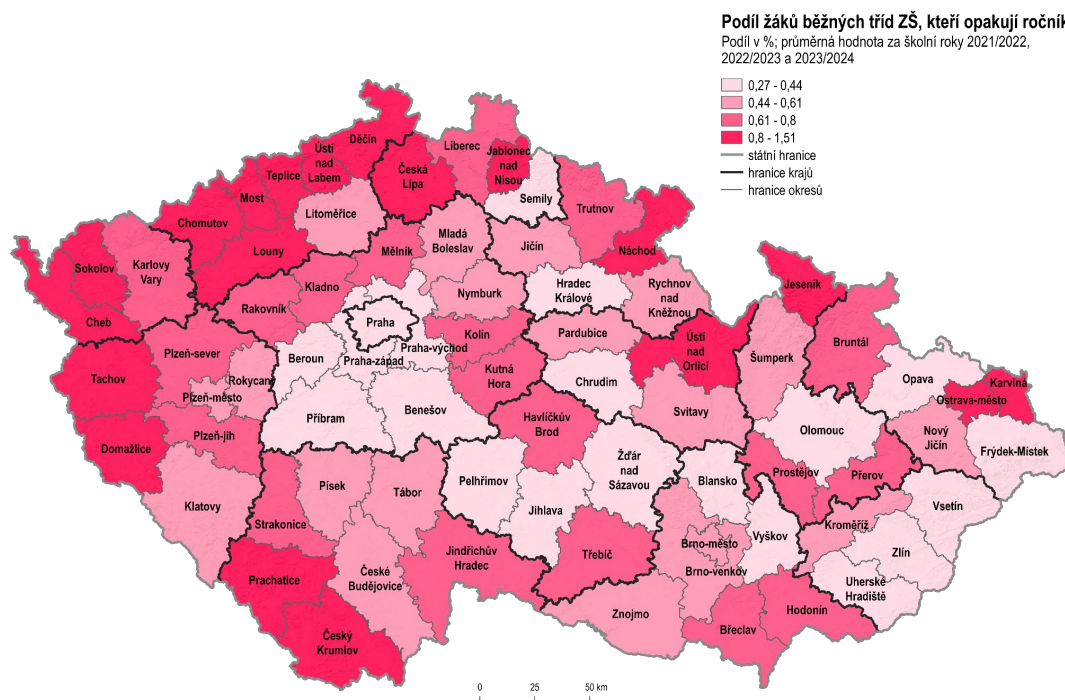
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 13 | Podíl žáků běžných i speciálních tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku buď v 7., nebo v 8. ročníku na celkovém počtu žáků běžných i speciálních tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku v daném školním roce (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 14 | Podíl žáků běžných tříd základních škol, kteří opakují ročník, vůči celkovému počtu žáků běžných tříd v daném školním roce (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Mapy 12, 13 a 14 i tentokrát ukazují opakující se vzorec meziokresních rozdílů spojený s rozdílnou koncentrací sociálních a ekonomických problémů mezi okresy. Opět vidíme, že ukazatele se jeví více problémové především

v severozápadní části Čech, ale také v některých slezských a moravských okresech (Karviná, Ostrava-město a Přerov). Naopak lepší hodnoty lze zaznamenat v hlavních metropolitních územích a také regionálních centrech vyšší úrovně. Pozorovat lze i lepší hodnoty řady okresů ve Zlínském a Jihomoravském kraji a Kraji Vysočina. Podobnost meziokresních rozdílů potvrzují také vysoké hodnoty korelací mezi vybranými ukazateli výsledků vzdělávání na úrovni okresů (graf 7).

GRAF 7 | Vztah vybraných proměnných (viz tabulka 3) vztahujících se k výsledkům vzdělávání žáků základních škol, korelace na úrovni okresů

TABULKA 3 | Přehled proměnných v grafu 7

Zástupný symbol	Název ukazatele
A	Výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022 (souhrnný index za testy ČJ a MA pro 5. a 9. ročník)
B	Výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2017 (souhrnný index za testy ČJ a MA pro 5. a 9. ročník)
C	Výsledky žáků 5. ročníku základních škol v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024, hodnocení dle umístění sídla základní školy (úspěšnost v testech ČJ a MA)
D	Výsledky žáků 9. ročníku základních škol v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024, hodnocení dle umístění sídla základní školy (úspěšnost v testech ČJ a MA)
E	Podíl žáků běžných tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku buď v 7., nebo v 8. ročníku (průměr za školní roky 2021/2022, 2022/2023, 2023/2024)
F	Podíl žáků běžných tříd základních škol, kteří opakují ročník (průměr za školní roky 2021/2022, 2022/2023, 2023/2024)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce, Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání a výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

1.3 Výsledky vzdělávání ve vztahu k socioekonomickým ukazatelům

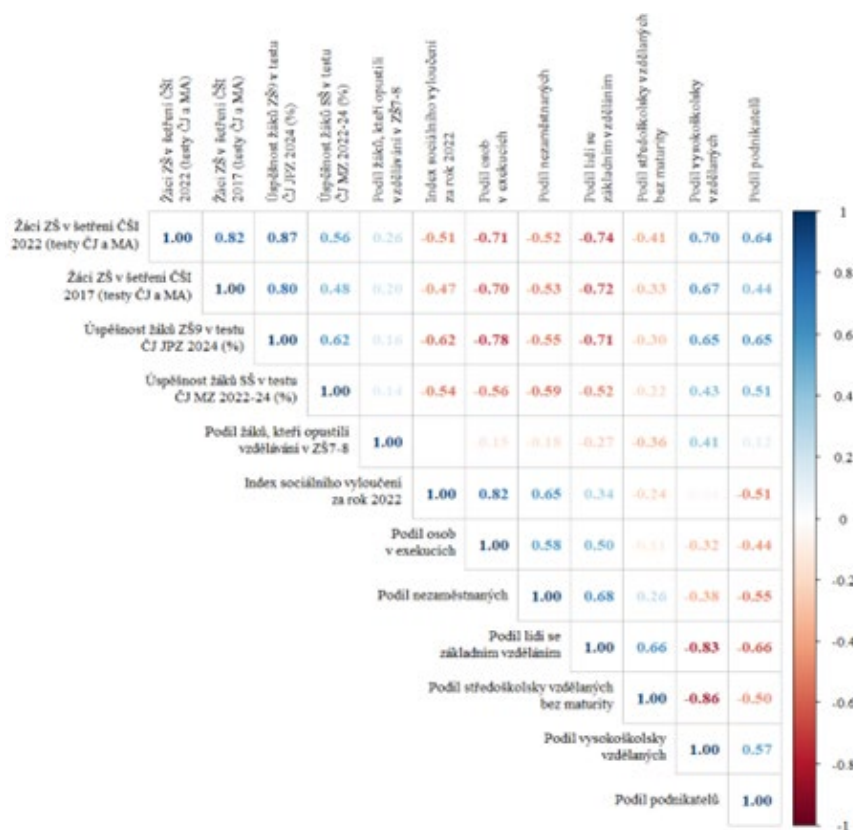
V celé kapitole si bylo možné povšimnout, že meziokresní rozdíly jsou pro různé způsoby hodnocení výsledků vzdělávání žáků základních a středních škol více či méně podobné. Tato skutečnost je jistě utvářena řadou mechanismů, jeden z nich se ale ve zprávách, analýzách a studiích z českého i mezinárodního prostředí opakuje – vliv rodinného prostředí žáků na jejich vzdělávací výsledky.⁷ V národních i sekundárních analýzách výsledků žáků ve vzdělávání se poukazuje na řadu dílčích mechanismů, jak jsou vztahy mezi rodinným zázemím žáků a jejich výsledky vzdělávání utvářeny:⁸

- vyšší vzdělávací aspirace (důležitost vzdělávání), lepší postoj ke vzdělávání a existující vzory motivující ke vzdělávání v rodinách s lepšími socioekonomickými charakteristikami;
- poskytování podpory a zpětné vazby v učení v rodinách s lepšími socioekonomickými charakteristikami;
- lepší podmínky pro vzdělávání, které motivují k učení – například dostupnost vzdělávacích materiálů a podnětů v rodině, možnost účastnit se vzdělávacích a volnočasových aktivit a kvalitní vzdělávací infrastruktura.

S těmito mechanismy úzce souvisí lepší finanční možnosti rodin s příznivějšími socioekonomickými charakteristikami pro zajištění uvedených podmínek a aktivit učení.

Představené mechanismy se projevují i prostorově. To ilustrují vztahy mezi vybranými proměnnými, které se týkají výsledků vzdělávání na jedné straně a vybranými charakteristikami obyvatelstva v území na straně druhé (graf 8). Z grafu je patrné, že výsledky žáků jsou silně spojeny se socioekonomickými podmínkami regionů. Okresy s vyšším podílem sociálně vyloučených obyvatel, podílem obyvatel v exekuci či mírou nezaměstnanosti mají nižší úspěšnost žáků v posuzovaných testech národních šetření a zkoušek. Zato žáci z okresů s vyšším podílem vysokoškolsky vzdělaných obyvatel dosahují lepších výsledků ve vzdělávání. Výsledky vzdělávání jsou tedy do značné míry produktem socioekonomického prostředí regionu.

GRAF 8 | Vztah mezi vybranými výsledky vzdělávání žáků (viz tabulka 4) a socioekonomickými charakteristikami obyvatelstva – korelace na úrovni okresů

⁷ ČŠI (2024a), ČŠI (2024b), ČŠI (2022a), ČŠI (2023a), ČŠI (2023b), Marjoribanks (2002), Sirin (2005), Perry a McConney (2010), Straková (2007), Straková (2010), Straková a Simonová (2015).

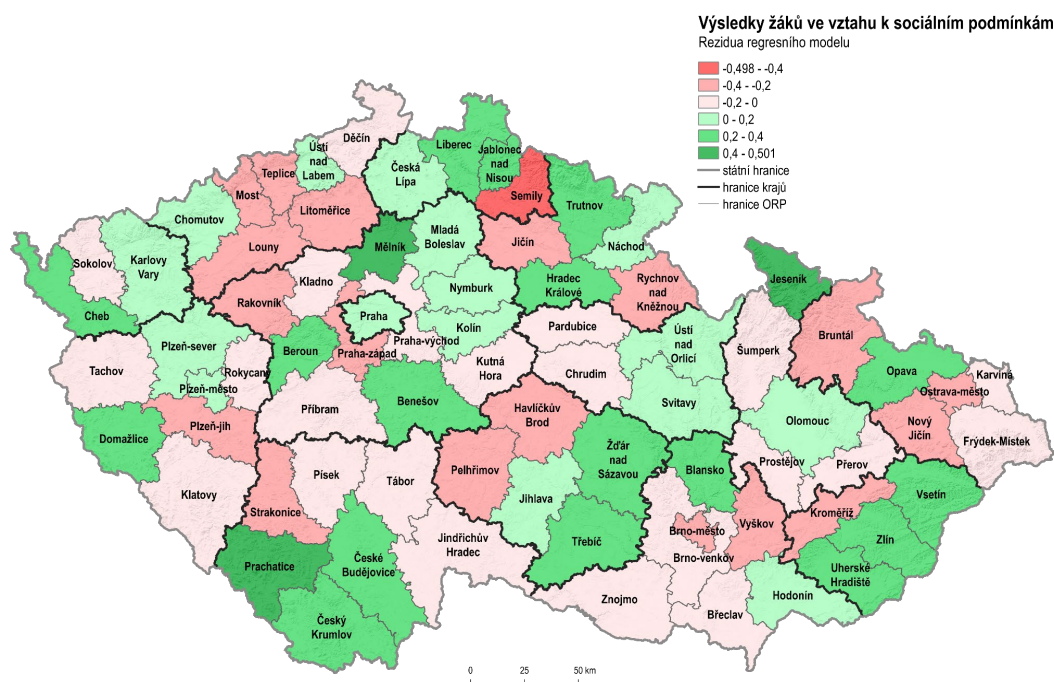
⁸ ČŠI (2024a), ČŠI (2024b).

TABULKA 4 | Vybrané proměnné v grafu 8

Zástupný popis	Název ukazatele
Žáci ZŠ v šetření ČŠI 2022 (testy ČJ a MA)	Výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022 (souhrnný index za testy ČJ a MA)
Žáci ZŠ v šetření ČŠI 2017 (testy ČJ a MA)	Výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2017 (souhrnný index za testy ČJ a MA)
Úspěšnost žáků ZŠ9 v testu ČJ JPZ 2024 (%)	Úspěšnost žáků 9. ročníku základních škol v testu ČJ jednotné přijímací zkoušky na střední školy v roce 2024
Úspěšnost žáků SŠ v testu ČJ MZ 2022–24 (%)	Úspěšnost žáků středních škol v testu ČJ společné části maturitní zkoušky – průměr za roky 2022, 2023, 2024
Podíl žáků, kteří opustili vzdělávání v ZŠ7–8	Podíl žáků běžných tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku buď v 7., nebo v 8. ročníku (průměr za školní roky 2021/2022, 2022/2023, 2023/2024)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce, Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání, výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a dat Českého statistického úřadu

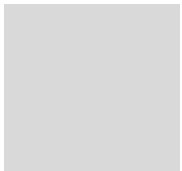
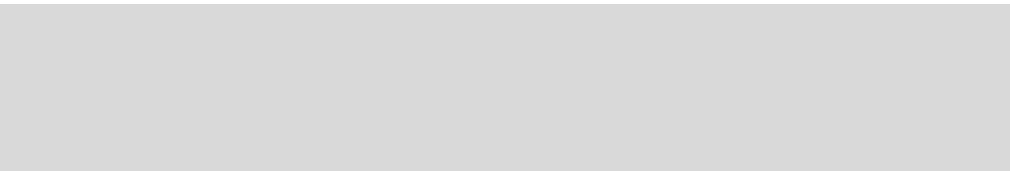
MAPA 15 | Výsledky žáků ve vztahu k sociálním podmínkám v okrese spolu s nedostatkem vyučujících

Pozn.: V mapě zobrazeny reziduální hodnoty z modelu, do kterého vstupuje podíl nekvalifikovaných učitelů, podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel, procento lidí v exekuci a míra nezaměstnanosti v daném okrese.

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce, výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a dat Českého statistického úřadu a Exekutorské komory České republiky

A jak se hodnocení výsledků vzdělávání změní při kontrole vlivu socioekonomických podmínek žáků? Mapa 15 ukazuje, jak si žáci v různých okresech vedou ve škole ve srovnání s tím, co bychom očekávali na základě jejich sociálních podmínek a nedostatku učitelů na základních školách. Sociální podmínky zahrnují podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel v okrese, podíl lidí v exekuci a míru nezaměstnanosti v daném okrese. Mapa pracuje s barevným schématem: červená barva vykresluje okresy, kde jsou výsledky žáků horší, než bychom čekali, zelená pak okresy, kde jsou výsledky lepší. To znamená, že v některých okresech mohou žáci dosahovat lepších výsledků, i když jsou sociální podmínky složité, zatímco v jiných okresech může být výkon žáků nižší, než by odpovídalo místním podmínkám a než bychom tedy očekávali. Z pohledu těchto faktorů si výrazně nad očekávání vedou žáci v okrese Jeseník, Prachatice a Mělník. Naopak výrazně pod očekávání si vedou žáci v okrese Semily. Zároveň se ukazuje, že okresy s výsledky žáků nad či pod očekávání se nacházejí v každém kraji České republiky.

2

Podmínky vzdělávání

Personální zajištění a jiné faktory

2 PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ – PERSONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ A JINÉ FAKTORY

Jaká je podoba územních rozdílů týkajících se zajištění kvalifikované výuky, respektive souladu vyučovaného obsahu hodiny s vystudovanou aprobací učitele?

Existují mezi okresy rozdíly v relativním počtu podpůrných pedagogických pracovníků?

Odpovídá zjištěným meziokresním rozdílům i subjektivní pohled ředitelů škol na problémy s personálním zajištěním výuky?

Liší se průměrná velikost škol mezi okresy?

Kde najdeme více dětí a žáků cizinců a specificky dětí a žáků s ukrajinským státním občanstvím?

Publikované zprávy, analýzy a studie ukazují, že vedle socioekonomických charakteristik jsou meziokresní rozdíly ve výsledcích vzdělávání vztaheny také k dalším faktorům. Zásadní je přirozeně osoba učitele a dalších pedagogických pracovníků školy, tedy personální podmínky vzdělávání. Bez dostatečného počtu kvalifikovaných a aprobovaných učitelů může být dosažení kvalitní výuky náročné.⁹ Podstatné jsou i další podpůrné služby, které zajišťují například školní psychologové a sociální pedagogové.¹⁰ Takové služby pomáhají řešit akademické, emocionální i sociální obtíže dětí a žáků, což je zvláště důležité v regionech s vyšší mírou sociálního znevýhodnění nebo větším počtem žáků s odlišným jazykovým původem. Důležitou roli ale hrají i další faktory utvářející podmínky vzdělávání. Faktory jako počet žáků ve škole a třídě, přítomnost dětí a žáků cizinců či kvalita školní infrastruktury ovlivňují podmínky pro výuku a učení, možnosti individuálního přístupu učitelů a celkovou atmosféru vzdělávání.¹¹

Mapové vyobrazení uvedených proměnných pomáhá identifikovat rozdíly mezi regiony a upozornit na území s potenciálními problémy. Pokud například některé regiony vykazují vysoký počet žáků na jednoho učitele, může to signalizovat zhoršenou možnost učitelů přistupovat k žákům více individuálně. Naopak vyšší koncentrace školních psychologů a sociálních pedagogů v území může ukazovat na regiony, kde existuje vyšší poptávka či je kladen vyšší důraz na podporu duševního zdraví a sociální integraci dětí a žáků. Podobně sledování počtu dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem napomáhá pochopit nároky na adaptační a jazykovou podporu v různých územích. Tento faktor nabyl mimořádné důležitosti v posledních třech letech v souvislosti s výrazným zvýšením počtu Ukrajinců přecházejících před důsledky ruské válečné agrese a s tím spojeným nárůstem počtu ukrajinských dětí a žáků, kteří se museli v relativně krátké době adaptovat do nového, jazykově náročného prostředí.¹²

Vizualizace souvisejících dat v mapách umožňuje nejen lépe pochopit regionální rozdíly, ale může napomoci také k efektivnějšímu směřování opatření a zdrojů tam, kde jsou nejvíce potřeba. Může tak sloužit jako cenný podklad pro plánování vzdělávací politiky, rozdělování finančních prostředků, koncepční rozvrhnutí budování školní i mimoškolní infrastruktury a vytváření strategií na zlepšení podmínek vzdělávání po celé zemi.

2.1 Personální podmínky vzdělávání v regionech

2.1.1 Podíl nekvalifikovaně a neaprobovaně poskytovaného vzdělávání

Zprávy, analýzy a studie České školní inspekce i jiných autorů ukazují na existenci pozitivního vztahu mezi odbornou kvalifikací učitelů či souladem aprobace učitele s vyučovaným obsahem hodiny na jedné straně a kvalitou vzdělávacího procesu či výsledky vzdělávání na straně druhé.¹³ Kvalifikovaní a aprobovaní učitelé se lépe přizpůsobují vzdělávacím potřebám žáků a volí vhodnější didaktické přístupy. Chybějící aprobace může navíc vést k tomu, že učitel se v daném

⁹ ČŠI (2024c), ČŠI (2022b), ČŠI (2024d).

¹⁰ ČŠI (2025a), ČŠI (2021a), ČŠI (2024f).

¹¹ ČŠI (2023c), ČŠI (2024d), ČŠI (2022c), ČŠI (2021b).

¹² ČŠI (2023c).

¹³ ČŠI (2024c), ČŠI (2022b), ČŠI (2024d). Aprobovanost a kvalifikovanost pedagogů jsou dva odlišné, avšak vzájemně se doplňující aspekty pedagogické odbornosti. Kvalifikace se vztahuje k formálnímu vzdělání a splnění zákonných požadavků pro výkon učitelské profese. Pedagog musí mít vystudovaný příslušný obor na vysoké nebo střední škole, případně absolvovat program celoživotního vzdělávání. Aprobovanost naopak znamená, že učitel je odborně způsobilý vyučovat konkrétní předmět, což dokládá vystudováním daného oboru. Učitel tedy může být kvalifikovaný, protože splňuje formální požadavky na vzdělání, ale zároveň nemusí být aprobovaný pro výuku konkrétního předmětu, pokud tento obor nevystudoval.

předmětu nemusí důkladně orientovat po věcné stránce, což mu ztěžuje organizaci výuky a určování obsahu vzdělávání.

Zajištění dostatečného počtu kvalifikovaných a aprobovaných učitelů je potřebné pro zmírnění negativních dopadů sociálního, kulturního a ekonomického znevýhodnění žáků napříč stupni vzdělávání. Kvalifikovanost a aprobovanost pedagogů jsou ve výzkumech asociovány s lepšími výsledky žáků, ale také s jejich vyšší motivovaností a sounáležitostí se školou.¹⁴ Kvalifikovanost pedagoga je spojena s lepšími profesními znalostmi, což se ukazuje zvláště důležité v předškolním vzdělávání. Výzkumy totiž potvrzují, že kvalitní předškolní vzdělávání má zásadní vliv na další vývoj dítěte a jeho studijní a profesní úspěšnost v pozdějším věku.¹⁵ Studie České školní inspekce také ukázaly, že hodiny vedené nekvalifikovanými a neaprobovanými učiteli se častěji vyznačovaly horšími znaky kvalitní výuky, jako jsou:¹⁶

- spád hodiny, její dobrá organizační promyšlenost a realizace;
- práce žáků se zájmem po většinu hodinu;
- účelné střídání různých metod výuky;
- zhodnocení proběhlé hodiny s ohledem na její cíl a obsah.

Konečně není bez zajímavosti, že nižší míra kvalifikovanosti a aprobovanosti učitelů může souviset s velikostí školy. Problémy zde mohou mít především malé školy.¹⁷

Jaká je tedy podoba územních rozdílů týkajících se zajištění kvalifikované výuky, respektive souladu vyučovaného obsahu hodiny s vystudovanou aprobací učitele?

Mapy 16 až 19 zobrazují podíly učitelů bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů mateřských, základních a středních škol (přepočtený stav) v okresech. I když podoba meziokresních rozdílů vykazuje řadu odlišností (zejména v případě mateřských škol), lze v mapách nalézt některé společné znaky:

- Vyšší problémy se zajištěním učitelů s kvalifikací je možné pozorovat především v pražském metropolitním území, dále v okresech severozápadních Čech, které jsou charakteristické závažnější koncentrací sociálních a ekonomických problémů. Pozornost si zaslouží také situace některých excentricky lokalizovaných příhraničních okresů, specificky okresu Jeseník.
- Druhým společným znakem čtyř posuzovaných map je existence rozdílů mezi okresy severněji lokalizované části Čech na jedné straně (vyšší problémy se zajištěním učitelů s kvalifikací) a okresy jižněji lokalizované části Čech a Moravy na straně druhé.

Různorodost území, ve kterých je možné zaznamenat vyšší problémy se zajištěním kvalifikovaných učitelů, jasně naznačuje, že důvody spojené s existencí tohoto problému jsou různé – konkurenceschopnost pracovní pozice učitele na trhu práce v pražském metropolitním území, náročnost učitelského povolání v území s vysokou koncentrací sociálních a ekonomických problémů či odchod kvalifikovaných obyvatel z příhraničních regionů. Svou roli bezpochyby hrají i další faktory – prestiž učitelského povolání daná sociokulturními charakteristikami území, blízkost fakult vysokých škol připravujících učitele či dopravní dostupnost území.

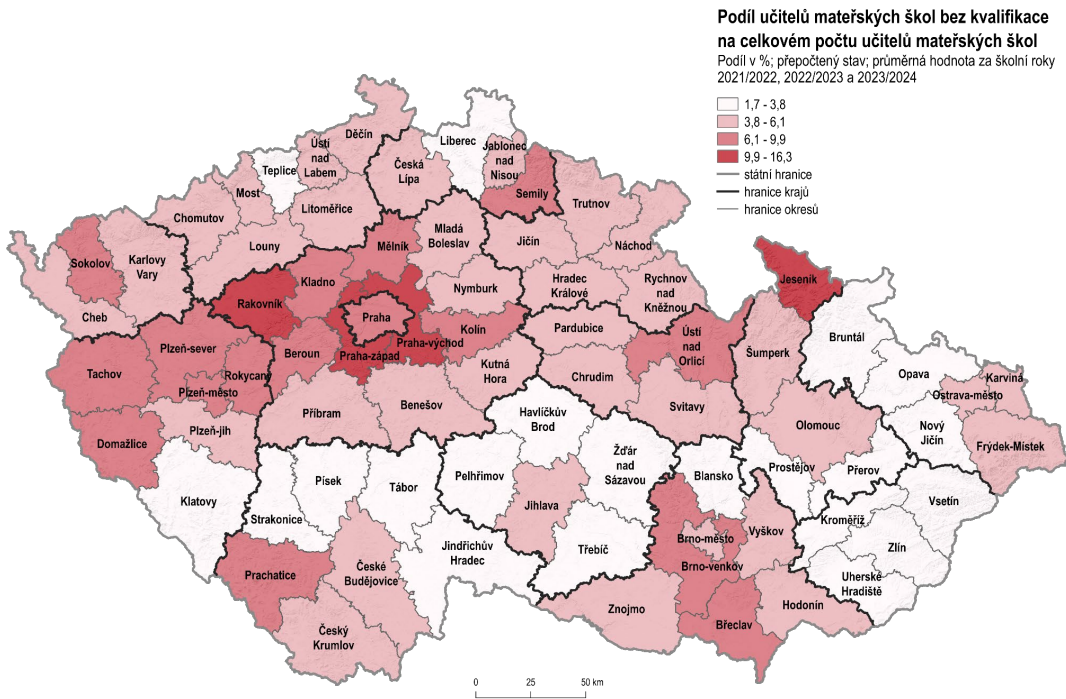
¹⁴ ČŠI (2019), ČŠI (2021c), ČŠI (2022d).

¹⁵ Syslová (2017), Harrison et al. (2009), Heckman (2011).

¹⁶ ČŠI (2022e).

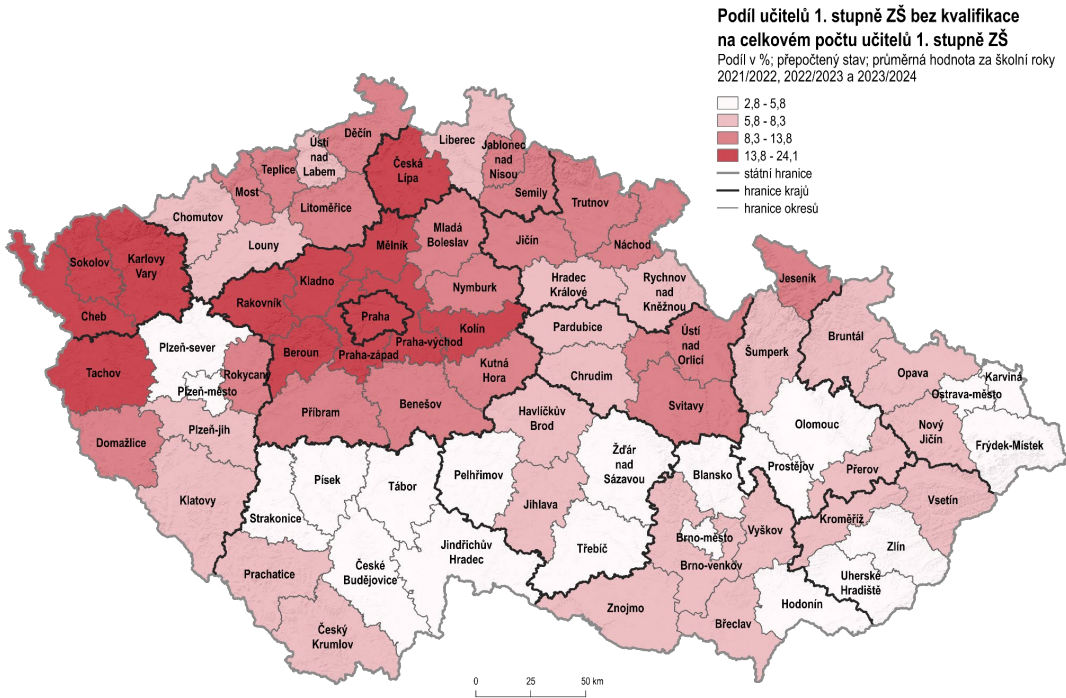
¹⁷ ČŠI (2022f).

MAPA 16 | Podíl učitelů mateřských škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů mateřských škol (v %, přepočtený stav) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

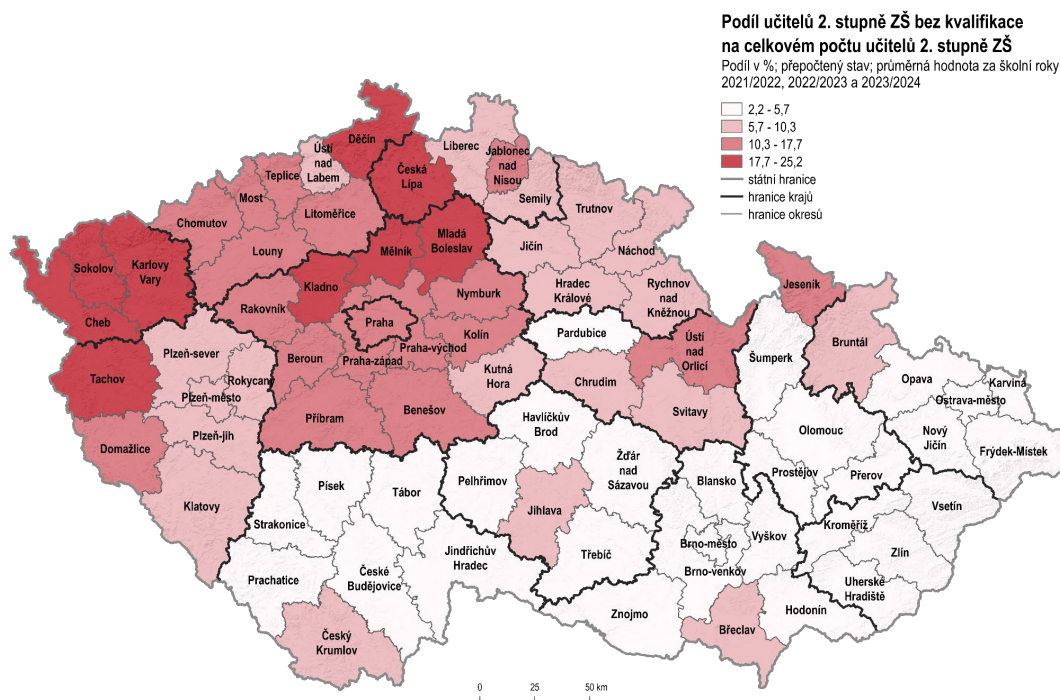
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 17 | Podíl učitelů 1. stupně základních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů 1. stupně základních škol (v %, přepočtený stav) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

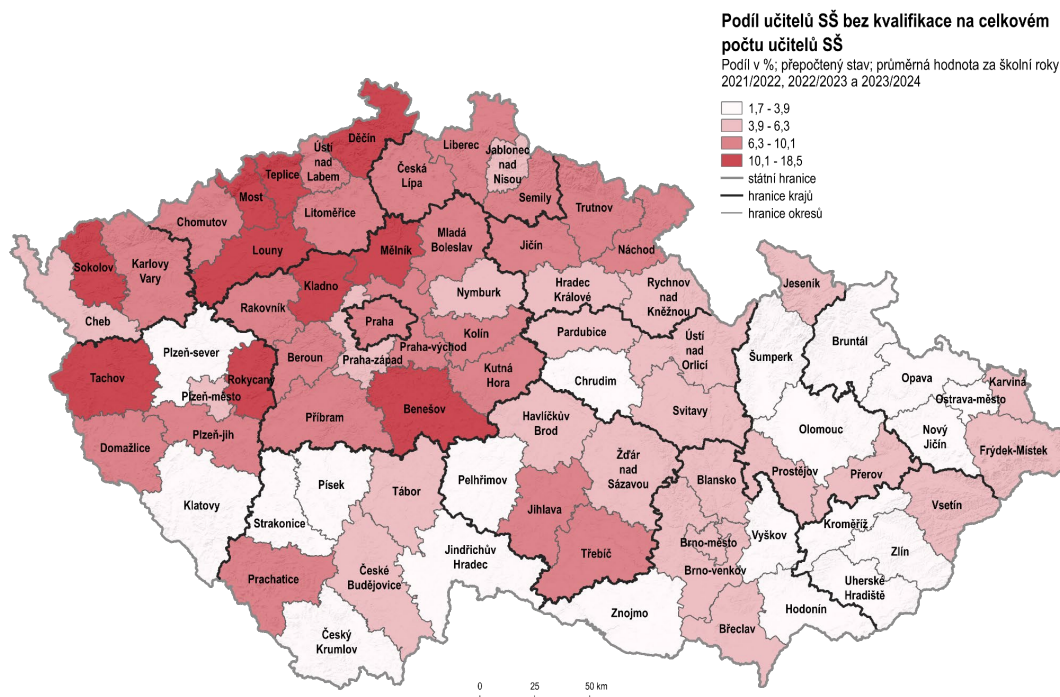
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 18 | Podíl učitelů 2. stupně základních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů 2. stupně základních škol (v %, přepočtený stav) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 19 | Podíl učitelů středních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů středních škol (v %, přepočtený stav) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

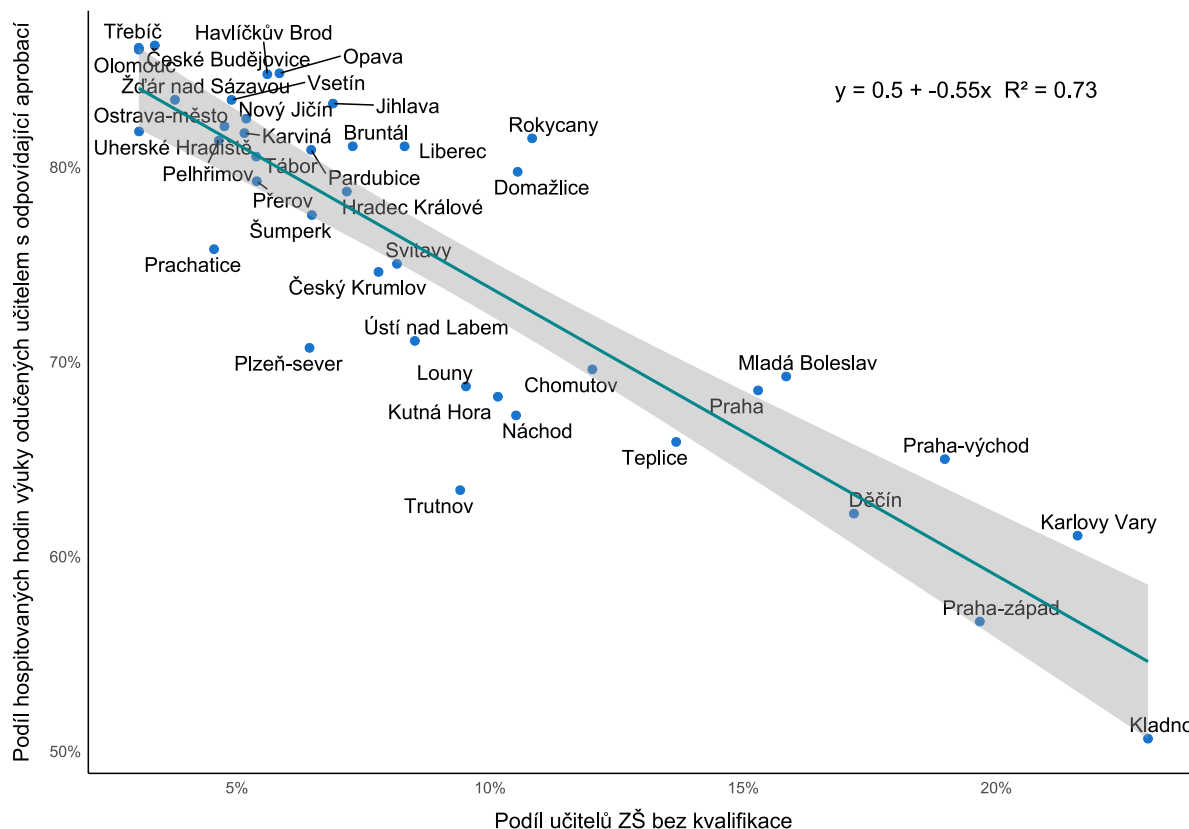

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Hodnocení pro základní školy dále ukazuje, že vysoký podíl učitelů bez kvalifikace jde ruku v ruce s vysokým podílem hodin výuky, které byly hospitované inspekčními týmy České školní inspekce a jejichž vzdělávací obsah nebyl odučen učitelem s odpovídající aprobační (graf 9). Jelikož podíl aprobovanosti výuky na úrovni okresů velmi silně koreluje

s ukazatelem kvalifikovanosti, je možné oba jevy chápat jako úzce provázané. I v tomto případě ukázala řada zpráv, analýz a studií na příznivý vztah mezi vedením hodin učiteli s odpovídající aprobační na jedné straně a kvalitou znaků výuky na straně druhé.¹⁸

GRAF 9 | Vztah mezi podílem učitelů základních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů základních škol (v %, přepočtený stav, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024) a podílem Českou školní inspekci hospitovaných hodin výuky ve školních letech 2021/2022 až 2023/2024, které byly odučeny učitelem s odpovídající vystudovanou aprobační (v %)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce a výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

2.1.2 Rozdíly v relativním počtu podpůrných pedagogických pracovníků v okresech

S ohledem na zvyšující se počet dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a na preferenci jejich vzdělávání v hlavním vzdělávacím proudu je pro celkovou kvalitu školního prostředí důležitá pozice asistenta pedagoga. Právě asistenti pedagoga hrají důležitou roli při práci s dětmi a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami při výuce a učení ve třídě nebo i mimo třídu, při individuální práci s těmito dětmi a žáky nebo při zvládnutí jejich rizikového chování. Asistent pedagoga se může také podílet na práci s ostatními dětmi a žáky ve třídě.¹⁹

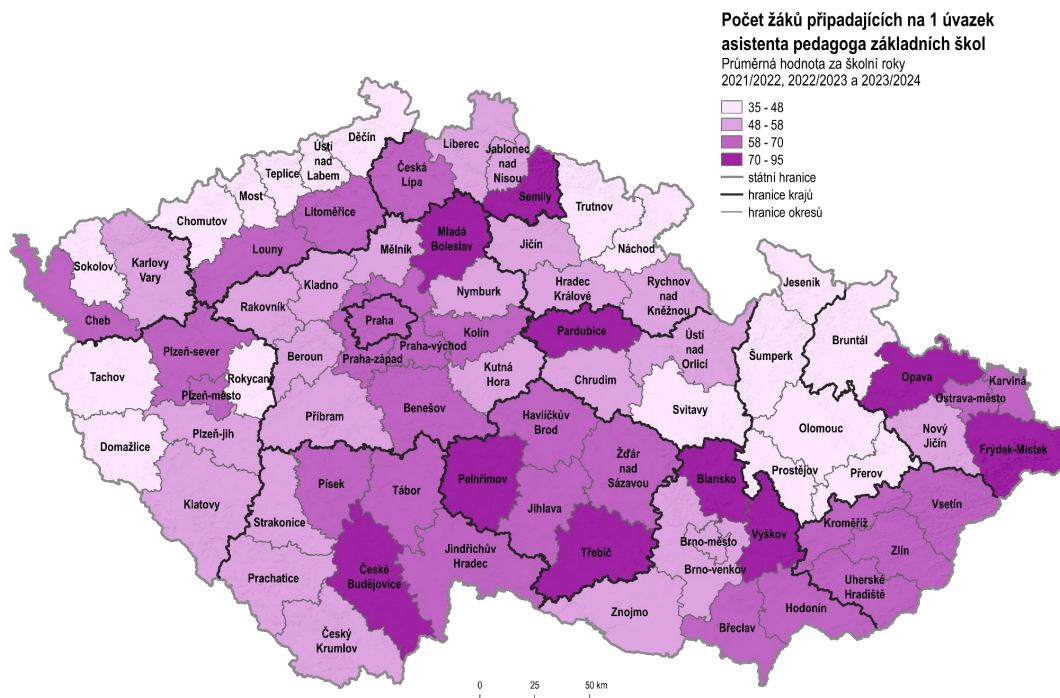
Hodnocení územních rozdílů v relativních počtech asistentů pedagoga je zaměřeno na segment základních škol. Mapa 20 zachycuje meziokresní rozdíly v počtu žáků, kteří připadají na jeden úvazek asistenta pedagoga. S ohledem na poznatky týkající se vzdělávacích výsledků žáků lze pozitivně hodnotit lepší hodnoty v socioekonomicky problémovějších okresech severozápadních Čech. Hůře však dopadá postavení těchto okresů, pokud je výpočet založen na počtu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (mapa 21). Ty lze přitom chápat jako klíčovou cílovou skupinu působení asistenta pedagoga.²⁰ Zde se mohou objevovat příležitosti pro zlepšování personálních podmínek v okresech s vyšším počtem žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

¹⁸ ČŠI (2022e), ČŠI (2024c), ČŠI (2022c), ČŠI (2021b), Tugume et al. (2024), Sancassani (2023).

¹⁹ ČŠI (2024e), ČŠI (2024f).

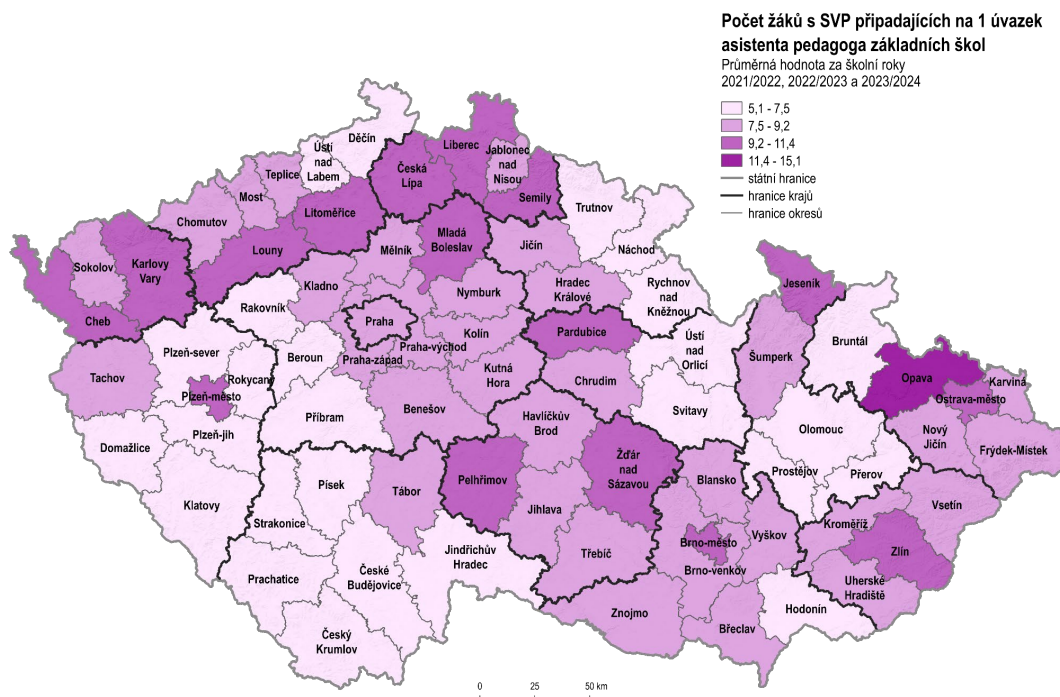
²⁰ Asistenti pedagoga se podílí také na vzdělávání žáků mimořádně nadaných. Česká školní inspekce nicméně poukázala na problémy s identifikací nadaných žáků, a proto nebyla tato skupina žáků zájmem další analýzy (ČŠI, 2022g).

MAPA 20 | Počet žáků připadajících na jeden úvazek asistenta pedagoga základních škol – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 21 | Počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami připadajících na jeden úvazek asistenta pedagoga základních škol – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Vedle asistentů pedagoga jsou v současném vzdělávání zásadní i další podpůrné pozice, mezi které patří školní psychologové či speciální pedagogové, ať již působí přímo ve škole, nebo ve školských poradenských zařízeních.²¹ Důležitost těchto pozic narůstá i proto, že se u dětí a žáků stále častěji objevují problémy v oblasti duševního zdraví.²² Přítomnost psychologů a speciálních pedagogů má zásadní dopad na školní prostředí, prevenci problémů i řešení již existujících obtíží. Nízký počet školních psychologů může mít řadu negativních důsledků na jednotlivce i na celkové fungování školy:

- Kvůli omezenému přístupu k pomoci mohou žáci s psychickými problémy zůstat bez potřebné podpory, což zvyšuje riziko jejich dlouhodobých obtíží, včetně neúspěchů ve škole či duševních poruch.²³
- Bez preventivních programů a včasné intervence může dojít ke zvýšení problémů v kolektivu, zhoršení disciplinárního klimatu, nárůstu šikany, záškoláctví a dalších negativních jevů.²⁴
- Bez psychologické podpory mohou mít učitelé obtížnější situaci při řešení problémů s chováním nebo zvládání emocionálních potřeb žáků. Nedostatečný počet psychologů může způsobovat přetížení těch, kteří ve školství pracují, což následně může vést k jejich vyhoření a snížení kvality poskytované péče.²⁵
- Ze společenského hlediska může dlouhodobý nedostatek psychologické podpory vést k vyšší míře předčasného ukončení školní docházky u dotčených žáků, u kterých se následně zhoršuje postavení na trhu práce (nezaměstnanost, finanční ohodnocení) a zvyšují rizika hromadění sekundárních sociálních problémů.²⁶

Školy samotné oceňují pomoc ze strany specialistů, zároveň však ukazují na zásadní problémy spojené s nedostatečnými kapacitami a dlouhou čekací dobou na poskytnutí služby. O to důležitější je otázka, jaké je postavení jednotlivých regionů, co se týká podpůrných pozic v území. Možné problémy ilustruje ukazatel celkového počtu úvazků psychologů ve školách a školských poradenských zařízeních²⁷ vztažený k celkovému počtu dětí a žáků v mateřských, základních a středních školách v území.

Mapa 22 zobrazuje počet úvazků psychologů ve školách a školských poradenských zařízeních na tisíc dětí a žáků mateřských, základních a středních škol. Ukazuje se přirozené soustředění těchto služeb ve velkých městech, lepší hodnoty dále vykazují okresy východní části Moravy a Slezska. Celkový počet psychologů je nicméně nízký na celém území České republiky. Za velmi nepříznivou lze považovat situaci socioekonomicky nejproblémovějších regionů severozápadní části Čech, které se vyznačují vyšším podílem žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (mapa 23).

²¹ ČŠI (2025a), ČŠI (2021a), ČŠI (2024f).

²² NÚDZ (2023).

²³ Whitaker et al. (2019).

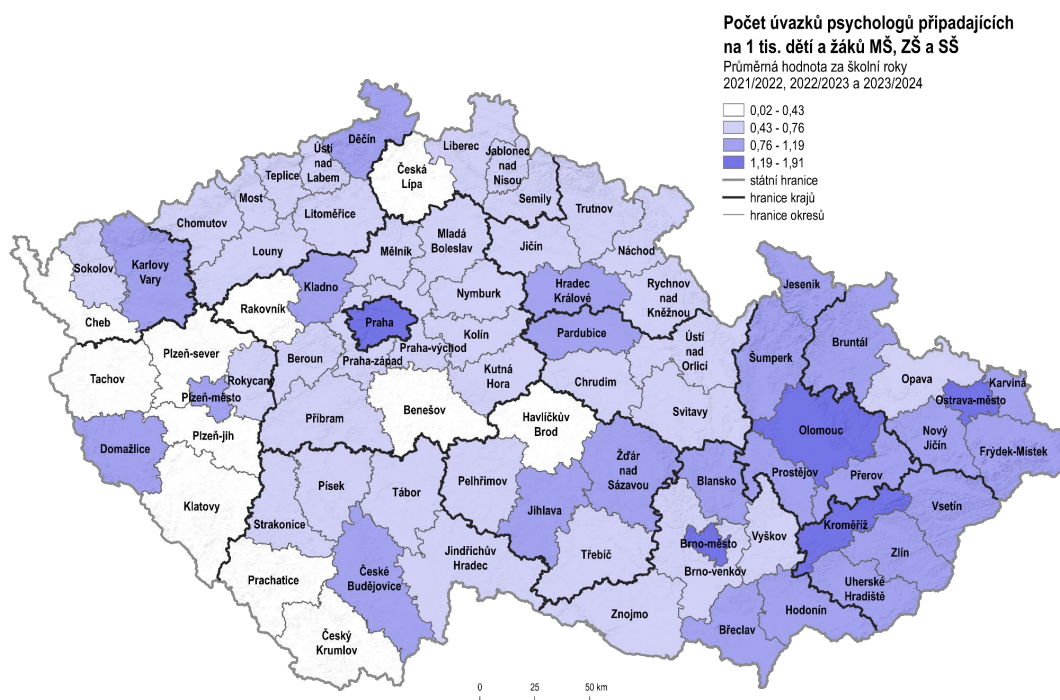
²⁴ Hernandez a Seem (2004).

²⁵ Whitaker et al. (2019).

²⁶ Svobodová a Büchlerová (2022).

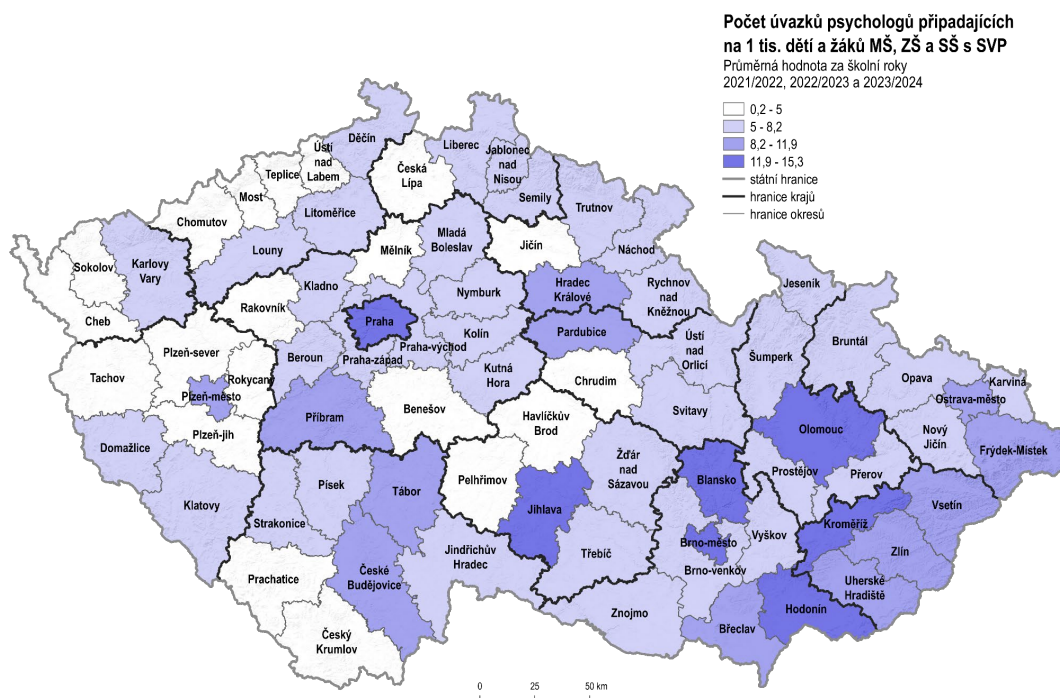
²⁷ Patří mezi ně pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra a střediska výchovné péče.

MAPA 22 | Počet úvazků psychologů ve školách a školských poradenských zařízeních připadajících na jeden tisíc dětí a žáků mateřských, základních a středních škol (součet) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 23 | Počet úvazků psychologů ve školách a školských poradenských zařízeních připadajících na jeden tisíc dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v mateřských, základních a středních školách (součet) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

2.1.3 Subjektivní vnímání personálních problémů ze strany vedení základních škol

Konečně zajímavou otázkou bezpochyby je, zda se uvedená zjištění promítají v subjektivním pohledu ředitelů škol na personální problémy se zajištěním výuky. Možnost vyjádření se k této otázce dává vyhodnocení odpovědí ředitelů získaných během inspekční činnosti na základních školách. Na čtyřbodové škále ředitelé škol odpovídali na otázky, jak závažné jsou pro výuku školy následující problémy:

- nedostatek pedagogických pracovníků;
- nevhodně nebo nedostatečně kvalifikovaní pedagogičtí pracovníci;
- nedostatek podpůrných pozic (např. asistent pedagoga, školní asistent);
- nedostatek specializovaných pozic (např. psycholog, speciální pedagog).

Vyšší hodnoty odpovídají silněji vnímanému problému ze strany ředitele základní školy.

Tabulka 5 zachycuje sílu vztahů mezi vybranými proměnnými na úrovni okresů. Z územního hlediska se ukazuje, že potíže se zajištěním kvalifikované a aprobované výuky jsou silně asociovány s řediteli vnímanými problémy s nevhodně či nedostatečně kvalifikovanými pedagogickými pracovníky. Podobně lze zaznamenat očekávaný, i když slabší vztah mezi počtem úvazků asistentů pedagoga, respektive počtem psychologů v území na jedné straně a řediteli vnímanými personálními nedostatky podpůrných, respektive specializovaných pozic. Za pozornost stojí, že relevantnějším je zde přepočtený počet žáků, nikoliv počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

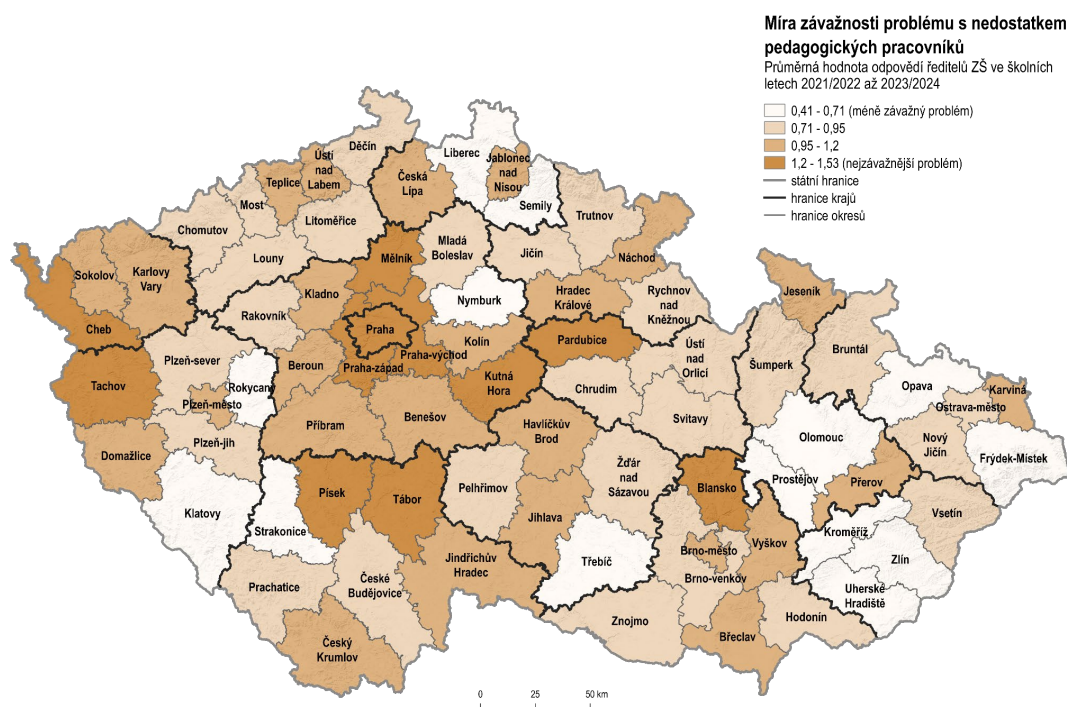
TABULKA 5 | Vztah vybraných proměnných vztahujících se k personálním podmínkám vzdělávání v základních školách, korelace na úrovni okresů

Vztah proměnných	Korelace
Vztah mezi podílem učitelů bez kvalifikace v území a vnímáním nedostatečné kvalifikace a aproby učitelů ze strany ředitelů školy – hodnocení na úrovni okresů	0,70
Vztah mezi podílem hodin hospitovaných inspekčními týmy, jejichž obsah byl v souladu s aprobační učitelem a vnímáním nedostatečné kvalifikace a aproby učitelů ze strany ředitelů školy – hodnocení na úrovni okresů	-0,64
Vztah mezi počtem žáků na úvazek asistenta pedagoga a vnímáním nedostatku podpůrných pozic ze strany ředitelů školy – hodnocení na úrovni okresů	0,47
Vztah mezi počtem úvazků psychologa na jeden tisíc žáků a vnímáním nedostatku specializovaných pozic ze strany ředitelů školy – hodnocení na úrovni okresů	-0,46

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce a výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

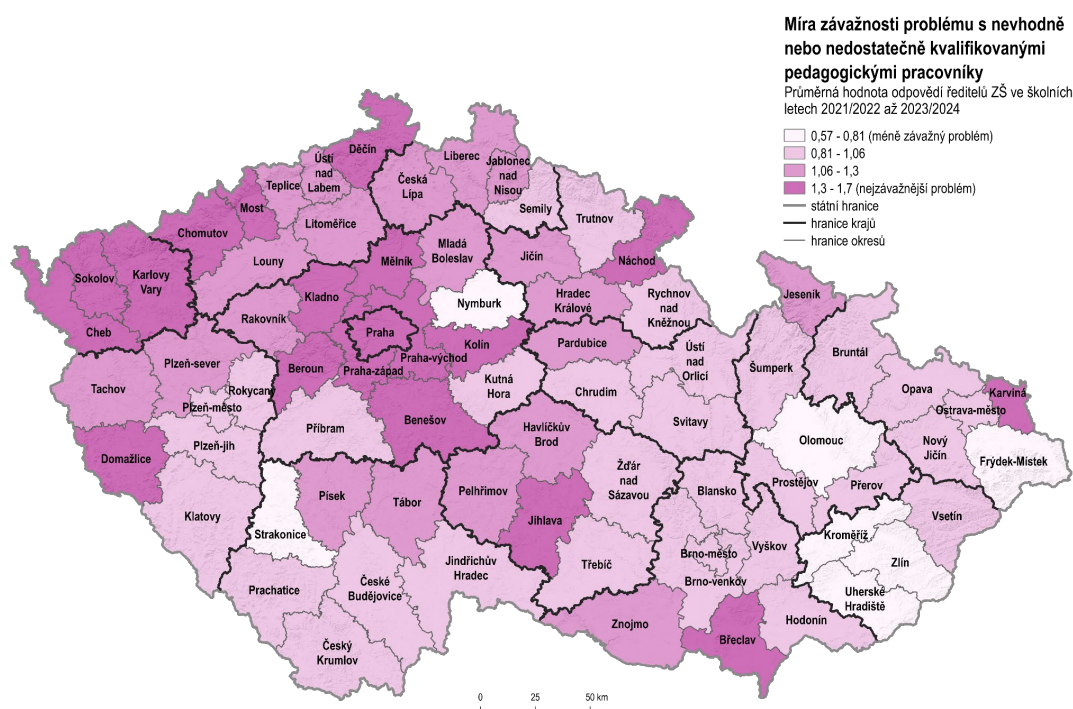
Konečně mapy 24 a 25 zachycují meziokresní rozdíly v tom, za jak závažný označili ředitelé základních škol problémy s nedostatkem pedagogických pracovníků a s nevhodně či nedostatečně kvalifikovanými pedagogickými pracovníky. Problém nedostatku pedagogických pracovníků je silněji pocíťován především v pražském metropolitním území a v některých periferních okresech (např. Cheb, Tachov, Jeseník). V případě kvalifikace pedagogických pracovníků je potřeba doplnit ještě socioekonomicky nejvíce problémové okresy severozápadních Čech. Tato skutečnost bezpochyby nepřispívá ke snižování regionálních rozdílů ve výsledcích vzdělávání, které byly popsány v dřívější kapitole.

MAPA 24 | Vnímaná míra závažnosti problému s nedostatkem pedagogických pracovníků (čtyřbodová škála odpovědí, 0 = žádný problém; 3 = značný problém) – okresy, průměrná hodnota odpovědí ředitelů základních škol navštívených během inspekční činnosti ve školních letech 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce a výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 25 | Vnímaná míra závažnosti problému s nevhodně nebo nedostatečně kvalifikovanými pedagogickými pracovníky (čtyřbodová škála odpovědí, 0 = žádný problém; 3 = značný problém) – okresy, průměrná hodnota odpovědí ředitelů základních škol navštívených během inspekční činnosti ve školních letech 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce a výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

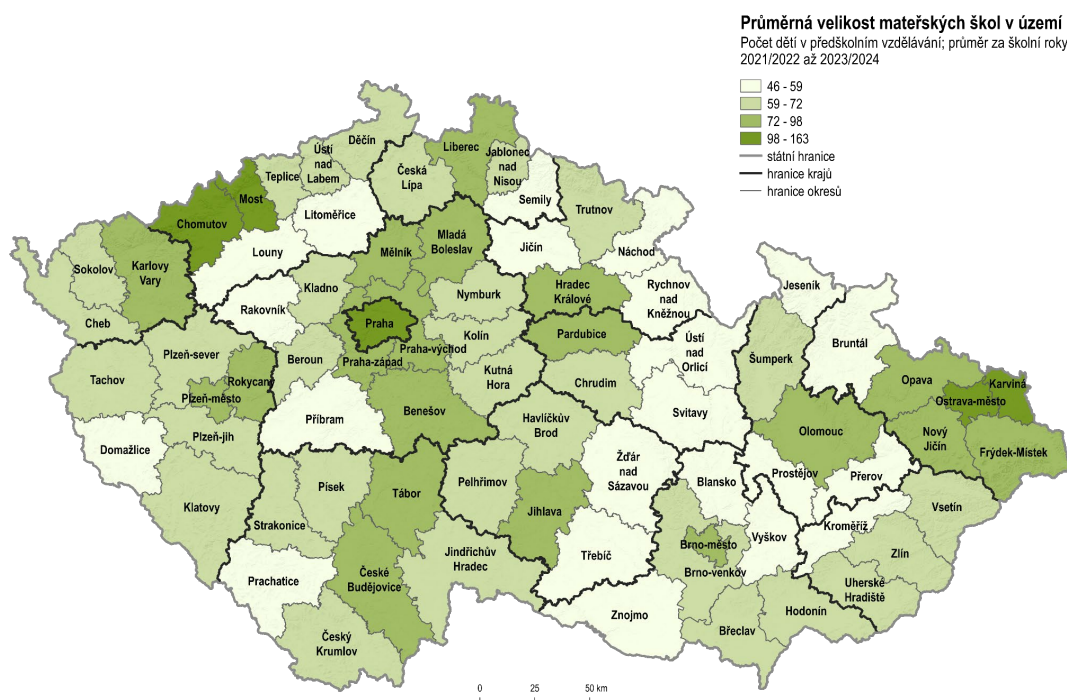
2.2 Územní dimenze velikosti škol

Systém administrativně-správního členění České republiky je charakteristický velmi vysokým počtem populačně malých obcí, které jsou zároveň nejčastějšími zřizovateli různých velkých mateřských a základních škol. Tato skutečnost se promítá v silně decentralizované podobě českého předškolního i základního vzdělávání a vyvolává otázky týkající se výhod a nevýhod stávajícího systému. Související diskuse je přitom zasazena do konfliktu tří tradičních cílů poskytování veřejných služeb – kvalita služby (vzdělávání), dostupnost služby (vzdělávání) a efektivita služby (vzdělávání).²⁸ Zatímco v případě cílů dostupnosti a efektivit je argumentace více méně zjevná, v případě cíle kvality existují odůvodněné mechanismy favorizující jak malé, tak velké školy. Primárním zájmem této podkapitoly ovšem je územní hledisko celé problematiky.

Mapy 26 a 27 zachycují meziokresní rozdíly v průměrném počtu žáků připadajících na jednu běžnou²⁹ a veřejným subjektem (nejčastěji obcí) zřizovanou mateřskou, respektive základní školu. Mezi nejzřetelnější znaky těchto rozdílů patří:

- výskyt v průměru větších mateřských i základních škol v okresech velkých měst a v silněji urbanizovaných okresech Ústeckého a Moravskoslezského kraje;
- výskyt v průměru menších mateřských a základních škol v méně hustě zalidněných příhraničních okresech;
- častější výskyt v průměru menších mateřských i základních škol v okresech východní části Čech a na Moravě.

MAPA 26 | Průměrná velikost mateřských škol v území (počet dětí v předškolním vzdělávání), pouze běžné mateřské školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

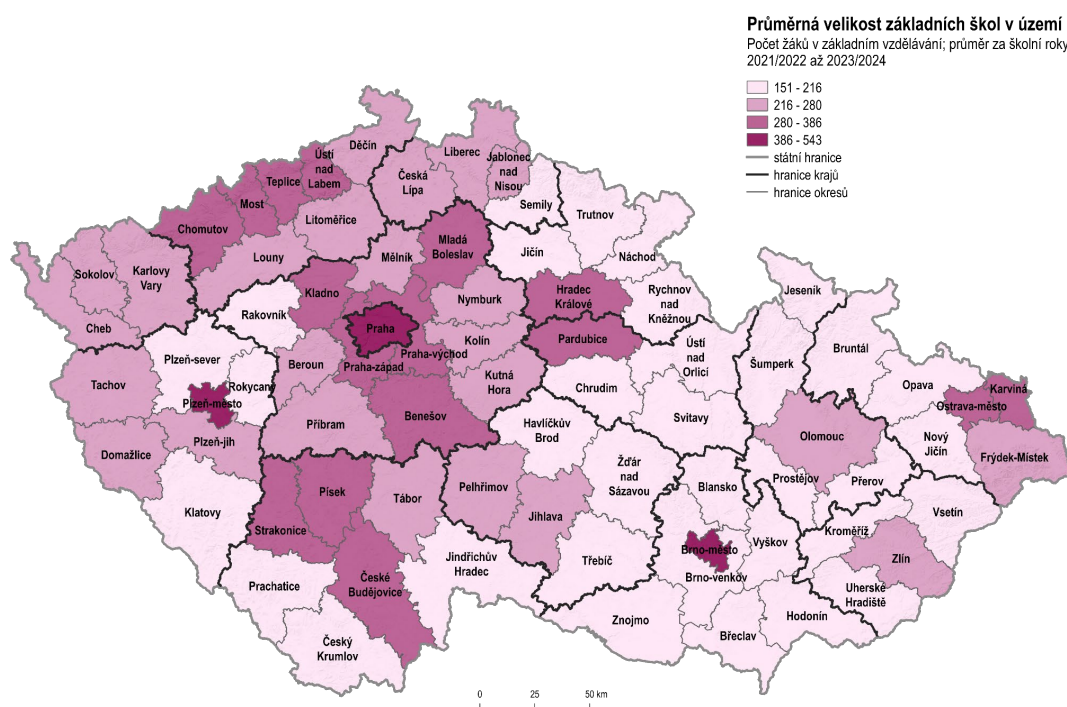
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Především v případě mateřských škol jsou meziokresní rozdíly v průměrné velikosti školy o něco odlišné, pokud je zohledněno působení mateřských a základních škol v rámci jednoho subjektu. Srovnání map 26 a 28 ukazuje, že se postavení především některých městských okresů, kde mateřské školy vesměs působí jako samostatné subjekty, mění. Celkově však podoba meziokresních rozdílů zůstává zachována, což platí i pro analogické hodnocení situace základních škol. Zajímavý je patrný rozdíl v průměrné velikosti základních škol mezi Moravou a Slezskem na jedné straně a Čechami na straně druhé, kde je více okresů s průměrně většími školami (mapa 27).

²⁸ ČŠI (2022f).

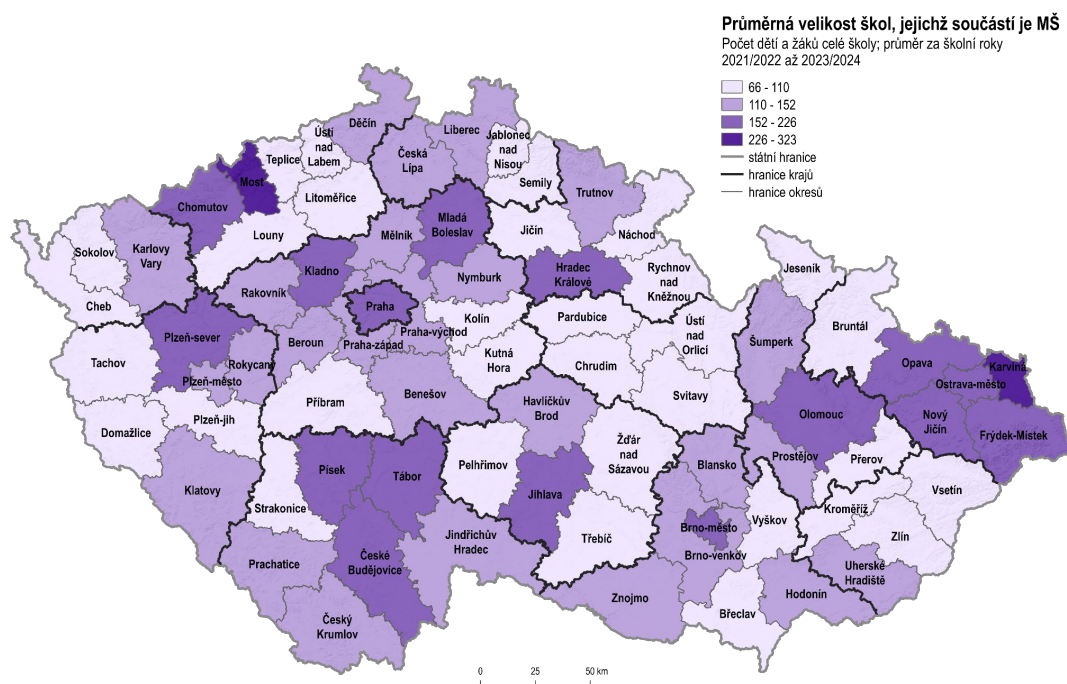
²⁹ Tedy bez zahrnutí mateřských a základních škol zřizovaných výlučně pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

MAPA 27 | Průměrná velikost základních škol v území (počet žáků v základním vzdělávání), pouze běžné základní školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 28 | Průměrná velikost škol, jejichž součástí je mateřská škola, v území (počet dětí a žáků celé školy v rámci jednoho identifikátoru REDIZO), pouze běžné mateřské školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

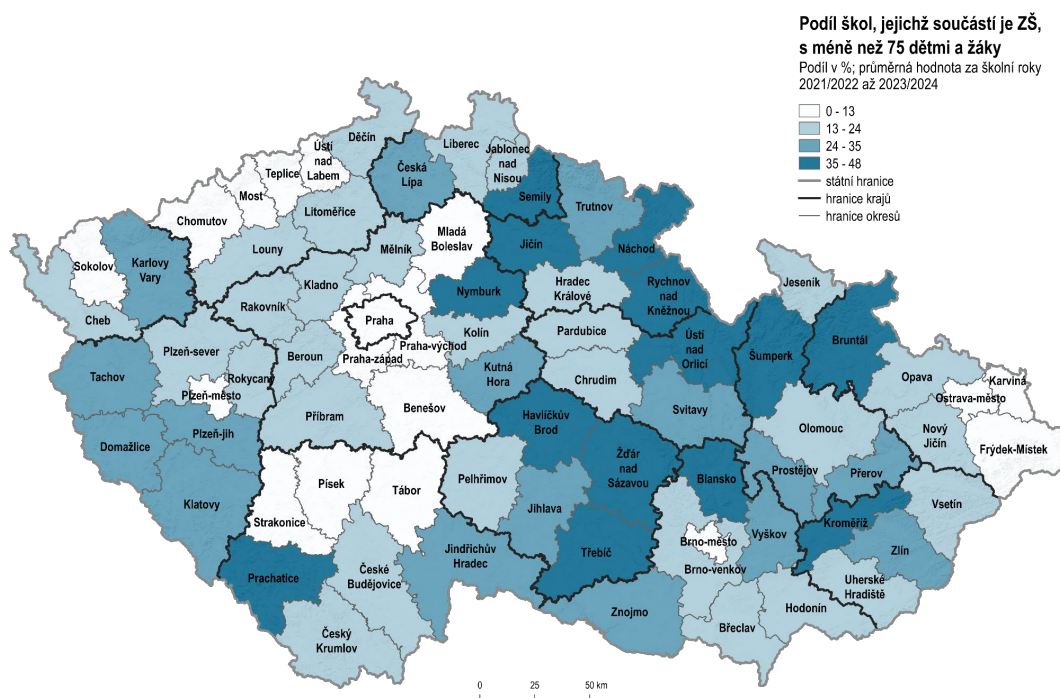

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Tři předcházející mapy přehledně ilustrovaly, že se diskuse výhod a nevýhod různých velikostí mateřských a základních škol silněji dotýká některých regionů České republiky. Mapa 29 zachycuje, že především v případě okresů některých

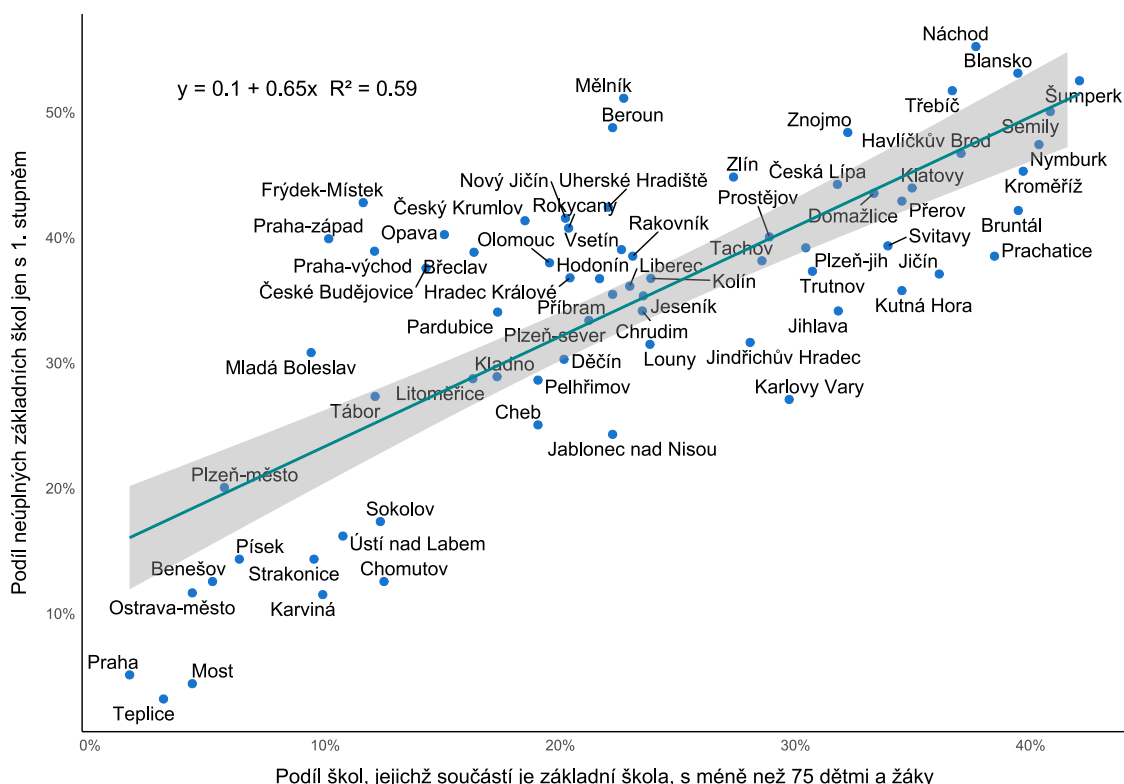
příhraničních regionů a regionů tzv. vnitřní periferie lze zaznamenat vyšší podíl malých základních škol, a to i tehdy, pokud hodnocení bere do úvahy i sloučené druhy škol – mateřská, základní a střední škola. Zásadní roli zde hraje podíl neúplných základních škol, které jsou organizovány jen na 1. stupni, v území (graf 10).

MAPA 29 | Podíl škol, jejichž součástí je základní škola, s méně než 75 dětmi a žáky v území (počet dětí a žáků celé školy v rámci jednoho identifikátoru REDIZO), pouze běžné základní školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

GRAF 10 | Vztah mezi podílem běžných a veřejných škol, jejichž součástí je základní škola, s méně než 75 dětí a žáků v území (v %) a podílem běžných a veřejných neúplných základních škol jen s 1. stupněm vzdělávání v území (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

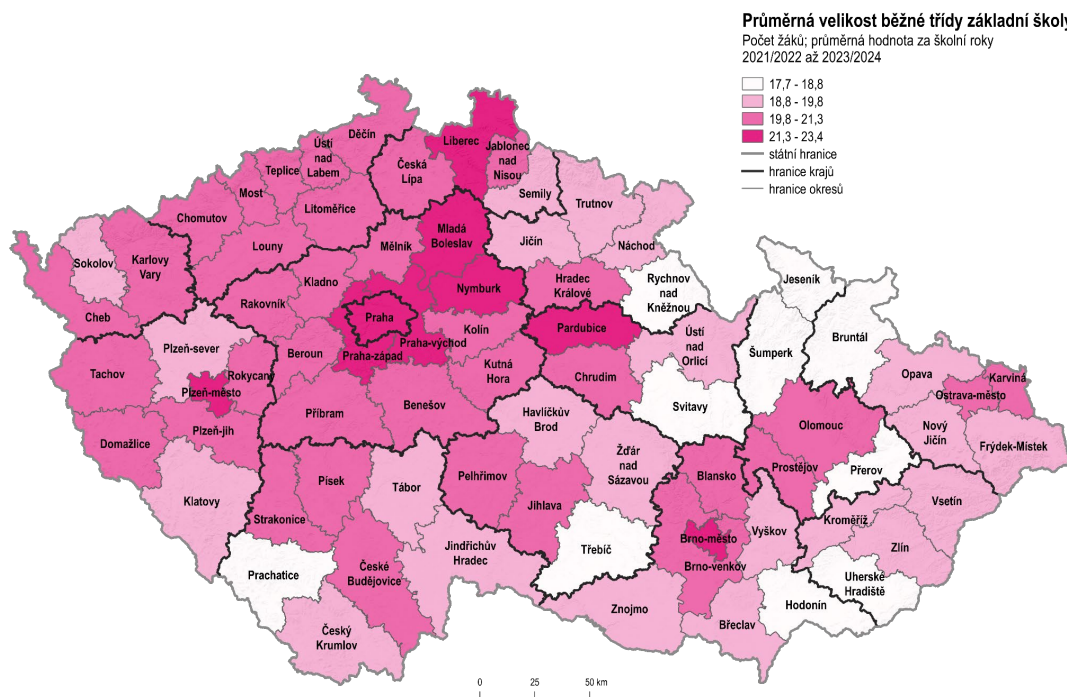
Diskusi o výhodách malých a velkých škol lze z územního hlediska dobře ilustrovat na třech vybraných ukazatelích základních škol:

- průměrná velikost (počet žáků) běžné třídy³⁰ základní školy v území;
- počet žáků připadající na úvazek učitele základní školy;
- počet ředitelů a zástupců ředitelů (fyzické osoby) na jeden tisíc žáků základní školy.

V případě prvních dvou ukazatelů je z map 30 a 31 zjevná podobnost meziokresních rozdílů, zároveň se opakuje význam prostorových souvislostí, které již byly zmiňovány při charakteristice meziokresních rozdílů průměrné velikosti základní školy. Silnou asociaci všech těchto proměnných ostatně na hodnotách vzájemných korelací dokládá graf 11.

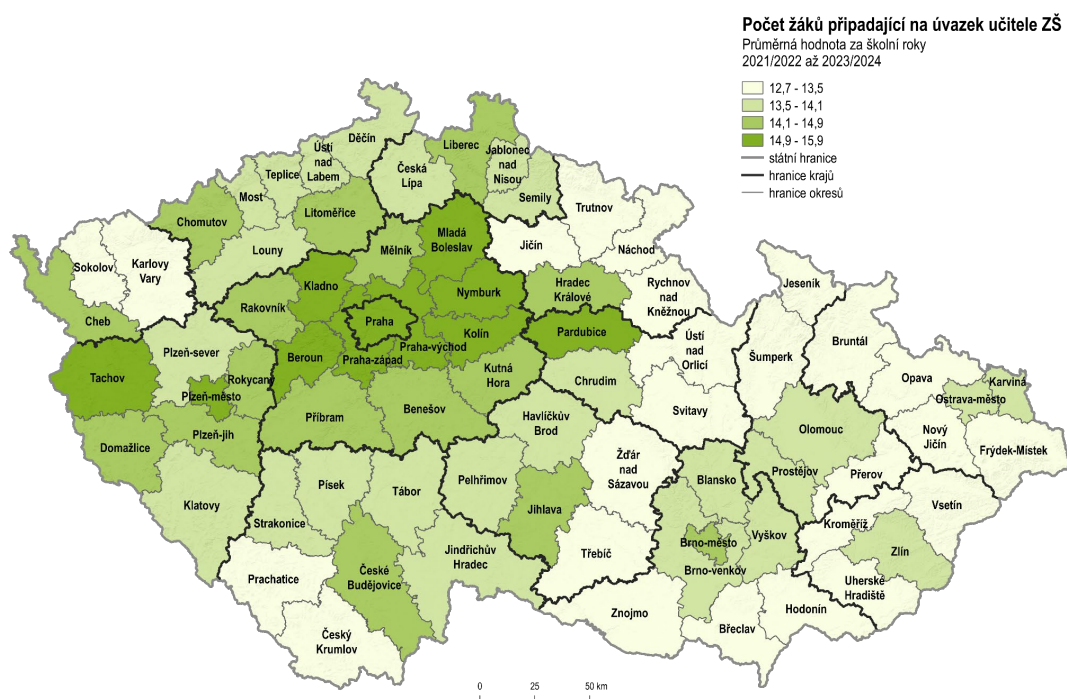
³⁰ Tj. bez speciálních tříd a bez tříd zřizovaných podle zákona č. 109/2002 Sb. ve škole při zařízení pro výkon ústavní – ochranné výchovy tak, jak jsou uváděny ve výkazech Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

MAPA 30 | Průměrná velikost (počet žáků) běžné třídy základní školy – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

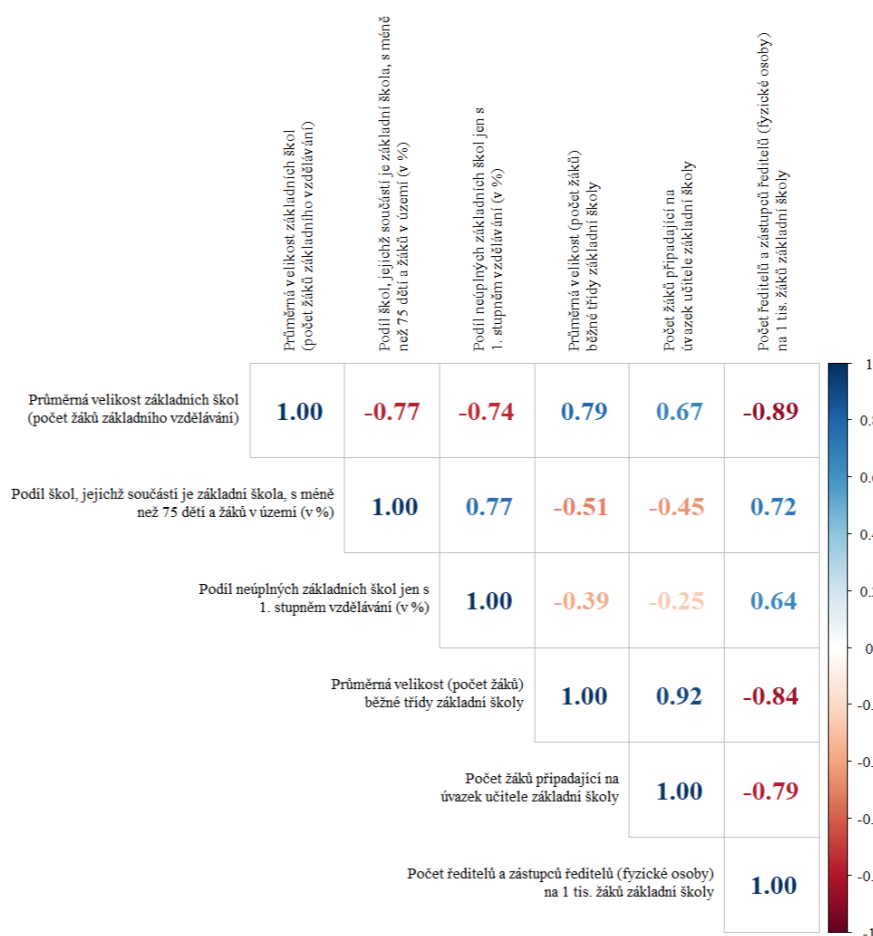

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 31 | Počet žáků připadající na úvazek učitele základní školy, pouze běžné základní školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

GRAF 11 | Diskuse výhod a nevýhod základních škol různé velikosti, jen běžné základní školy s veřejným zřizovatelem – vztah vybraných proměnných, korelace na úrovni okresů

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Z grafu 11 je patrné, že existuje silná asociace mezi průměrnou velikostí veřejně zřizovaných běžných základních škol v okresech a průměrnou velikostí běžné třídy těchto škol. Výhodou menších škol tak je možnost výuky v menších třídních kolektivech. Za pozornost přitom stojí, že tento vztah je výrazně slabší vzhledem k četnosti zastoupení neúplných základních škol jen s 1. stupněm vzdělávání. Zde může do hry vstupovat aspekt vysokého počtu žáků v neúplných základních školách v populačně dynamických okresech v okolí velkých měst, kde nebyla realizována transformace neúplné základní školy na školu úplnou.

V grafu 11 lze dále pozorovat silný vztah mezi průměrnou velikostí veřejně zřizovaných běžných základních škol v okresech a relativním počtem žáků připadajících na úvazek učitele základní školy, respektive počtem ředitelů a zástupců ředitelů na jeden tisíc žáků takových škol. Zde se zjevně projevuje nevýhoda vysokého počtu malých základních škol – vyšší ekonomická náročnost. Působení příznivých a nepříznivých mechanismů, které se vztahují k diskusi malých a velkých základních škol, jsou však typickou vlastností systému, a musí jít proto do značné míry o politické rozhodnutí, kterému z mechanismů bude dána vyšší váha.

2.3 Žáci s jiným státním občanstvím (cizinci) a žáci se speciálními vzdělávacími potřebami v území

Dalším často diskutovaným tématem vzdělávání je práce s žáky v heterogenních třídách, která bezpochyby klade vyšší nároky na osobu učitele a celkovou přípravu, organizaci a realizaci výuky a učení.³¹ Tato podkapitola se opětovně zabývá územním hlediskem problematiky, a to se zaměřením na dvě skupiny dětí a žáků – děti a žáky s jiným než českým či slovenským státním občanstvím (dětí a žáci cizinců, se specifickým přihlédnutím k dětem a žákům s ukrajinským občanstvím) a děti a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Základní otázka zní: „Jak vypadají

³¹ Zezulková a Kaleja (2016), ČŠI (2024e).

meziokresní rozdíly v zastoupení těchto dvou skupin dětí a žáků mezi všemi dětmi a žáky mateřských, základních a středních škol v území?“

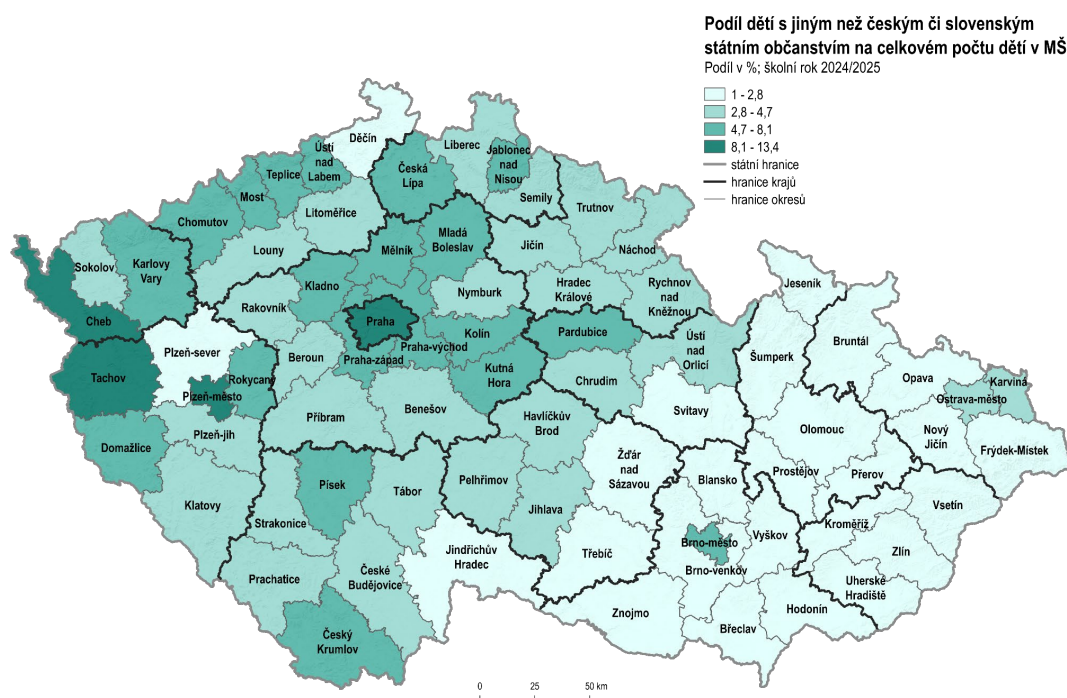
2.3.1 Kde najdeme více dětí a žáků cizinců a specificky dětí a žáků s ukrajinským občanstvím?

Mapy 32, 33 a 34 poskytují základní odpověď na otázku týkající se dětí a žáků s jiným než českým či slovenským státním občanstvím. Pro možnost následného časového srovnání je zachycen aktuální stav ve školním roce 2024/2025. Prvním hlavním poznatkem meziokresního srovnání je vysoká podobnost prostorového rozmístění dětí cizinců v mateřských školách a žáků cizinců v základních i středních školách (viz mapy 32, 33 a 34). Z obsahu map je dále dobře patrné, že:

- existují zřetelné rozdíly mezi českými a moravskými okresy, s výrazně nižším zastoupením dětí i žáků cizinců ve školách moravských okresů;
- vysoký podíl dětí i žáků cizinců připadá na školy v hlavním městě Praze a v okolních okresech, v příhraničních okresech severních, severozápadních, západních a jihozápadních Čech, dále pak v okresech Brno-město a Plzeň-město, tj. dalších velkých městech České republiky.

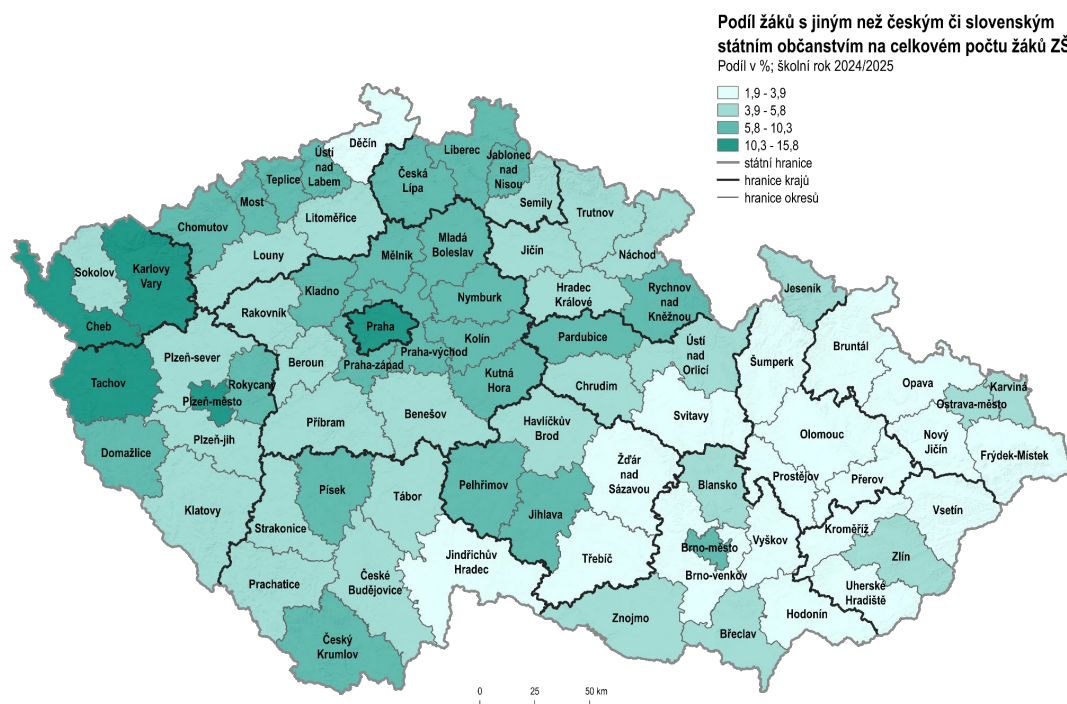
V kontextu uvedených územních souvislostí stojí za pozornost, že vysoký podíl dětí a žáků cizinců je vzděláván ve školách okresů severozápadních a západních Čech. Právě tyto okresy byly charakterizovány mezi nejvíce zaostávající z hlediska dosahovaných výsledků vzdělávání. Vysoký podíl dětí a žáků cizinců tak dále zvyšuje nároky kladené na mateřské, základní i střední školy v tomto území.

MAPA 32 | Podíl dětí s jiným než českým či slovenským státním občanstvím na celkovém počtu dětí mateřských škol ve školním roce 2024/2025 – okresy

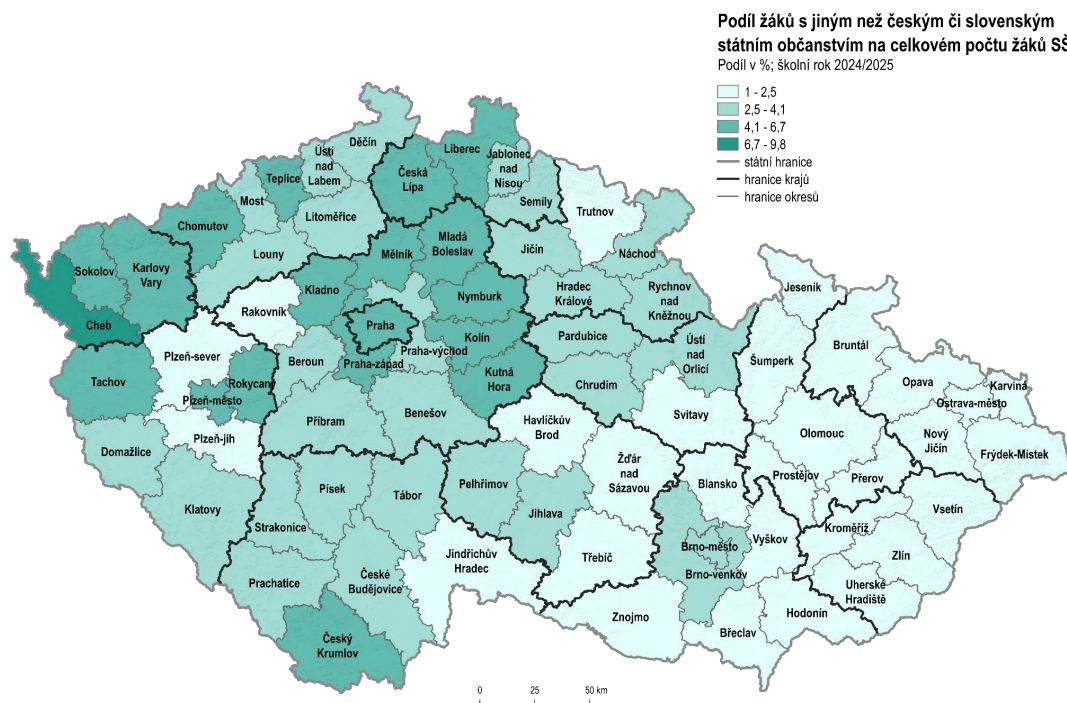
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 33 | Podíl žáků s jiným než českým či slovenským státním občanstvím na celkovém počtu žáků základních škol ve školním roce 2024/2025 – okresy

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 34 | Podíl žáků s jiným než českým či slovenským státním občanstvím na celkovém počtu žáků středních škol ve školním roce 2024/2025 – okresy

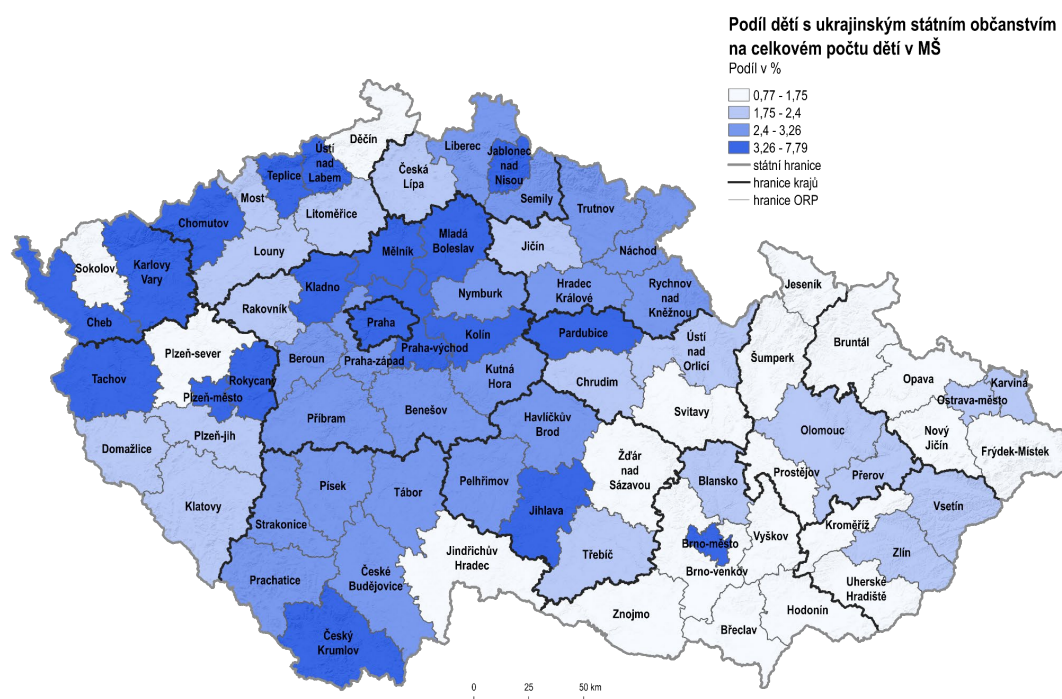

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Počet dětí a žáků jiného než českého či slovenského státního občanství ve školách se výrazně zvýšil v důsledku ukrajinské migrace spuštěné válečnou agresí Ruské federace v únoru roku 2022.³² Pro získání uceleného obrazu o podílu ukrajinských dětí a žáků v českém vzdělávacím systému přinášejí cenné informace mapy, které ukazují rozdíly v jejich zastoupení v mateřských, základních a středních školách v regionech České republiky. Tato data umožňují identifikovat oblasti, kde vyšší počet ukrajinských dětí a žáků může klást větší nároky na cílenou podporu jejich integrace. Důležité je i pravidelné sledování vývoje, které pomáhá flexibilně upravovat vzdělávací politiky a zajišťovat spravedlivé rozdělení zdrojů podle aktuálních potřeb, čímž se podporuje hladký průběh integrace a rovnost příležitostí pro všechny žáky.

Mapy 35, 36 a 37 zobrazují intenzitu přítomnosti ukrajinských dětí v mateřských, základních a středních školách. Všechny tyto mapy opět nejsilněji vykreslují regiony shodné s mapami věnujícími se podílům dětí a žáků cizinců v českých mateřských, základních a středních školách. Opět nacházíme nejvyšší podíly ukrajinských dětí a žáků v hlavním městě Praze a v okolních okresech Středočeského kraje, dále pak v příhraničních okresech severních, severovýchodních, severozápadních, západních a jihozápadních Čech a také v okresech Brno-město a Plzeň-město, tj. dalších velkých městech České republiky.

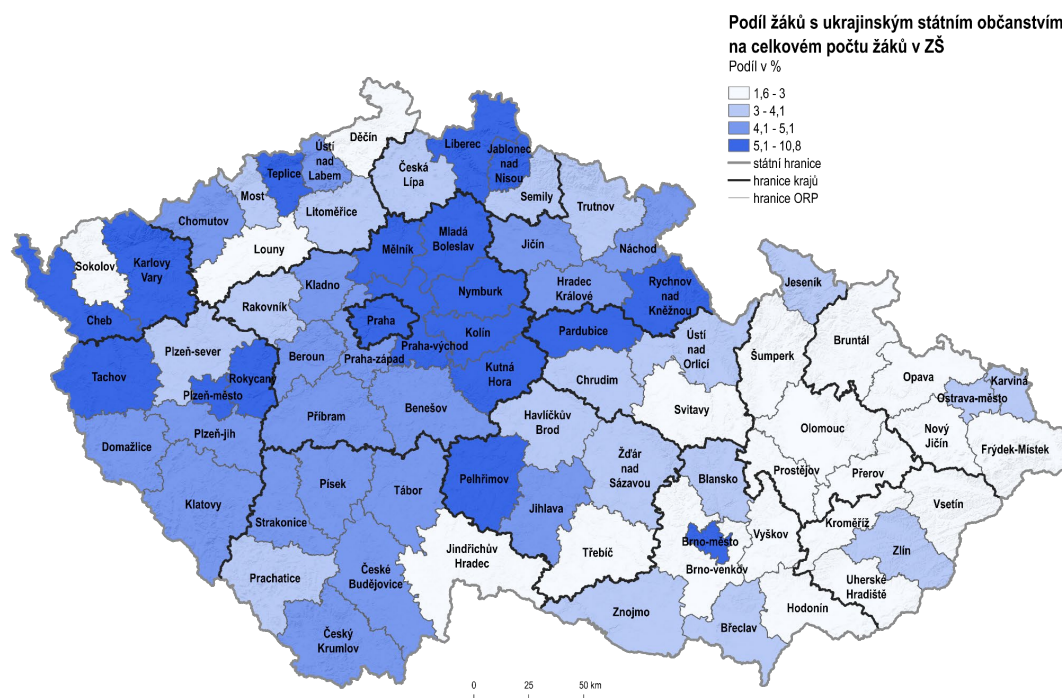
MAPA 35 | Podíl dětí s ukrajinským státním občanstvím na celkovém počtu dětí v mateřských školách (2024/2025) – okresy, v %

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

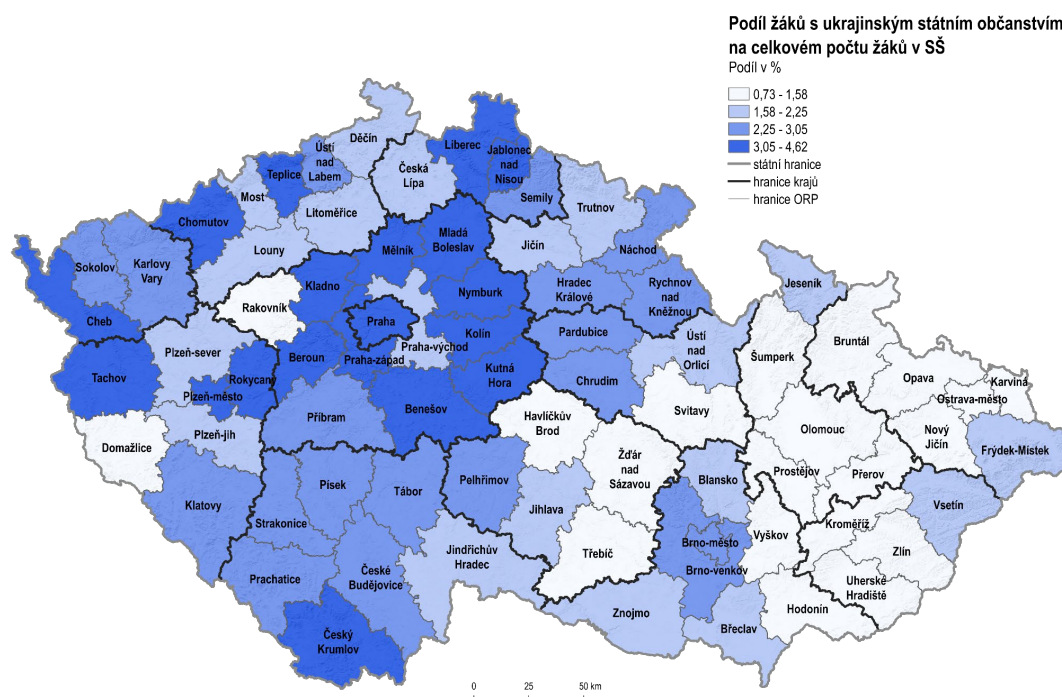
³² ČŠI (2022h), ČŠI (2023c).

MAPA 36 | Podíl žáků s ukrajinským státním občanstvím na celkovém počtu žáků v základních školách (2024/2025) – okresy, v %

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

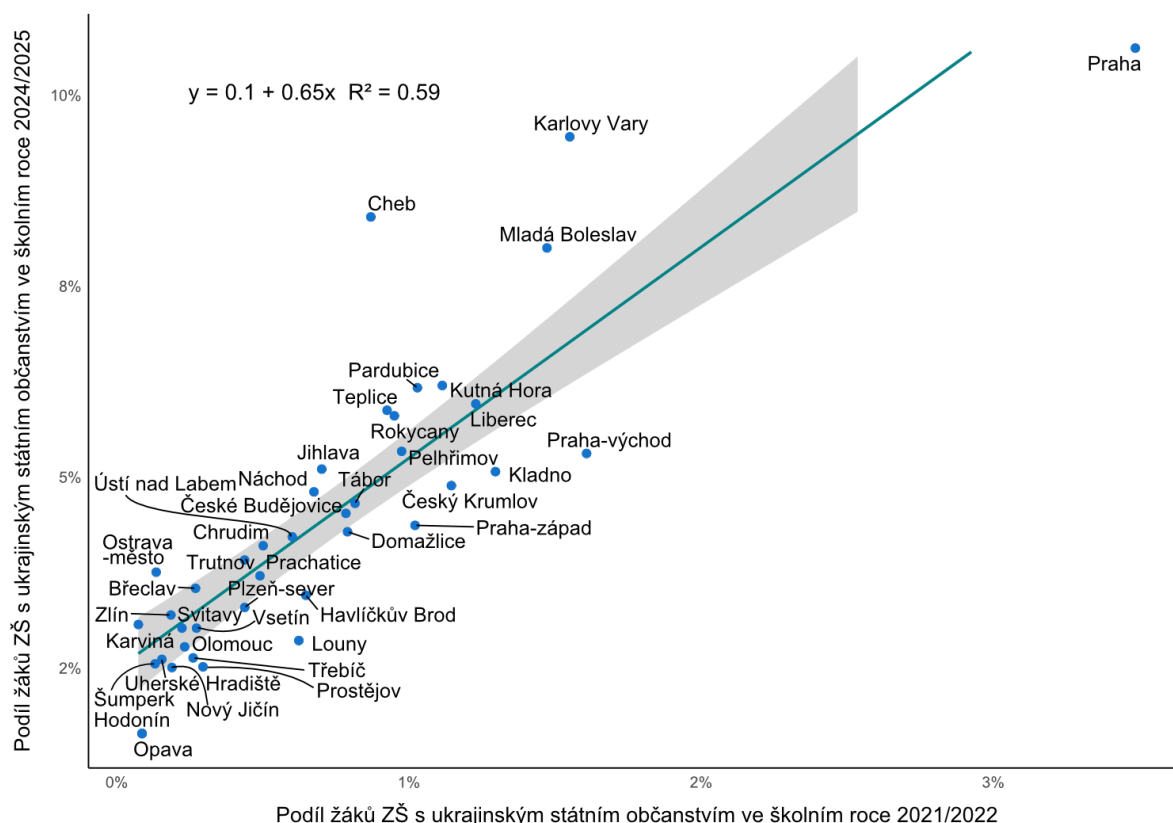
MAPA 37 | Podíl žáků s ukrajinským státním občanstvím na celkovém počtu žáků na středních školách (2024/2025) – okresy, v %

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Jakým způsobem se změnila meziokresní rozdíla v podílech dětí a žáků s jiným než českým či slovenským státním občanstvím v mateřských, základních a středních školách mezi roky 2021/2022³³ a 2024/2025, tj. po vypuknutí válečného konfliktu na Ukrajině? Velmi vysoké hodnoty korelací primárně ukazují, že podoba meziokresních rozdílů v zastoupení dětí a žáků cizinců ve školách zůstala mezi školními roky 2021/2022 a 2024/2025 zachována. Okresy, které měly ve školním roce 2021/2022 vyšší podíl dětí a žáků cizinců, mají i ve školním roce 2024/2025 vyšší podíly těchto dětí a žáků. Tato zjištění jsou platná také pro děti a žáky s ukrajinským státním občanstvím. Lze předpokládat, že se zde uplatňuje aspekt územních komunit cizinců, které usnadňují adaptaci nově příchozím krajanům. Vedle toho se však ukazuje, že v některých okresech se zastoupení dětí a žáků s ukrajinským státním občanstvím výrazně zvýšilo (graf 12 pro základní školy). Specificky se jedná o městské okresy Praha a Plzeň, tři okresy západních Čech (Tachov, Cheb a Karlovy Vary) a v případě základních škol také o průmyslový okres Mladá Boleslav.

GRAF 12 | Vztah mezi podíly žáků s ukrajinským státním občanstvím na celkovém počtu základních škol ve školním roce 2021/2022 a 2024/2025 (v %) – okresy

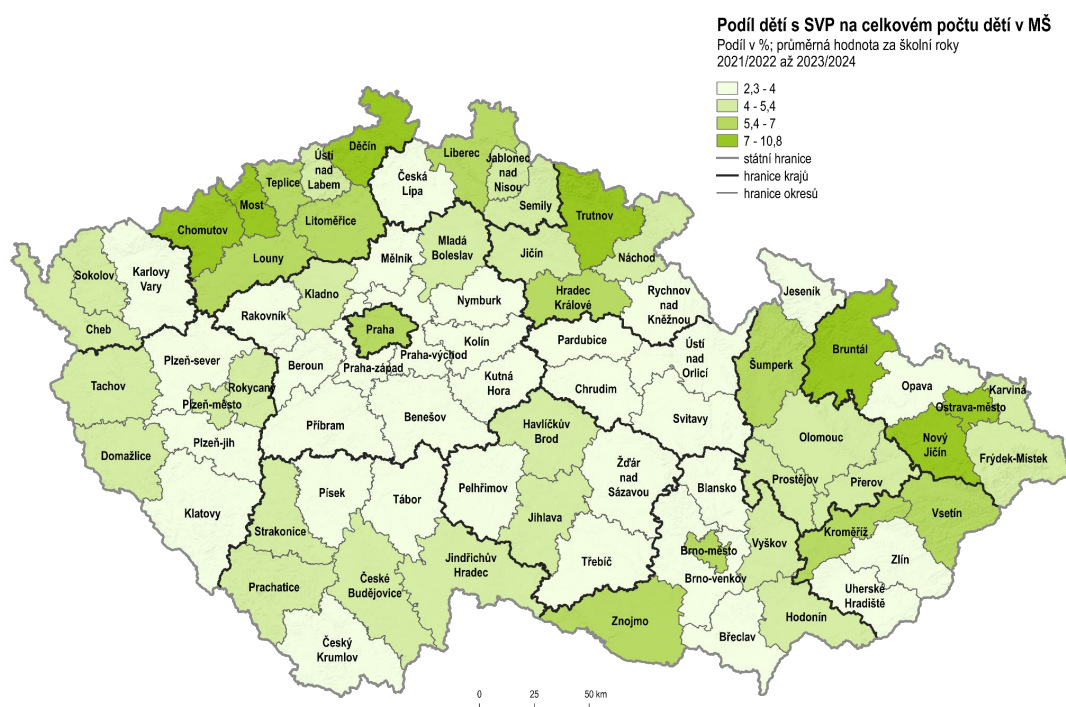
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

2.3.2 Kde najdeme více dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami?

Konečně mapy 38 a 39 přidávají informaci o meziokresních rozdílech, které se týkají podílů dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na celkovém počtu dětí a žáků mateřských a základních škol v území. Jako důležitý se jeví především jeden poznatek. Ten ukazuje nadprůměrné zastoupení dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v okresech severozápadních a západních Čech. Nutno připomenout, že velký počet okresů v těchto regionech rovněž vykazuje vyšší počty žáků základních škol se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří připadají na jeden úvazek asistenta pedagoga (mapa 21). Obdobnou situaci můžeme pozorovat také v případě úvazků psychologů ve školách a školských poradenských zařízeních (mapa 23). Dochází tak k další kumulaci faktorů, které komplikují podmínky vzdělávacího procesu v mateřských i základních školách v tomto území.

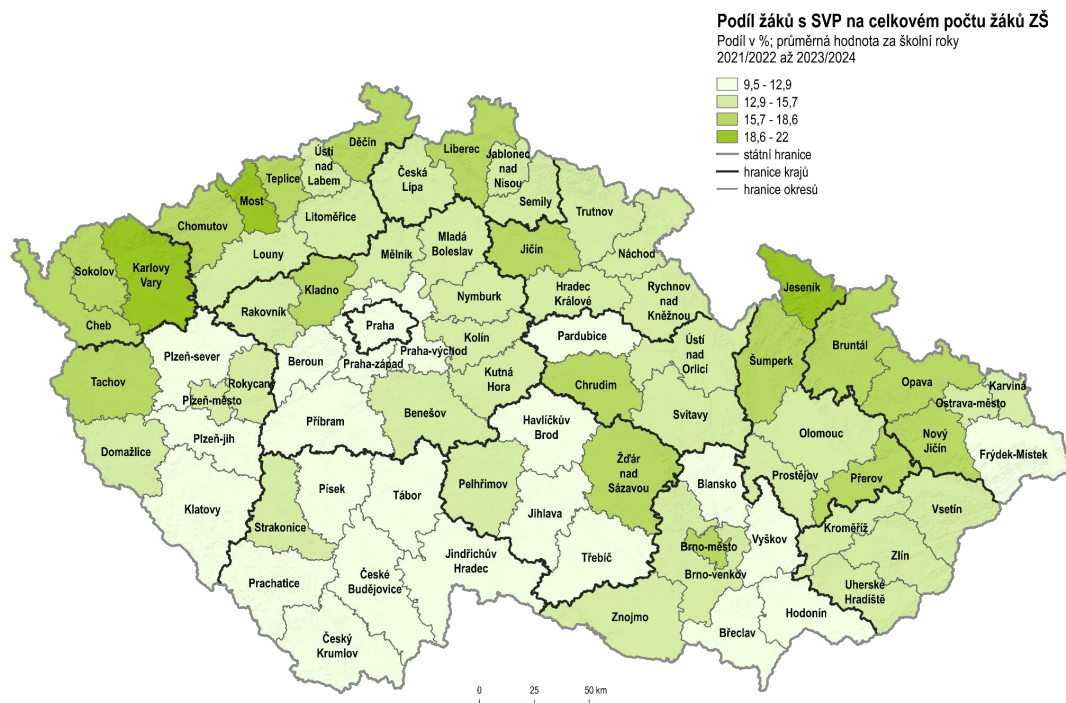
³³ Využití data pro školní rok 2021/2022 se sbírají k září 2021, tj. ještě před vypuknutím válečného konfliktu na Ukrajině.

MAPA 38 | Podíl žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na celkovém počtu žáků mateřských škol – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 39 | Podíl žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na celkovém počtu žáků základních škol – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

A decorative horizontal bar spanning the width of the page. It consists of a long gray rectangle on the left, a large white number '3' in the center, and a smaller gray rectangle on the right.

3

Vzdělanostní aspirace žáků
mateřských, základních
a středních škol

3 VZDĚLANOSTNÍ ASPIRACE DĚTÍ A ŽÁKŮ MATEŘSKÝCH, ZÁKLADNÍCH A STŘEDNÍCH ŠKOL

V jakých okresech navštěvuje více dětí mateřskou školu?

Je v některých okresech snazší dostat se na víceleté gymnázium než v jiných?

Jakou vzdělávací dráhu si volí žáci napříč okresy po dokončení základní školy?

Tato kapitola se zaměří na hodnocení územních aspektů vzdělanostních aspirací dětí a žáků v průběhu vzdělávacího cyklu od předškolního vzdělávání až po středoškolské studium. Analýza souvisejících ukazatelů je bezpochyby důležitá, protože umožňuje identifikovat regionální rozdíly, které by při jiných typech analýz mohly zůstat přehlédnuty. Vzdělanostní aspirace dětí a žáků jsou úzce spojeny s rozhodnutími, která jsou prováděna v jejich úzkém či širším rodinném prostředí. V českém vzdělávacím systému je možné identifikovat několik klíčových časových milníků tohoto typu, mezi které patří:

- čas vstupu do předškolního a základního vzdělávání;
- volba gymnaziální vzdělávací dráhy v 5. a 7. ročníku vzdělávání;
- volba středoškolského vzdělávání v 9. ročníku vzdělávání.

Volbu, která je v rodinném kruhu dětí a žáků provedena, lze chápat jako jeden z projevů vzdělanostních aspirací. Nastupují děti do předškolního vzdělávání již ve věku tří let? Má žák (či jeho rodiče) ambice absolvovat víceleté gymnázium se všemi výhodami a nevýhodami, které toto vzdělávání přináší? Stačí žákům (a jejich rodičům) nematuritní cesta středoškolského vzdělávání a nemají vyšší aspirace? To jsou některé z otázek, kterými se z územního pohledu bude zabývat tato kapitola.

3.1 Účast dětí na předškolním vzdělávání

Řada zpráv, analýz a studií ukazuje na pozitivní vztah mezi účastí dětí na předškolním vzdělávání a jejich výsledky vzdělávání v pozdějších letech. Mezinárodní výzkumy opakovaně potvrzují, že čím delší dobu dítě navštěvuje předškolní vzdělávání, tím lepších výsledků dosahuje v následujících stupních vzdělání. Lze tedy tvrdit, že vzdělávání dětí v mateřské škole může mít dlouhodobý dopad na jejich další studijní, potažmo pracovní kariéru.³⁴ I z tohoto důvodu je důležité, jak vypadají meziokresní rozdíly v účasti českých dětí ve věku 3 až 5 let na předškolním vzdělávání.

Pro zodpovězení této otázky byl využit proxy ukazatel, který využívá dva zdroje informací:

- počet dětí ve věku 3 až 5 let v mateřských školách okresu s daty z výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které se vztahují k začátku a konci školního roku;
- počet dětí ve věku 3 až 5 let v populaci okresu podle demografických dat Českého statistického úřadu a s vazbou na začátek a konec kalendářního roku.

Využita byla data pro školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024 a kalendářní roky 2022, 2023 a 2024 s cílem snížit vliv nesouladu mezi datováním školního a kalendářního roku.

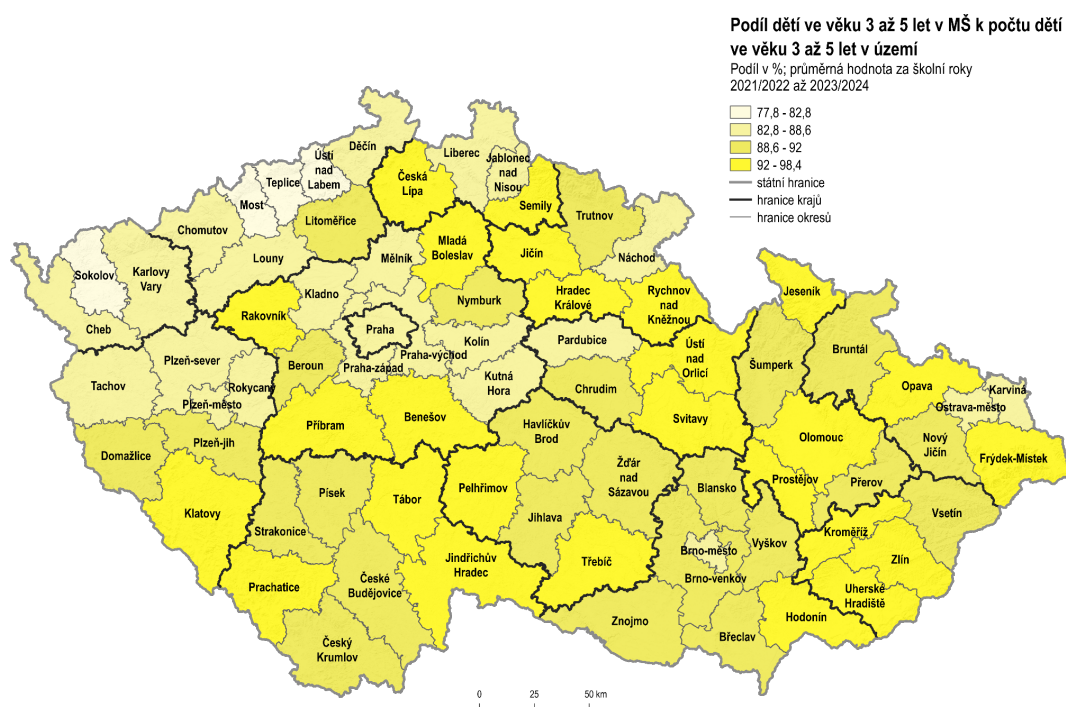
Mapa 40 zachycuje meziokresní rozdíly v účasti dětí ve věku 3 až 5 let na předškolním vzdělávání. Přes celkově vysoké hodnoty³⁵ je nižší účast dětí na předškolním vzdělávání charakteristická jednak pro velká města a jejich okolí, jednak pro okresy Ústeckého a Karlovarského kraje. Logickou otázkou je, zda je tato skutečnost dána nedostatkem míst v mateřských školách.

Mapa 41 ukazuje, že zatímco se problém nedostatku míst v mateřských školách zdá být relevantní v případě velkých měst a jejich okolí, v okresech Ústeckého a Karlovarského kraje zřejmě hrají zásadní roli jiné faktory. Ty mohou souviset se vzdělanostními aspiracemi rodin dětí v rozhodování o jejich účasti na předškolním vzdělávání. To ostatně naznačuje také vyšší podíl pětiletých dětí v okresech Ústeckého a Karlovarského kraje, které nově nastupují do běžných tříd mateřských škol právě až v pěti letech věku (mapa 42). Mozaikovitý je prostorový vzor související s odklady vstupu šestiletých žáků do základních škol (mapa 43). Za pozornost zde stojí poměrně vysoký podíl šestiletých dětí, které do základních škol nastupují v pozdějším věku.

³⁴ MŠMT (2024), Straková (2007), Haahr et al. (2005).

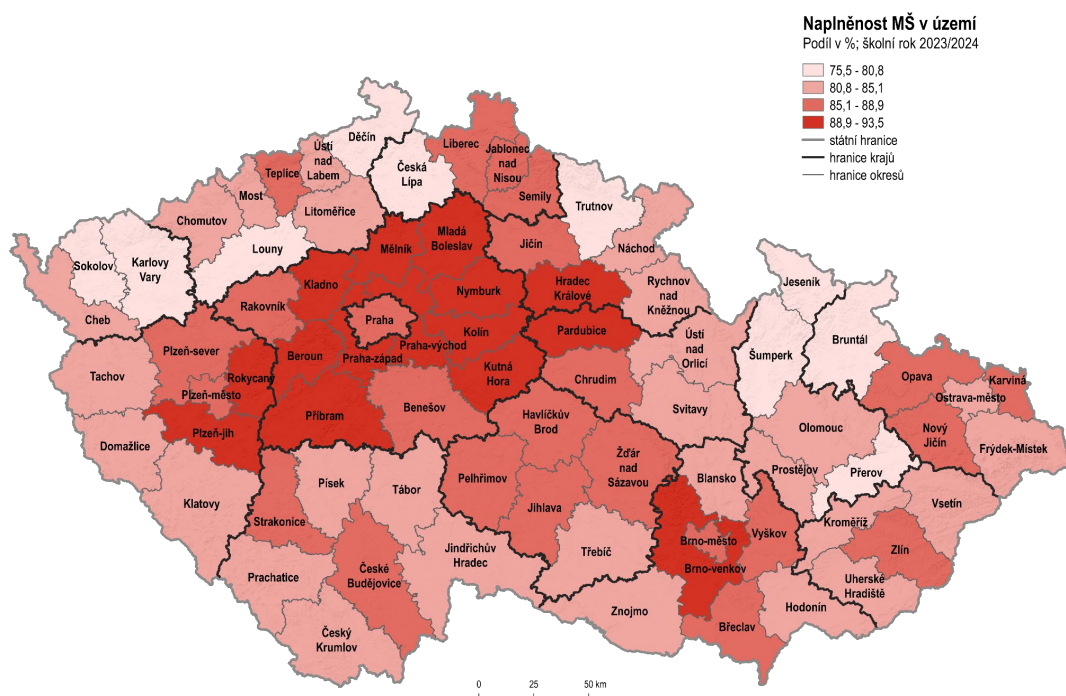
³⁵ Z mapy 40 je patrné, že v České republice se předškolní vzdělávání těší vysoké popularitě. To svědčí o důležitosti, kterou rodiče tomuto vzdělávání přisuzují.

MAPA 40 | Podíl dětí ve věku 3 až 5 let v mateřských školách k počtu dětí ve věku 3 až 5 let v území (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

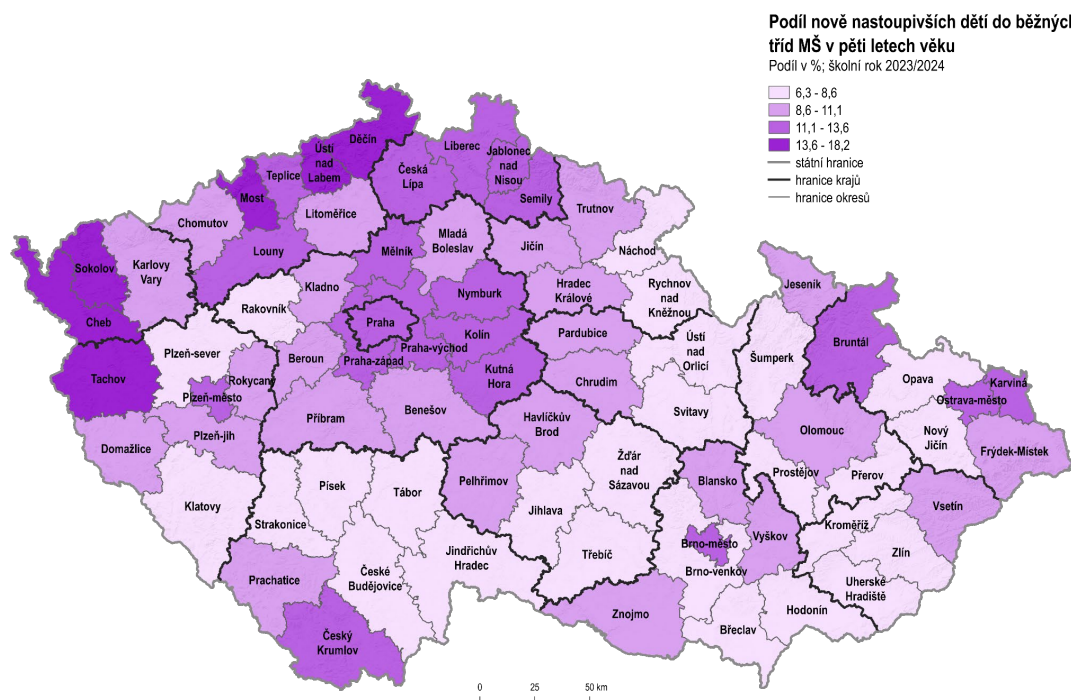
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Českého statistického úřadu

MAPA 41 | Naplněnost mateřských škol v území ve školním roce 2023/2024 (v %) – okresy

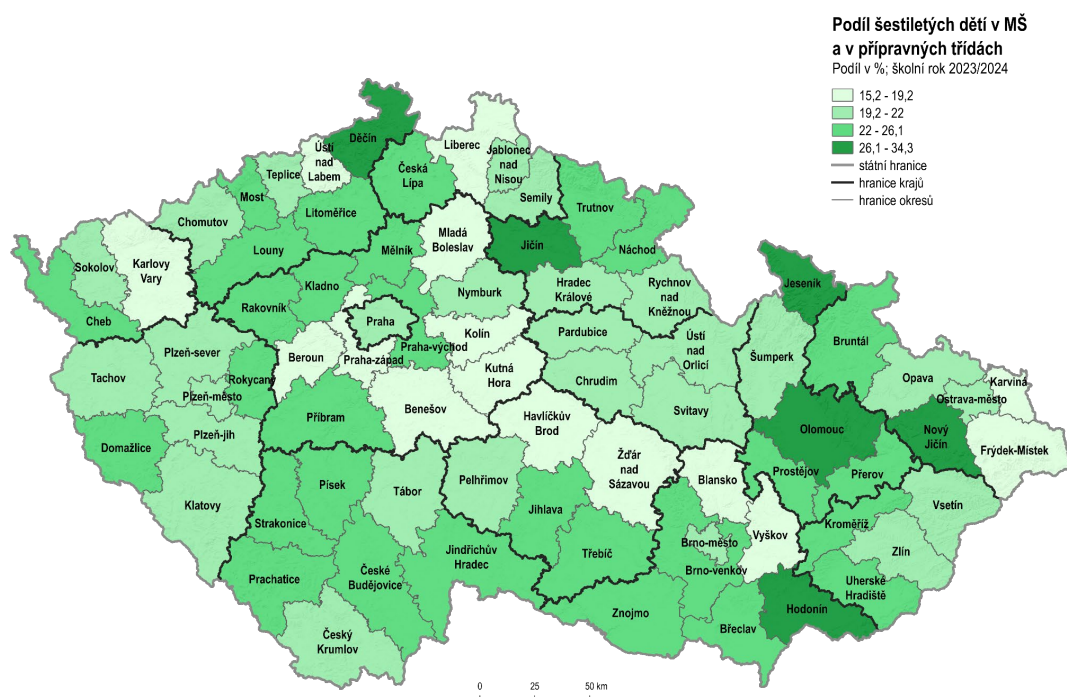
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů a rejstříků škol a školských zařízení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 42 | Podíl dětí, které nastupují do běžných tříd mateřských škol až v pěti letech věku, na počtu pětiletých dětí v běžných třídách mateřských škol ve školním roce 2023/2024 (v %) – okresy

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

MAPA 43 | Podíl šestiletých dětí v mateřských školách a v přípravných třídách na počtu šestiletých dětí a žáků v předškolním a základním vzdělávání ve školním roce 2023/2024 (v %) – okresy

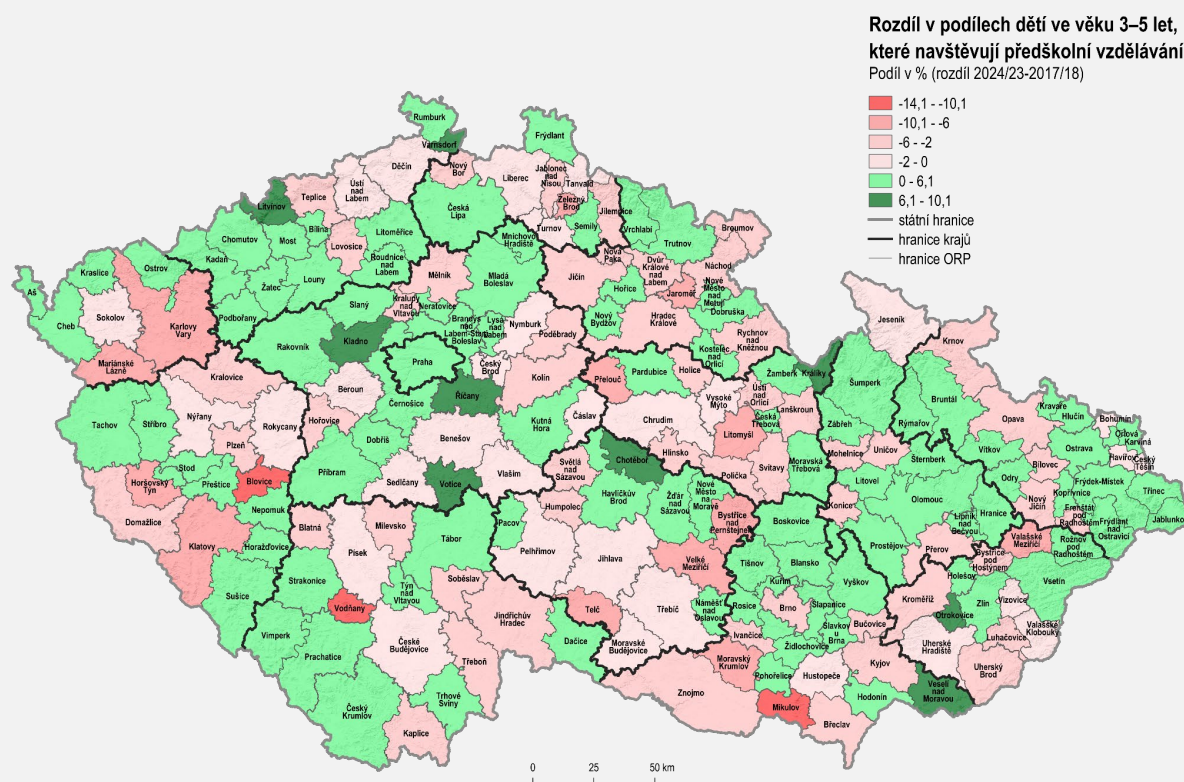

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Detailní vhléd na nižší úrovni SO ORP

Poznatky předchozích map doplňuje mapa 44, která sleduje střednědobý vývoj v docházce dětí ve věku 3–5 let do mateřských škol a jež ukazuje poměrně pozitivní zjištění. Pro publikaci výjimečně je tato mapa vytvořena na úrovni SO ORP, aby byly zvýrazněny rozdíly v rámci mikroregionů. Mapa 44 ukazuje, že ve většině SO ORP došlo mezi roky 2017/2018 a 2023/2024 k nárůstu podílu dětí v předškolním vzdělávání. Pozitivní trend je patrný zejména v okrajových oblastech na severozápadě, západě a jihozápadě České republiky, kde podíl zapsaných dětí vzrostl až o více než 6 p. b. K nárůstu došlo i v SO ORP Středočeského, Olomouckého a Jihomoravského kraje. Tento vývoj naznačuje snižování regionálních disparit v účasti na předškolním vzdělávání.

MAPA 44 | Rozdíl v podílech dětí ve věku 3–5 let, které navštěvovaly předškolní vzdělávání ve školních rocích 2017/2018 a 2023/2024 (v %) – SO ORP

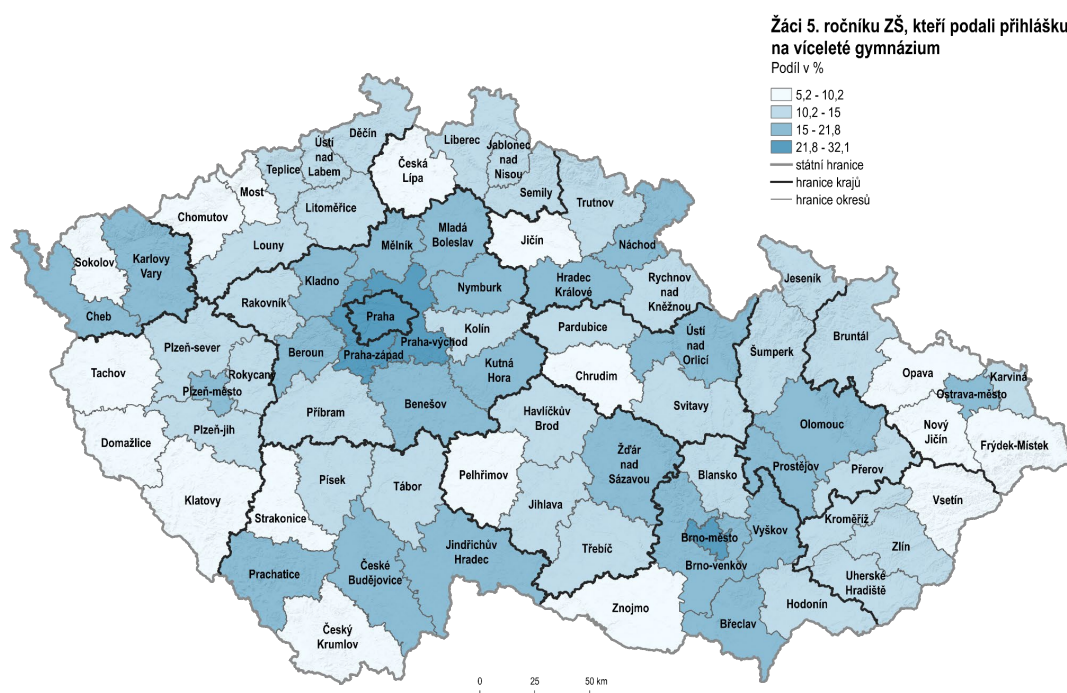
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, PAQ Research a Českého statistického úřadu

3.2 Přejít žáků na osmiletá gymnázia v 5. ročníku základní školy

Další důležitý milník, kdy se žáci a jejich rodiče rozhodují o volbě vzdělávací dráhy, odpovídá 5. a 7. ročníku základní školy. Zde mají žáci příležitost podat přihlášku ke studiu na víceletá gymnázia. Jak je tato příležitost využívána žáky základních škol z různých okresů? Zajímavé odpovědi poskytuje vyhodnocení dat z přijímacího řízení na střední školy v roce 2024.

Mapa 45 zachycuje meziokresní rozdíly v podílu žáků základních škol, kteří v roce 2024 podali v 5. ročníku základní školy přihlášku ke studiu na osmiletém gymnáziu (1. kolo přijímacího řízení). Kumulace takových přihlášek je typická v okresech největších měst a v jejich blízkém okolí. Naopak nejnižší podíly jsou více patrné v okrajových částech České republiky, celkový územní vzor ukazatele je však spíše mozaikovitý a není například v souladu se vzorem ukazatele účasti dětí ve věku 3 až 5 let na předškolním vzdělávání (mapa 40).

MAPA 45 | Podíl žáků 5. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v přijímacím řízení (1. kolo) alespoň jednu přihlášku ke studiu na osmiletém gymnáziu, na celkovém počtu žáků 5. ročníku základních škol (v %) – okresy, hodnocení podle sídla základní školy žáka

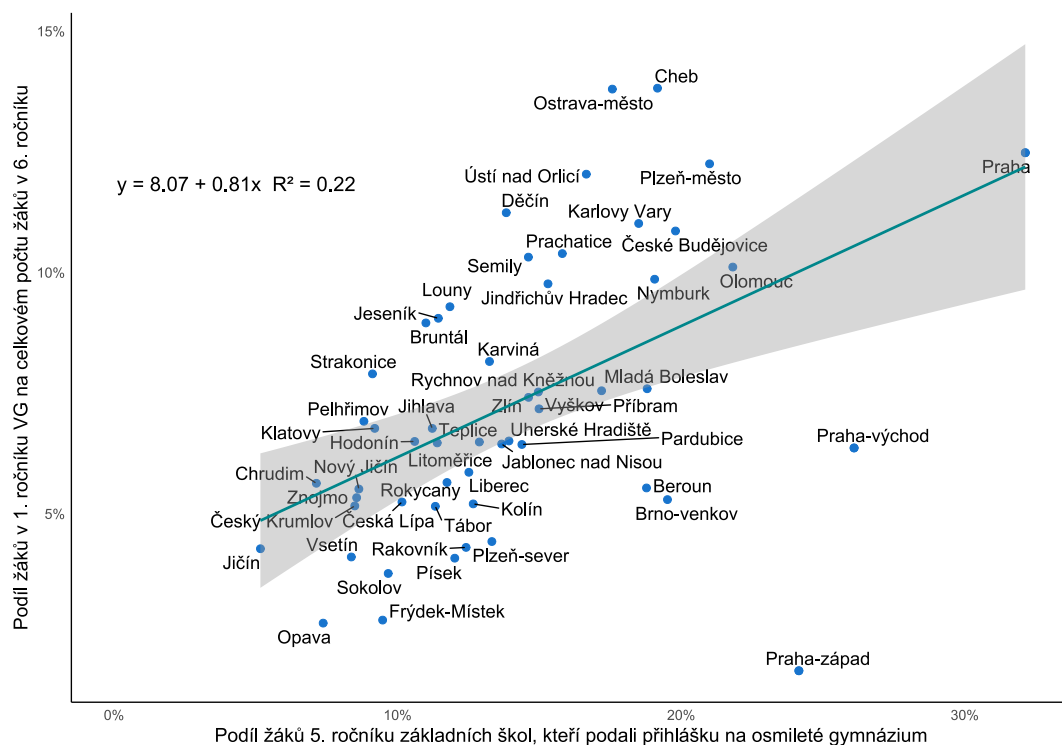
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání a výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

Při vysvětlení uvedené skutečnosti hraje důležitou roli nabídka možností studia na osmiletém gymnáziu v území okresu. To potvrzuje existující vztah mezi dvěma proměnnými:

- podílem žáků 5. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v přijímacím řízení (1. kolo) přihlášku ke studiu na osmiletém gymnáziu;
- podílem žáků 1. ročníku studia na osmiletém gymnáziu na celkovém počtu žáků v 6. ročníku studia (základní školy a osmiletá gymnázia) v navazujícím školním roce 2024/2025.

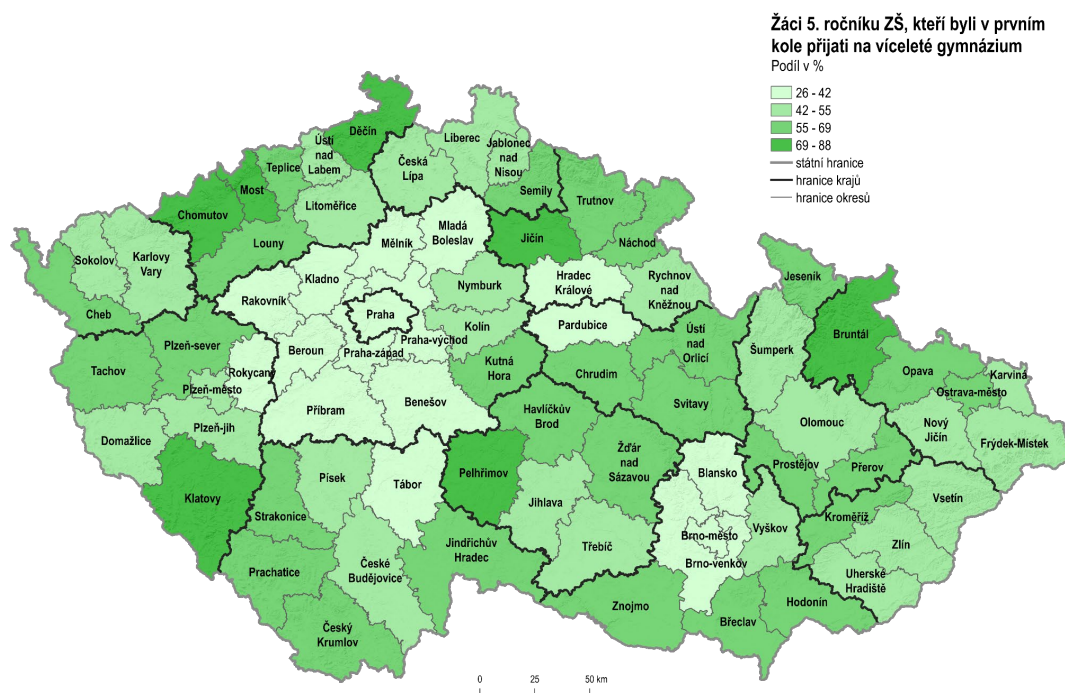
Podoba tohoto vztahu je zachycena v grafu 13. Nižší nabídka možnosti studia na osmiletém gymnáziu je zde asociována s nižším podílem hlásících se žáků, nicméně tento základní vztah je narušen některými okresy v okolí velkých měst (především Praha-východ, Praha-západ). Ty jsou charakteristické velmi omezenou nabídkou míst na osmiletých gymnáziích a vysokým podílem žáků, kteří se ke studiu osmiletého gymnázia hlásí ve městě mimo okres sídla základní školy. Je to ostatně právě okres Praha-západ, kde je nejnižší soulad mezi okresem základní školy, ze které se žák na osmileté gymnázium hlásí, a sídlem osmiletého gymnázia, kam byl přijat.

GRAF 13 | Vztah mezi podílem žáků 5. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v přijímacím řízení (1. kolo) alespoň jednu přihlášku ke studiu na osmiletém gymnáziu, na celkovém počtu žáků 5. ročníku základních škol (v %) a podílem žáků 1. ročníku studia na osmiletém gymnáziu na celkovém počtu žáků v 6. ročníku studia (základní školy a odpovídající ročník osmiletého gymnázia) ve školním roce 2024/2025 (v %) – okresy

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání a výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

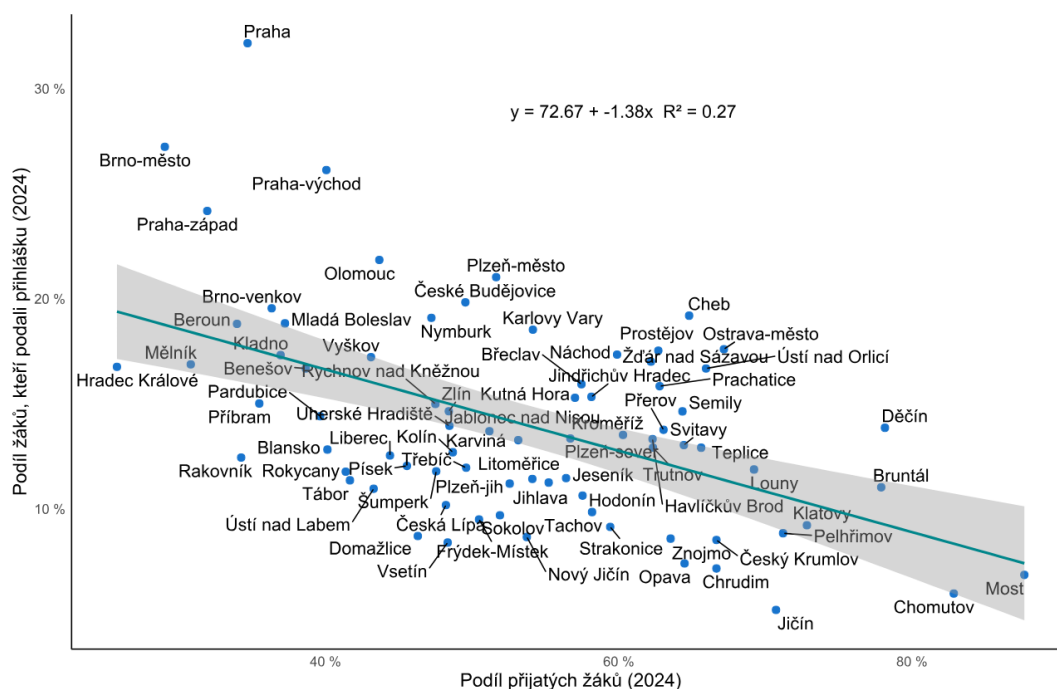
MAPA 46 | Podíl žáků 5. ročníku základních škol přijatých v roce 2024 ke studiu na osmiletém gymnáziu (1. kolo přijímacího řízení) na celkovém počtu žáků, kteří v přijímacím řízení (1. kolo) podali alespoň jednu přihlášku ke studiu na osmiletém gymnáziu (v %) – okresy, hodnocení podle sídla základní školy žáka

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

Uvedené poznatky doplňuje zobrazení meziokresních rozdílů týkajících se podílů žáků 5. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v 1. kole přijímacího řízení alespoň jednu přihlášku na osmileté gymnázium a kteří byli na osmileté gymnázium skutečně přijati³⁶ (mapa 46). Patrný je převážně inverzní vztah tohoto ukazatele vůči podílům žáků podávajících přihlášku na osmileté gymnázium. Tento kontrast je nejlépe patrný v Praze a přilehlých okresech Středočeského kraje a také v Brně a jeho blízkém okolí (graf 14). Tato území se vyznačují vysokým převisem počtu žáků základních škol hlásících se na gymnázia, a pro žáky je proto obtížnější se na osmiletá gymnázia dostat. Tomu odpovídá i vyšší průměrná úspěšnost přijatých žáků v testech jednotné přijímací zkoušky v těch okresech, v nichž byl přijatý nižší podíl žáků hlásících se na osmiletá gymnázia.

GRAF 14 | Vztah podílu žáků hlásících se na osmileté gymnázium v 5. ročníku ZŠ v roce 2024 a podílu těchto žáků, kteří byli na osmileté gymnázium v roce 2024 přijati (1. kolo přijímacího řízení)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

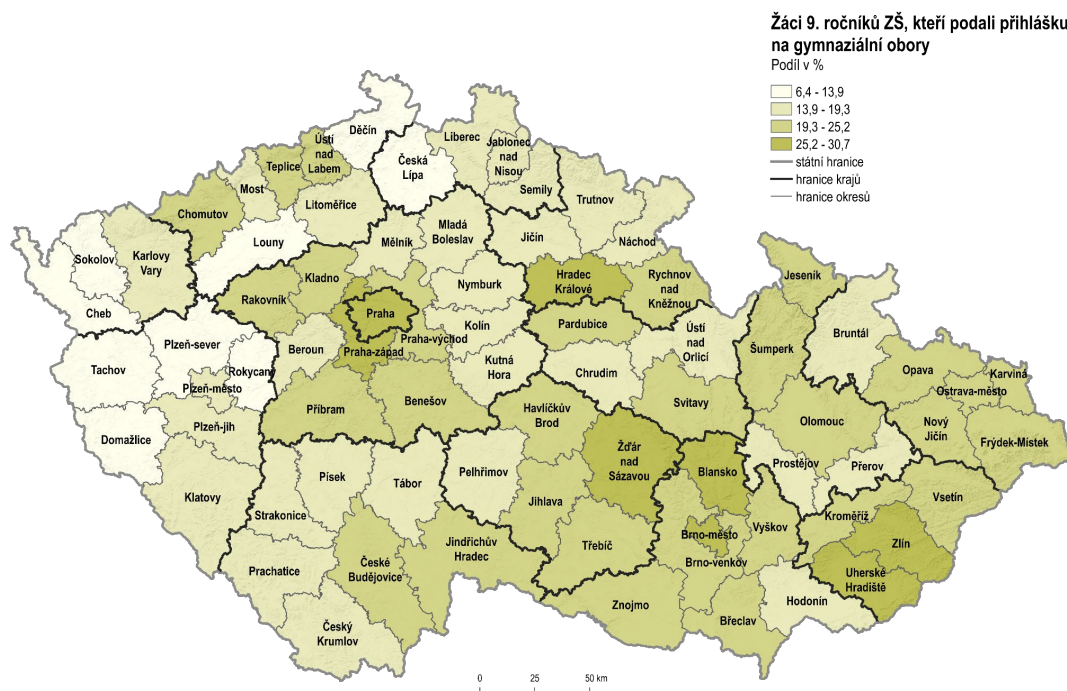
3.3 Přechod žáků v 9. ročníku na střední školy

Třetím milníkem vzdělávací dráhy žáků, kterým se zabývá tato kapitola, je přechod žáků 9. ročníku základních škol na školy střední. K základním otázkám patří: „Má žák zvolit ambicióznější maturitní, případně gymnaziální vzdělávací cestu, nebo méně ambiciózní cestu nematuritního vzdělávání?“

Mapy 47 a 48 poskytují kontrastní pohled na to, jaký podíl žáků v 9. ročníku základní školy zvolil v 1. kole přijímacího řízení v střední škole ve svém výběru alespoň jeden gymnaziální obor, respektive pouze nematuritní obory vzdělání. Méně ambiciózní nematuritní vzdělávací cesta je volena vyšším podílem žáků v okresech, které se vyznačují vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů. Týká se to především pohraničních oblastí Plzeňského, Karlovarského, Ústeckého a Libereckého kraje (mapa 48). Silný inverzní vztah je pak pozorován pro podání alespoň jedné přihlášky na čtyřleté gymnázium, ale také pro podání přihlášky na osmileté gymnázium v 5. ročníku základní školy.

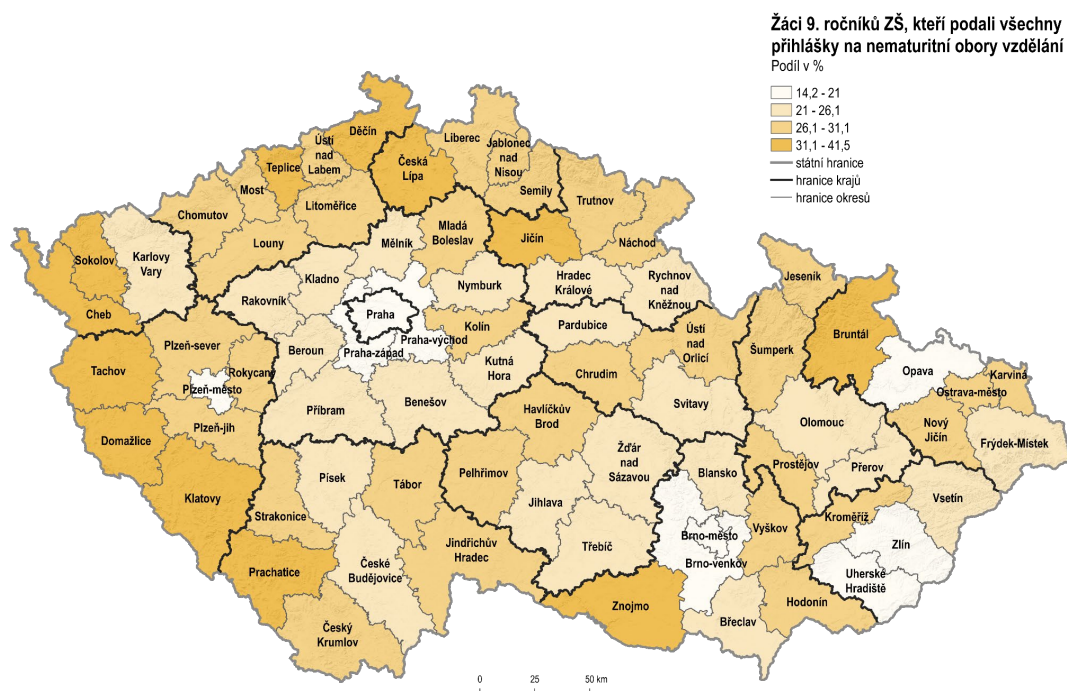
³⁶ Zde může nicméně dojít k jistému zkreslení. Gymnázia, na která se žáci hlásí, se nemusí nacházet ve stejném okrese jako základní školy, na které žáci v 5. ročníku docházejí. To se týká zejména oblastí v okolí velkých měst.

MAPA 47 | Podíl žáků 9. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v přijímacím řízení na střední školy (1. kolo) alespoň jednu přihlášku ke studiu na čtyřletém gymnáziu, na celkovém počtu žáků přihlášených v 1. kole k přijímacímu řízení na střední školy (v %) – okresy, hodnocení podle sídla základní školy žáka

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

MAPA 48 | Podíl žáků 9. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v přijímacím řízení na střední školy (1. kolo) všechny přihlášky ke studiu na nematuritní obory, na celkovém počtu žáků přihlášených v 1. kole k přijímacímu řízení na střední školy (v %) – okresy, hodnocení podle sídla základní školy žáka

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Centra pro zjišťování výsledků vzdělávání

Celkově podoba meziokresních rozdílů hodnocených ukazatelů týkajících se cesty dětí a žáků vzdělávací soustavou není stejná. Především v případě rozhodnutí o podání přihlášky na osmileté či čtyřleté gymnázium hraje důležitou roli také nabídka míst v okrese. V řadě ohledů se ovšem opakuje vztah vyšší koncentrace sociálních a ekonomických problémů v území a nižších aspirací rodinného prostředí dětí a žáků při volbě jejich vzdělávací dráhy.

A decorative horizontal bar spanning the width of the page. It consists of a long gray rectangle on the left, followed by a large, hollow blue outline of the number '4', and a smaller gray rectangle on the right.

4

Kvalita školního prostředí a průběh výuky

4 KVALITA ŠKOLNÍHO PROSTŘEDÍ A PRŮBĚH VÝUKY

Jak se mezi okresy liší vnímání závažnosti rizikových a nežádoucích projevů chování žáků ve školním prostředí?

Jak vnímají vzájemné vztahy učitelé a vedení škol a učitelé a žáci?

Má orientace na úspěch žáka pozitivní vztah s jeho výsledky?

Předchozí tři kapitoly se zaměřily na územní aspekty související s výsledky vzdělávání, aspiracemi ve vzdělávání a podmínkami vzdělávání. V této kapitole se z územního hlediska zaměříme na samotné prostředí školy. Předmětem zájmu bude vyhodnocení vybraných dat z inspekční činnosti v základních školách v období školních let 2021/2022 až 2023/2024.

Kvalita školního prostředí a vztahy mezi žáky, učiteli a vedením školy výrazně ovlivňují nejen samotnou atmosféru ve škole, ale i celkovou kvalitu výuky. Klíčové je zaměřit se na školní klima – tedy na to, jak spolu lidé ve škole komunikují, jaký je vztah mezi žáky a učiteli a jak efektivně spolupracuje vedení školy s učitelským sborem. Pokud jsou tyto vztahy založeny na respektu a důvěře, vzniká prostředí, které podporuje kvalitní výuku i celkovou pohodu všech zúčastněných.³⁷

4.1 Vnímaná závažnost rizikových a nežádoucích projevů chování žáků ve školním prostředí

První tématem zájmu této kapitoly je vnímaná závažnost rizikových a nežádoucích projevů chování žáků ve školním prostředí. Řada zpráv, analýz a dalších studií ukázala na důležitost tohoto faktoru pro kvalitu výuky a učení, potažmo pro dosahované výsledky vzdělávání.³⁸ Pokud jsou žáci ukázněni, pravidla chování jasně nastavena a ve třídě panuje příjemná atmosféra bez rušení a neklidu, mohou učitelé lépe vést výuku a žáci se mohou snadněji soustředit na své učení. Klíčovým souvisejícím prvkem je také bezpečnost ve školním prostředí. Žáci i učitelé potřebují cítit, že jsou ve škole v bezpečí, což přímo ovlivňuje jejich duševní pohodu. Když se žáci i učitelé cítí bezpečně a pracují v prostředí, kde jsou respektováni, mohou se plně soustředit na proces výuky a učení. Stejně tak, když učitelé pracují v prostředí, kde jsou podporováni a respektováni, jsou motivováni a méně stresováni.

Provedené hodnocení vychází ze subjektivních odpovědí ředitelů a učitelů běžných základních škol na otázky týkající se vnímání toho, do jaké míry omezují a jak často se vyskytují konkrétní rizikové a nežádoucí projevy chování žáků ve škole. Ředitelé škol posuzovali intenzitu omezení výuky ve škole kvůli záškoláctví žáků, absencím žáků, nedostatku respektu žáků vůči učitelům, užívání návykových látek mezi žáky a zastrašování a šikaně mezi žáky. Učitelé škol uváděli svou míru vnímání výskytu nevhodného chování žáků – vyrušování ve třídě, podvádění, vulgární vyjadřování a nadávky, vandalismus, zastrašování a slovní napadání, kyberšikana, fyzické násilí mezi žáky a záškoláctví. Hodnocení bylo provedeno na čtyřbodové škále – od možnosti vůbec neomezuje, respektive nevyskytuje se až po možnost značně omezuje, respektive velmi často se vyskytuje. Odpovědi respondentů byly využity pro konstrukci indexů vnímané závažnosti rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy.

Analýza se dále soustředí na hodnocení meziokresních rozdílů konstruovaných indexů. Na tomto místě je ale žádoucí zdůraznit, že u většiny posuzovaných projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy převažovaly v odpovědích ředitelů a učitelů dvě příznivější odpovědi, tj. že takové projevy výuky neomezuji či omezují jen velmi málo, respektive se nevyskytují vůbec či ne v častější míře. Další hodnocení je proto žádoucí vnímat především v meziokresní srovnávací perspektivě, nikoliv „apokalyptickým prizmatem“ stavu relativně hůře hodnocených okresů. V konstrukci indexů pak byl zohledněn ještě jeden poznatek spojený s tím, že ředitelé a učitelé základních škol s nižším počtem žáků uvedli nižší problémy s výskytem rizikových a nežádoucích projevů chování žáků, než tomu je v případě ředitelů a učitelů velkých základních škol. Z tohoto důvodu byly hodnoty pro jednotlivé okresy přepočteny vůči struktuře základních škol podle tří velikostních kategorií – základní školy s méně než 150 žáky, základní školy se 150 až 399 žáky a základní školy se 400 a více žáky.

Mapa 49 zachycuje meziokresní rozdíly ve vnímané závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků ve školním prostředí, a to v rámci kombinované hodnoty indexů pro odpovědi ředitelů a učitelů běžných základních škol. Opětovně lze pozorovat prostorový vzor, který je charakteristický:

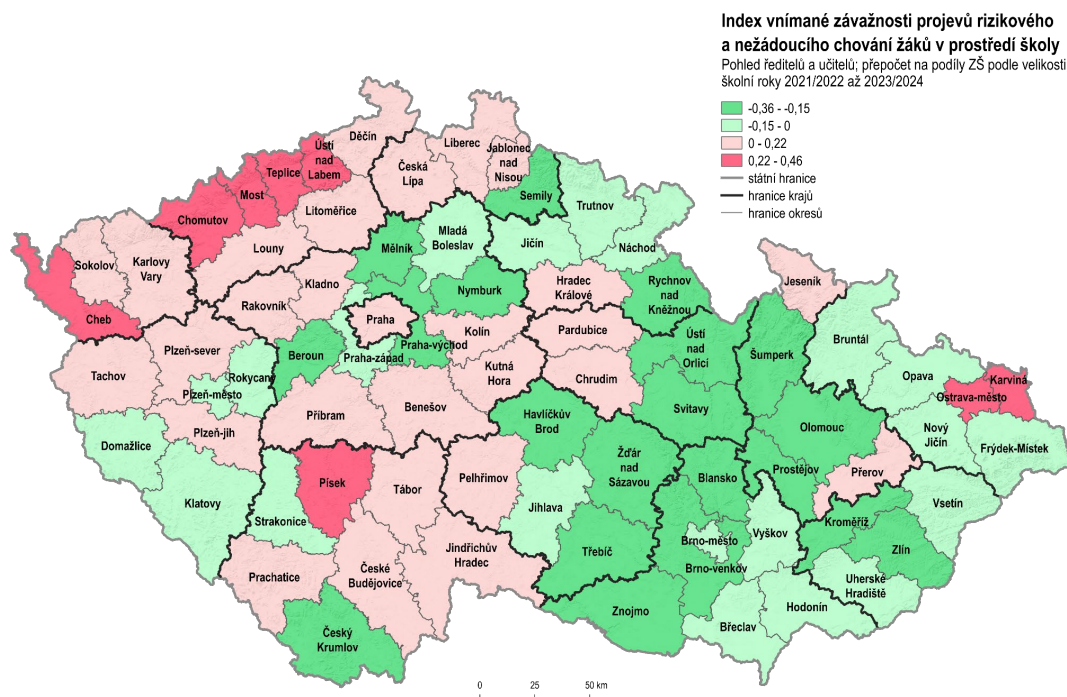
³⁷ ČŠI (2022b), ČŠI (2022d), ČŠI (2021b), ČŠI (2024d), Ruus et al. (2007).

³⁸ ČŠI (2025b), ČŠI (2022d), ČŠI (2022a), Kohoutek (2002), Ruus et al. (2007), Hadj-Moussová (2012).

- existencí rozdílů mezi okresy západní a východní části České republiky, se slaběji vnímanými problémy s chováním žáků ve východních okresech a silněji vnímanými problémy s chováním žáků v západních okresech země;
- silněji vnímanou závažností projevů rizikového a nežádoucího chování žáků ve školním prostředí v těch okresech, které se vyznačují vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů v území.

Za pozornost stojí, že z největších měst České republiky jsou projevy rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy silněji pocítovány vedle ostravských škol rovněž ve školách hlavního města Prahy.

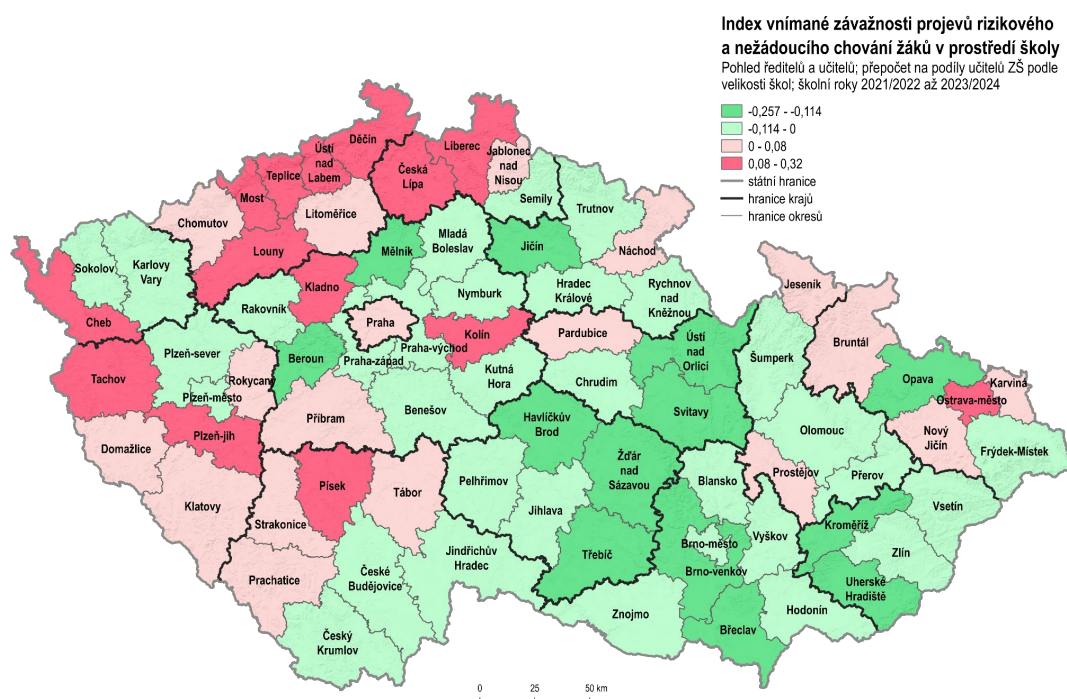
MAPA 49 | Index vnímané závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy, pohled ředitelů a učitelů běžných základních škol – okresy, průměrná hodnota indexu pro odpovědi ředitele a učitelů škol, přepočten vůči podílům základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

Mapa 50 ukazuje, že základní meziokresní rozdíly zůstanou obdobné také tehdy, pokud bude výsledná hodnota učitelského indexu pro okresy váhově upravena vzhledem k počtu učitelů v běžných základních školách rozdělených podle stanovených velikostních kategorií počtu žáků. U některých okresů lze ovšem pozorovat určité posuny, zohledňuje-li hodnocení více úroveň učitele školy než úroveň samotné školy.

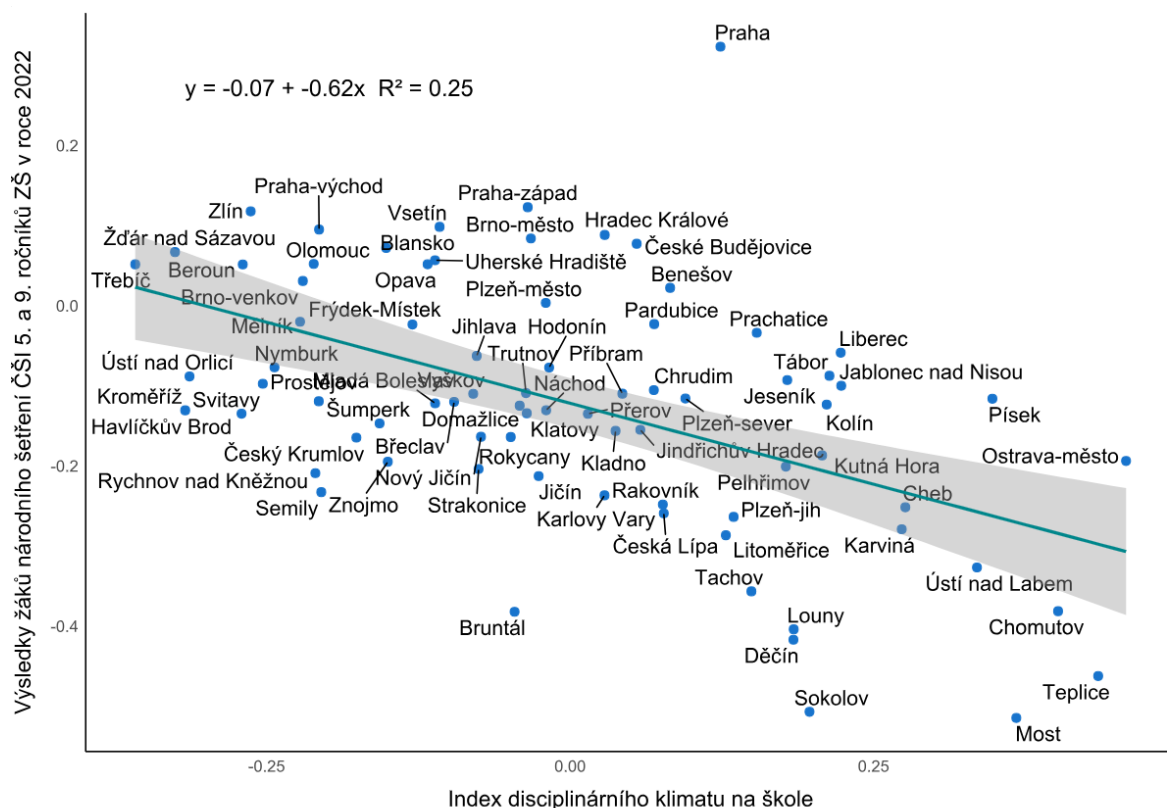
MAPA 50 | Index vnímané závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy, pohled ředitelů a učitelů běžných základních škol – okresy, průměrná hodnota indexu pro odpovědi ředitele a učitelů škol, přepočet vůči podílům učitelů základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

Graf 15 zachycuje zajímavý vztah mezi vnímáním závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí běžných základních škol a výsledky žáků v národním šetření České školní inspekce 2022. Za pozornost především stojí pravá dolní část grafu a existence skupiny okresů, v nichž jsou závažnější disciplinární problémy asociovány se slabšími výsledky žáků.

GRAF 15 | Vztah mezi indexem vnímané závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy (disciplinární klima; odpovědi ředitelů a učitelů, přepočtené podle velikostní struktury běžných základních škol okresu, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024) a výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 – okresy

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

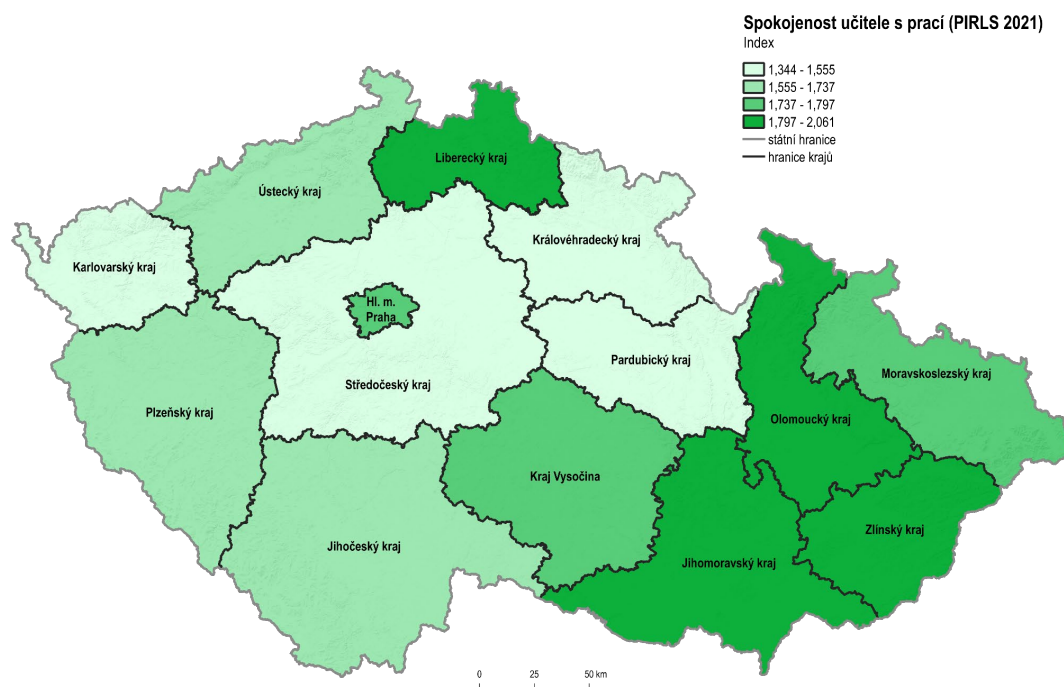
Podkapitolu o vnímání závažnosti rizikových a nežádoucích projevů chování žáků ve školním prostředí zakončíme mapou 51, která tematicky naváže i na následující podkapitolu. V území České republiky, konkrétně na krajské úrovni, totiž vykresluje index spokojenosti učitelů s jejich prací. Tento index byl vytvořen roku 2021 mezinárodním týmem šetření PIRLS a je konstruován z odpovědí učitelů, kteří vyučují ve 4. ročnících 1. stupně běžných základních škol, na následující tvrzení uvozená otázkou: „Jak často máte při svém učitelském povolání následující pocity?“:

- Se svým povoláním učitele jsem spokojený/á.
- Ve své práci nacházím hluboký význam a smysl.
- Pociťuji nadšení pro svou práci.
- Má práce mě inspiruje.
- Jsem hrdý/á na práci, kterou dělám.
- Jako učitel/ka se cítím uznáván/a.

Index je sestaven tak, že čím více učitel učící 4. ročník základních škol souzní s tvrzeními výše, tím vyšší je hodnota indexu jeho spokojenosti s prací učitele.

Mapa 51 svým rozložením hodnot indexu dodává další díl do mozaiky tvořené zjištěními o vnímané závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy (mapa 49 a 50), zároveň předznamenává rozdělení hodnot v mapách 52, 53 a 54, které vyobrazují indexy vnímané kvality spolupráce a interakcí vedení a učitelů školy, respektive spolupráce a interakcí učitelů a žáků školy z pohledu učitelů běžných základních škol. Obecně mapa naznačuje, že v krajích, kde je v menší míře vnímána závažnost projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy a kde jsou spolupráce a interakce s žáky, respektive vedením ze strany učitelů nazírány pozitivně, jsou učitelé spokojenější se svou prací.

MAPA 51 | Index spokojenosti učitelů, kteří učí 4. ročníky žáků na prvním stupni běžných základních škol, s prací – kraje, mezinárodní šetření PIRLS v roce 2021

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat mezinárodního šetření PIRLS 2021 (Česká školní inspekce)

4.2 Kvalita spolupráce a interakcí aktérů školy

Vedle výskytu projevů rizikového a nežádoucího chování žáků je kvalita školního prostředí významně ovlivňována kvalitou vztahů mezi aktéry školy (žák, učitel, vedení školy). To, jak se k sobě aktéři školy chovají, zda jsou schopni si pomáhat, spolupracovat a řešit existující konflikty, zásadně ovlivňuje zlepšování procesu výuky a učení v prostředí školy.³⁹ I proto je otázka kvality spolupráce a interakcí mezi aktéry školy dalším tématem zájmu této kapitoly.

Provedené hodnocení je i v tomto případě založeno na konstrukci syntetických indexů odpovědí ředitelů a učitelů běžných základních škol s tím, že doplněn je také pohled žáků. Specificky se položené otázky zaměřily na posouzení míry souhlasu respondentů s tvrzeními týkajícími se:

- vzájemné spolupráce a podpory aktérů při vzdělávání;
- poskytování zpětné vazby;
- možnosti kritizovat existující praxi a navrhnout zlepšení;
- schopnosti řešit neshody a přes jejich existenci nadále spolupracovat;
- kamarádských vztahů v kolektivu žáků.

Následně byl opětovně konstruován index kvality spolupráce a interakcí aktérů školy s tím, že byly rozlišeny čtyři pohledy:

- ředitele na spolupráci a interakce učitelů a vedení školy;
- učitelů na spolupráci a interakce učitelů a vedení školy;
- učitelů na spolupráci a interakce učitelů a žáků školy;
- žáků na interakci žáků a učitelů školy.

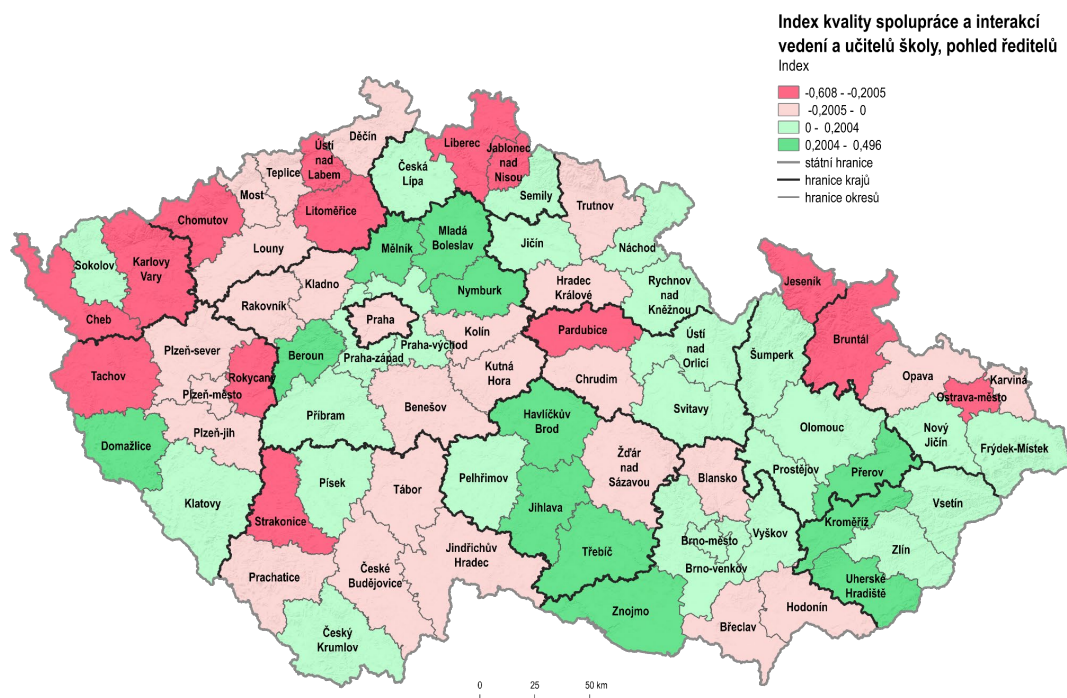
I v tomto případě je vhodné upozornit na skutečnost, že se další text soustředí na hodnocení meziokresních rozdílů konstruovaných indexů. Ředitelé, učitelé i žáci vyjadřovali vesměs silný či slabší souhlas s posuzovanými tvrzeními

³⁹ ČŠI (2022d), ČŠI (2021b), ČŠI (2022c), ČŠI (2024d).

a zde dochází k nejčastější diferenciaci odpovědí. Opakuje se také uplatnění vah vůči velikostní struktuře základních škol v území, v odpovědích žáků pak je kontrolován vliv toho, zda je žák na 1., či 2. stupni.

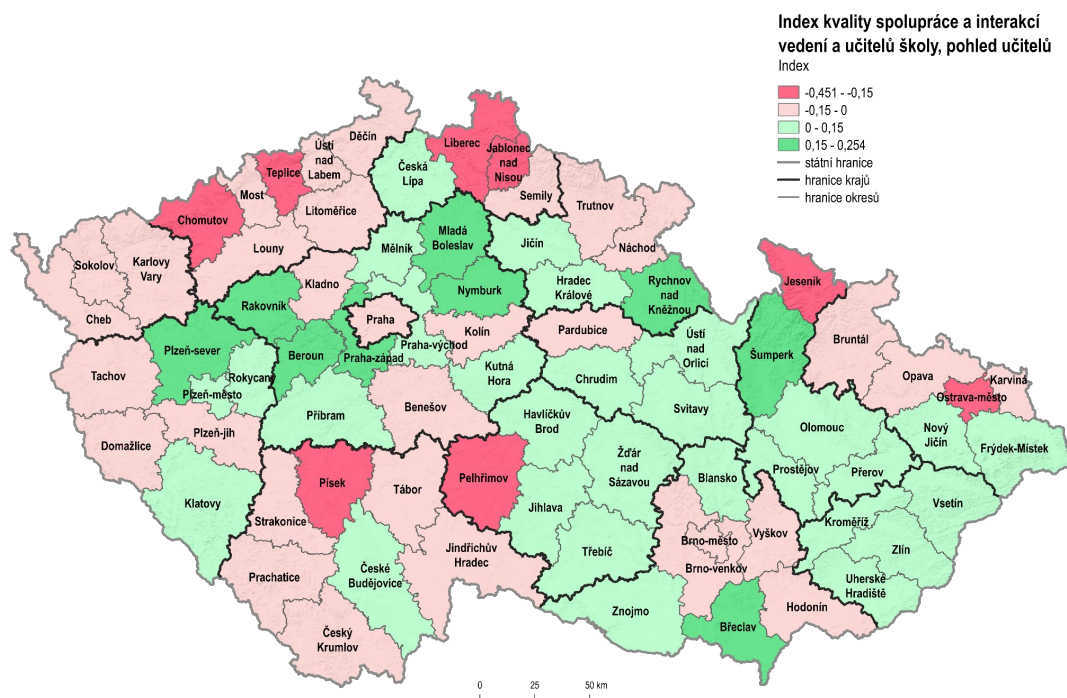
Mapa 52 zachycuje meziokresní rozdíly ve vnímané kvalitě spolupráce a interakcí vedení a učitelů školy. I v tomto případě lze zaznamenat o něco méně příznivé hodnocení v okresech charakteristických vyšší koncentrací sociálních a ekonomických problémů. Podobné zjištění naznačuje i pohled učitelů jak na vztahy vedení a učitelů (mapa 53), tak vztahy učitelů a žáků školy (mapa 54). To ostatně ukazují také hodnoty korelací mezi těmito dvojicemi indexů tak, jak jsou zachyceny v grafu 16.

MAPA 52 | Index vnímané kvality spolupráce a interakcí vedení a učitelů školy, pohled ředitelů běžných základních škol – okresy, přepočten na podíly základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

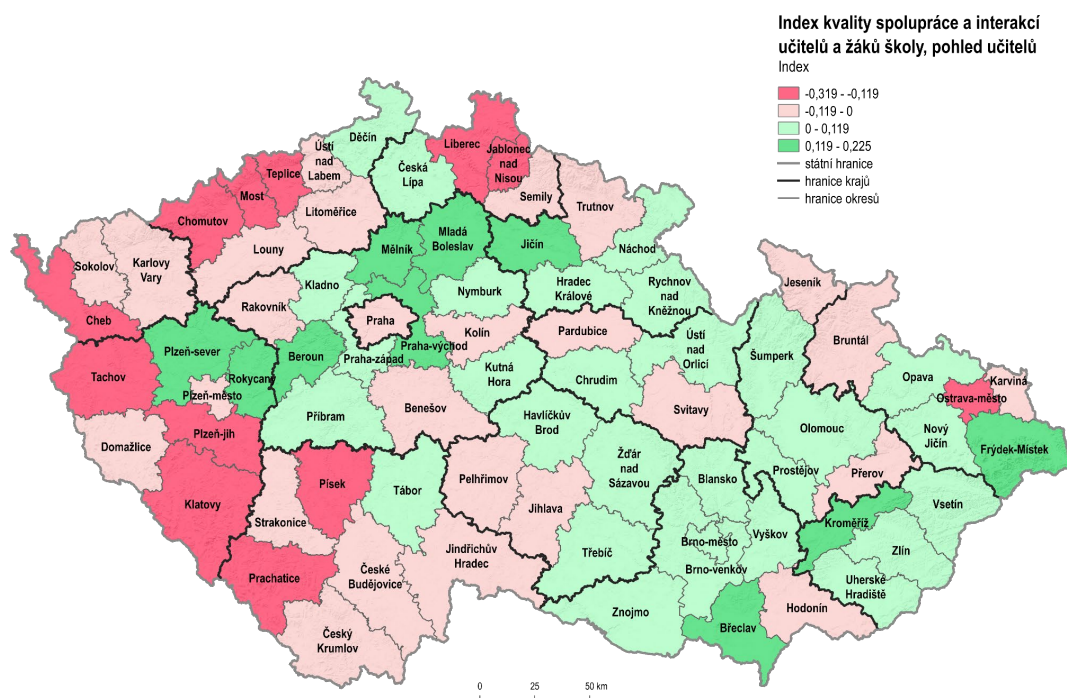
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

MAPA 53 | Index vnímané kvality spolupráce a interakcí vedení a učitelů školy, pohled učitelů běžných základních škol – okresy, přepočten na podíly základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

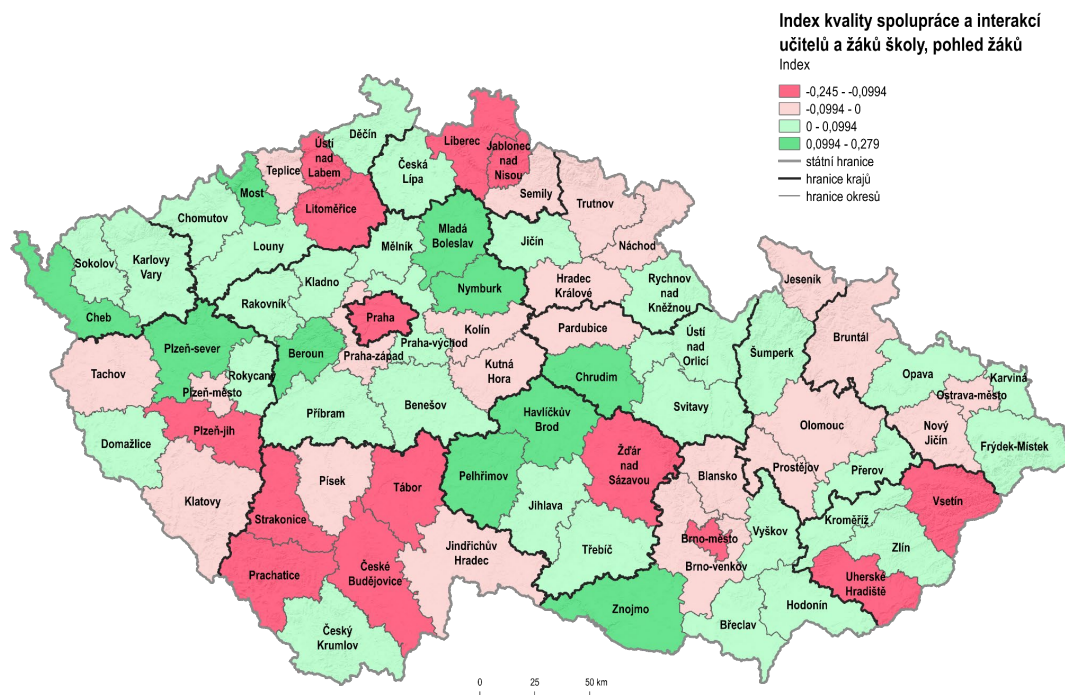
MAPA 54 | Index vnímané kvality spolupráce a interakcí učitelů a žáků školy, pohled učitelů běžných základních škol – okresy, přepočten na podíly základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

Poněkud odlišné jsou meziokresní rozdíly hodnocení kvality spolupráce a interakcí učitelů a žáků tak, jak je vnímají samotní žáci. Faktor koncentrace sociálních a ekonomických problémů hraje v řadě okresů menší roli, přísnější je naopak hodnocení žáků ve velkých městech (mapa 55 a také graf 16 pro nižší hodnoty korelací indexu konstruovaného z odpovědí žáků). Roli zde může hrát řada faktorů, jako je například konkurenčnější prostředí městských škol, vyšší potřeba spolupráce a podpory žáků z horších socioekonomických podmínek, odlišné vnímání toho, co tvoří dobrý vztah (např. disciplína a výsledky na jedné straně a empatie a porozumění na straně druhé) či subjektivita celkového pohledu.

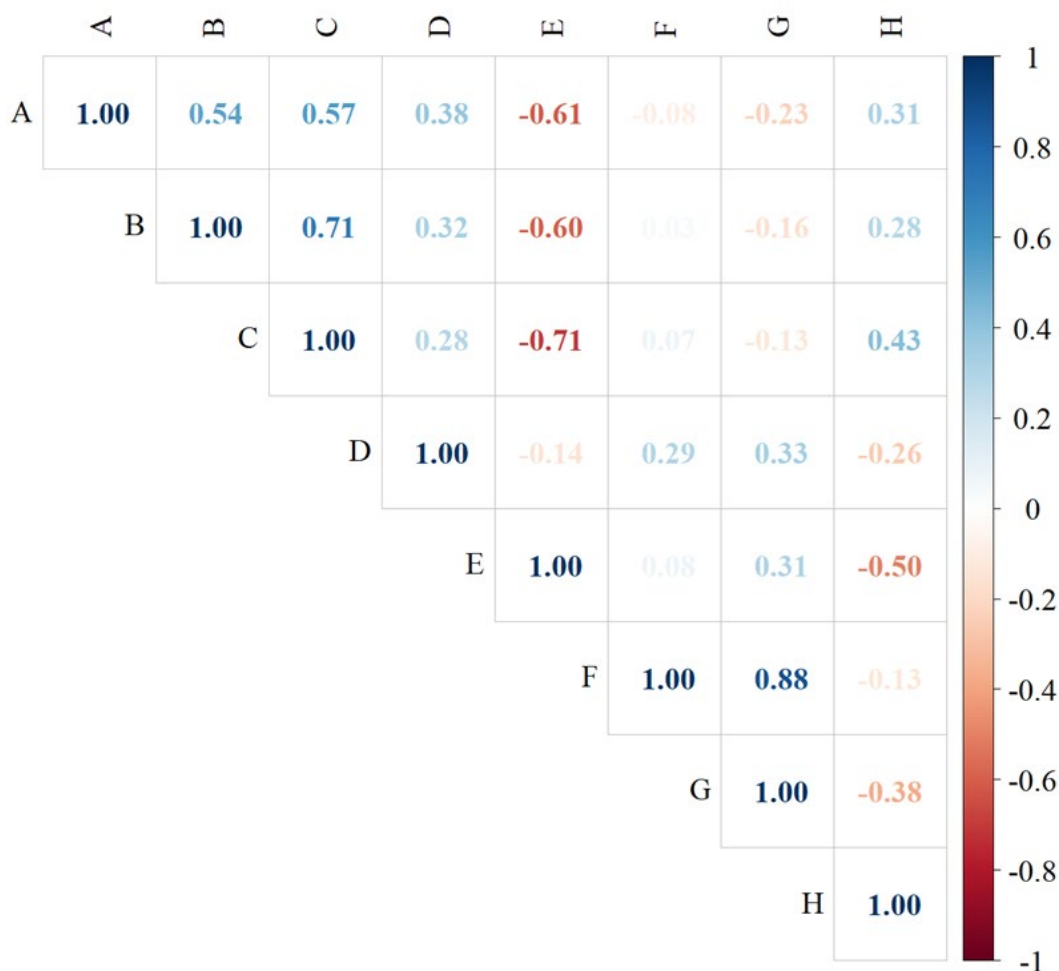
MAPA 55 | Index vnímané kvality spolupráce a interakcí učitelů a žáků školy, pohled žáků běžných základních škol – okresy, přepočten na podíly základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, kontrola 1. či 2. stupně základní školy žáka, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

Graf 16 ukazuje ještě některé doplňující meziokresní vztahy. První je silný vztah mezi vnímanou kvalitou spolupráce a interakcí aktérů ze strany ředitelů a učitelů škol na jedné straně a jimi vnímanou závažností rizikových a nežádoucích projevů chování žáků ve školním prostředí. Druhým je pozitivní vztah mezi učiteli vnímanou kvalitou spolupráce a interakcí učitelů a žáků a výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022. Zajímavý je naopak slabý inverzní vztah mezi žáky vnímanou kvalitou spolupráce a interakcí učitelů a žáků a výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022. Zde se může projevovat vyšší potřeba podpory právě u žáků s horšími výsledky vzdělávání. Také se ukazuje negativní korelace mezi nedostatečnou kvalifikací učitelů, a to zejména na 2. stupni základních škol, vnímanou kvalitou spolupráce a interakcí ze strany ředitelů a učitelů škol a výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022, ačkoliv vztah není silný. Vyšší hodnoty výsledků žáků můžeme pozorovat v okresech, kde jsou kvalifikovaní pedagogové a lepší vztahy mezi vedením a učiteli.

GRAF 16 | Vztahy mezi vnímáním kvality spolupráce a interakce vedení – učitelé – žáci, vnímáním závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků, nedostatečnou kvalifikovaností učitelů a výsledky žáků v národním testování ČŠI v roce 2022 – vybrané proměnné (viz tabulka 6), korelace na úrovni okresů

TABULKA 6 | Přehled proměnných v grafu 16

Zástupný symbol	Název ukazatele
A	Kvalita spolupráce a interakcí vedení a učitelů školy – pohled ředitelů škol (index)
B	Kvalita spolupráce a interakcí vedení a učitelů školy – pohled učitelů škol (index)
C	Kvalita spolupráce a interakcí učitelů a žáků školy – pohled učitelů (index)
D	Kvalita spolupráce a interakcí učitelů a žáků školy – pohled žáků (index)
E	Vnímání závažnost projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy (index)
F	Podíl učitelů 1. stupně základních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů 1. stupně základních škol
G	Podíl učitelů 2. stupně základních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů 2. stupně základních škol
H	Výsledky žáků v národním zjišťování České školní inspekce v roce 2022 (souhrnný index dílčích testování)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce a výkazů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

4.3 Nastavení školního prostředí na úspěch se zachováním nároků kladených na vzdělávání

Významným faktorem, který ovlivňuje výsledky vzdělávání žáků, je celkový postoj aktérů školy k úspěchu při zachování nároků kladených na výuku a učení. Ochota věnovat se náročným a přitom dosažitelným cílům či vnímání chyby nikoliv jako zdroje obav, ale jako příležitosti ke zlepšení patří mezi mechanismy napomáhající žákům dosahovat kvalitních výsledků vzdělávání. I proto je důležité nastavení školního prostředí na úspěch, a to se zachováním nároků kladených na vzdělávání.⁴⁰

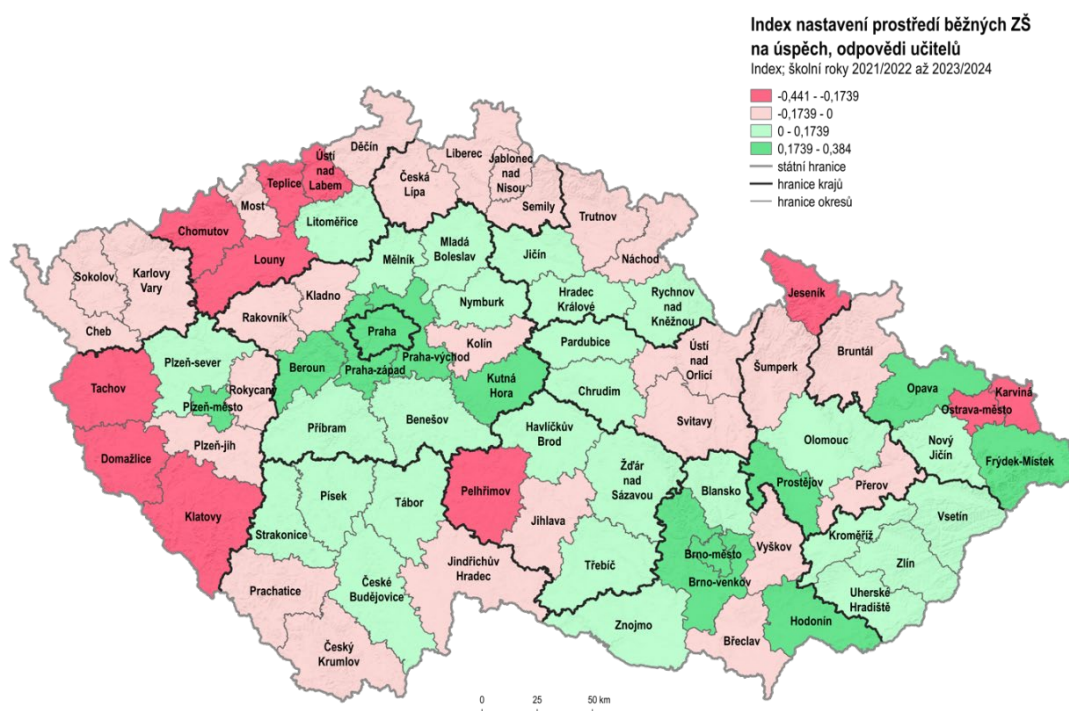
I při hodnocení tohoto tématu byl využit přístup založený na konstrukci indexu z odpovědí učitelů běžných základních škol na otázky týkající se:

- nároků rodičů kladených na vzdělávání jejich dětí;
- snahy žáků dosahovat dobrého prospěchu;
- nastavení prostředí školy pro dosahování vysokých vzdělávacích výsledků;
- respektu žáků k úspěchu spolužáka.

Při konstrukci indexu byl pomocí vah kontrolován vliv vyučovaných předmětů i stupně výuky učitele (1. a 2. stupeň základní školy) tak, aby byly eliminovány rozdíly mezi okresy. Zohledněn byl také faktor velikostní kategorie školy.

Mapa 56 ukazuje, že relativně vyšší nastavení školního prostředí na úspěch (při zachování nároků kladených na vzdělávání) je typické (s výjimkou Ostravy) pro největší města České republiky (Praha, Brno, Plzeň), případně pro jejich blízké okolí (např. pražské metropolitní území). Naopak relativně nižší nastavení školního prostředí na úspěch je častější ve školách v okresech, ve kterých dochází ke koncentraci sociálních a ekonomických problémů (např. okresy severních a západních Čech, ostravsko-karvinská aglomerace). Graf 17 pak na příkladu národního zjišťování České školní inspekce z roku 2022 a v okresní perspektivě zachycuje silný pozitivní vztah mezi nastavením školního prostředí na úspěch (při zachování nároků kladených na vzdělávání) a skutečně dosaženými výsledky vzdělávání žáků.

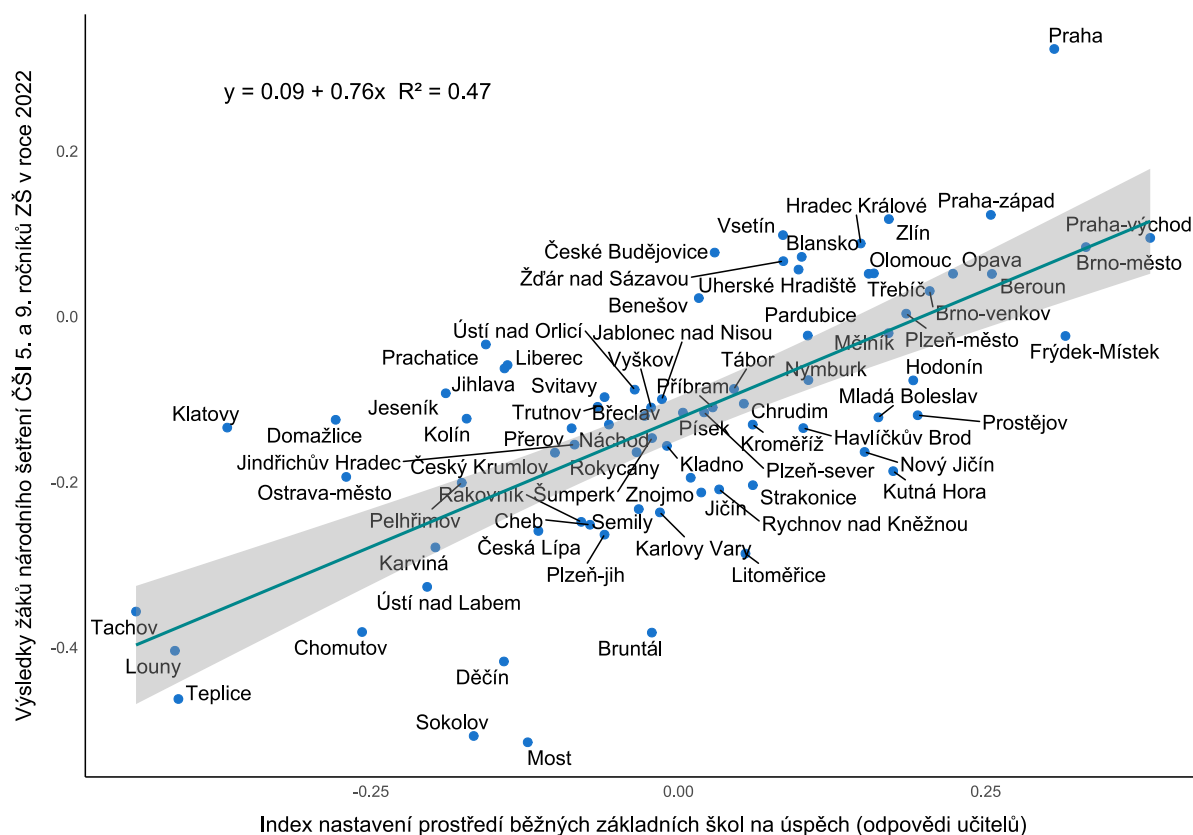
MAPA 56 | Index nastavení prostředí běžných základních škol na úspěch se zachováním nároků na vzdělávání, odpovědi učitelů – okresy, přepočten vlivu podílům základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, kontrola vlivu učitelem vyučovaných předmětů a výuky na 1. či 2. stupni základní školy, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

⁴⁰ ČŠI (2021d), ČŠI (2021b), ČŠI (2022c).

GRAF 17 | Vztah mezi indexem nastavení prostředí běžných základních škol na úspěch se zachováním nároků na vzdělávání (odpovědi učitelů, přepočet vůči velikostní struktuře běžných základních škol okresu, kontrola vlivu učitelem vyučovaných předmětů a výuky na 1. či 2. stupni základní školy, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024) a výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 – okresy

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

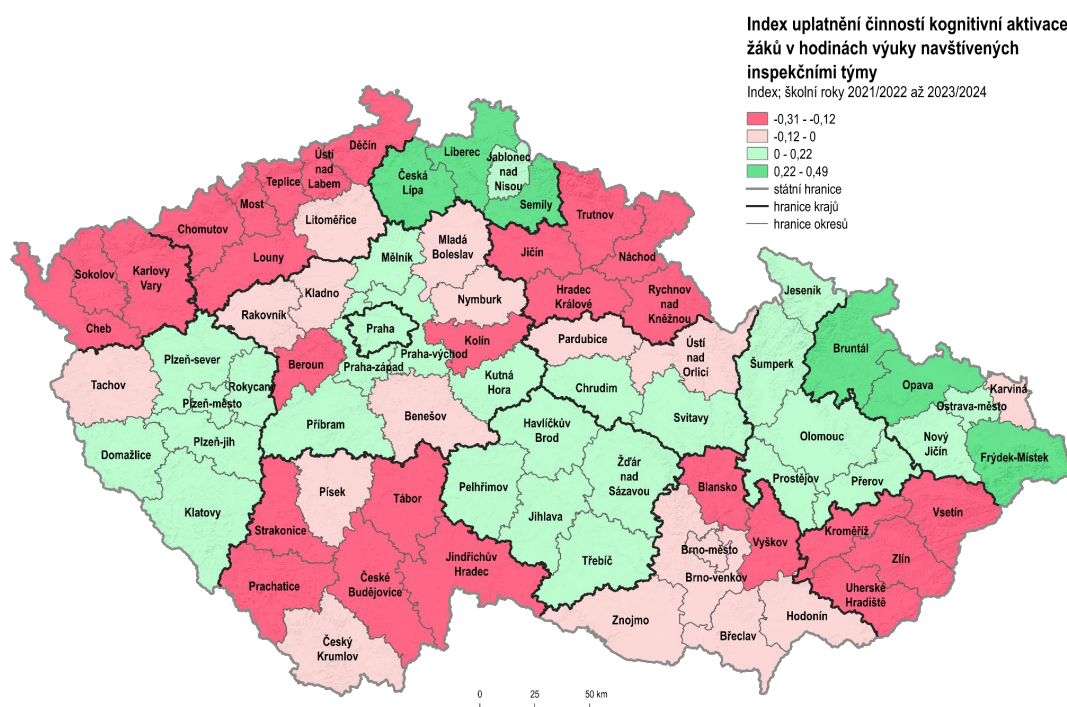
4.4 Uplatnění činností kognitivní aktivace žáků v hodinách výuky navštívených inspekčními týmy

Posledním hodnoceným tématem této kapitoly je posouzení meziokresních rozdílů, které se týkají zařazování činností kognitivní aktivace žáků v hodinách výuky navštívených inspekčními týmy ve školních letech 2021/2022 až 2023/2024. Index byl konstruován na základě výskytu následujících znaků výuky v hodinách:

- řešení úlohy s netriviálním problémem;
- řešení úlohy obsahující analýzu dat a formulaci závěrů;
- interpretace poznatků z různých zdrojů;
- srovnávání různých řešení problému, cílená diskuse k řešenému úkolu a komentování postupu řešení;
- zobecnění poznatků bádání;
- obsahově náročná komunikace, podněcování dialogu mezi žáky;
- rozvíjení spolupráce a postojů žáků;
- využití zkušeností z reálného života a poznatků jiných předmětů;
- podpora tvořivosti žáků.

Pro uchopení kontextových proměnných byl ve výpočtu indexu kontrolován vliv vyučovaného předmětu, ročníku výuky, postavení speciální třídy, počtu žáků ve třídě a počtu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

MAPA 57 | Index uplatnění činností kognitivní aktivace žáků v hodinách výuky navštívených inspekčními týmy, záznamy inspekčních týmů – okresy, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat České školní inspekce

Mapa 57 zachycuje výsledné meziokresní rozdíly v uplatnění činností kognitivní aktivace žáků v hodinách navštívených inspekčními týmy. Za pozornost zde stojí rozdílné postavení krajů, které jsou řazeny mezi strukturálně problémové – nižší hodnoty indexu v okresech Ústeckého a Karlovarského kraje a vyšší hodnoty indexu v okresech Moravskoslezského a Libereckého kraje. Zajímavě se rovněž jeví Zlínský kraj, jehož všechny okresy signalizují nízké uplatnění činností kognitivní aktivace žáků. V mapě 57 prezentované meziokresní rozdíly je ale potřeba chápat v souladu s omezeními, která jsou spojena s uplatněnou metodikou (např. vazba pouze k hodinám navštíveným inspekčními týmy). Poskytují tak spíše jen základní vhled k úvahám o uplatňování činností kognitivní aktivace žáků v území.

A decorative horizontal bar spanning the width of the page. It consists of a solid gray bar on the left, a large outline letter 'S' in the center, and a solid gray bar on the right.

S

Seznam objektů

Seznam grafů

- GRAF 1** | Vztah mezi výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 (průměrná hodnota souhrnného indexu) a socioekonomickým statusem těchto žáků (průměrná hodnota) - okresy 20
- GRAF 2** | Vztah mezi výsledky žáků 9. ročníku základních škol v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 a v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %), hodnocení na základě umístění základní školy v okrese 23
- GRAF 3** | Vztah mezi výsledky žáků 9. ročníku základních škol v testu českého jazyka v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 a žáků středních škol v testu českého jazyka ve společné části maturitní zkoušky v letech 2022, 2023 a 2024 (průměrná hodnota) – okresy, průměrná úspěšnost žáků v testu českého jazyka (v %), hodnocení na základě umístění základní a střední školy v okrese 25
- GRAF 4** | Výsledky žáků v testech národních šetření a zkoušek (viz tabulka 1) – vztah vybraných proměnných, korelace na úrovni okresů 26
- GRAF 5** | Výsledky žáků 5. ročníku základních škol hlásících se na víceleté gymnázium v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 (průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky) a podíl žáků 5. ročníku hlásících se v roce 2024 na nižší stupeň víceletých gymnázií (v %) – okresy podle umístění sídla základní školy žáků 28
- GRAF 6** | Výsledky žáků v jednotné přijímací zkoušce a společné části maturitní zkoušky (viz tabulka 2) – vztah vybraných proměnných vztahujících se ke gymnaziálním oborům vzdělání, korelace na úrovni okresů 33
- GRAF 7** | Vztah vybraných proměnných (viz tabulka 3) vztahujících se k výsledkům vzdělávání žáků základních škol, korelace na úrovni okresů 36
- GRAF 8** | Vztah mezi vybranými výsledky vzdělávání žáků (viz tabulka 4) a socioekonomickými charakteristikami obyvatelstva – korelace na úrovni okresů 37
- GRAF 9** | Vztah mezi podílem učitelů základních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů základních škol (v %, přepočtený stav, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024) a podílem Českou školní inspekci hospitovaných hodin výuky ve školních letech 2021/2022 až 2023/2024, které byly odučeny učitelem s odpovídající vystudovanou aprobační 44
- GRAF 10** | Vztah mezi podílem běžných a veřejných škol, jejichž součástí je základní škola, s méně než 75 dětmi a žáků v území (v %) a podílem běžných a veřejných neúplných základních škol jen s 1. stupněm vzdělávání v území (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024 53
- GRAF 11** | Diskuse výhod a nevýhod základních škol různé velikosti, jen běžné základní školy s veřejným zřizovatelem – vztah vybraných proměnných, korelace na úrovni okresů 55
- GRAF 12** | Vztah mezi podíly žáků s ukrajinským státním občanstvím na celkovém počtu základních škol ve školním roce 2021/2022 a 2024/2025 (v %) – okresy 60
- GRAF 13** | Vztah mezi podílem žáků 5. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v přijímacím řízení (1. kolo) alespoň jednu přihlášku ke studiu na osmiletém gymnáziu, na celkovém počtu žáků 5. ročníku základních škol (v %) a podílem žáků 1. ročníku studia na osmiletém gymnáziu na celkovém počtu žáků v 6. ročníku studia (základní školy a odpovídající ročník osmiletého gymnázia) ve školním roce 2024/2025 (v %) – okresy 69
- GRAF 14** | Vztah podílu žáků hlásících se na osmileté gymnázium v 5. ročníku ZŠ v roce 2024 a podílu těchto žáků, kteří byli na osmileté gymnázium v roce 2024 přijati (1. kolo přijímacího řízení) 70
- GRAF 15** | Vztah mezi indexem vnímané závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy (disciplinární klima; odpovědi ředitelů a učitelů, přepočet podle velikostní struktury běžných základních škol okresu, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024) a výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 – okresy 77
- GRAF 16** | Vztahy mezi vnímáním kvality spolupráce a interakce vedení – učitelé – žáci, vnímáním závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků, nedostatečnou kvalifikovaností učitelů a výsledky žáků v národním testování ČŠI v roce 2022 – vybrané proměnné (viz tabulka 6), korelace na úrovni okresů 82

GRAF 17	Vztah mezi indexem nastavení prostředí běžných základních škol na úspěch se zachováním nároků na vzdělávání (odpovědi učitelů, přepočet vůči velikostní struktuře běžných základních škol okresu, kontrola vlivu učitelem vyučovaných předmětů a výuky na 1. či 2. stupni základní školy, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024) a výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 – okresy.....	84
----------------	---	----

Seznam map

MAPA 1	Výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 – okresy, průměrná hodnota souhrnného indexu pro testy českého jazyka a matematiky.....	20
MAPA 2	Výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2022 – SO ORP, průměrná hodnota souhrnného indexu pro testy českého jazyka a matematiky.....	21
MAPA 3	Výsledky žáků 9. ročníku základních škol v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %), hodnocení na základě umístění základní školy v okrese.....	22
MAPA 4	Výsledky žáků středních škol v testu českého jazyka společné části maturitní zkoušky v letech 2022, 2023 a 2024 – okresy, průměrná hodnota úspěšnosti za hodnocené roky (v %), hodnocení na základě umístění střední školy v okrese.....	24
MAPA 5	Výsledky žáků 5. a 9. ročníku základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií v národním šetření České školní inspekce v roce 2017 – okresy, průměrná hodnota souhrnného indexu pro testy českého jazyka a matematiky.....	26
MAPA 6	Výsledky žáků 5. ročníku základních škol hlásících se na víceleté gymnázium v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla základní školy žáků, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)......	27
MAPA 7	Výsledky žáků 5. ročníku základních škol přijatých na víceleté gymnázium v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla základní školy žáků, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)......	29
MAPA 8	Výsledky žáků 5. ročníku základních škol přijatých na víceleté gymnázium v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla víceletého gymnázia, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)......	30
MAPA 9	Výsledky žáků 9. ročníku základních škol, kteří podali alespoň jednu přihlášku na gymnaziální obor, v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla základní školy žáků, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %).....	31
MAPA 10	Výsledky žáků 9. ročníku základních škol přijatých na gymnaziální obor v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla základní školy žáků, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)......	31
MAPA 11	Výsledky žáků 9. ročníku základních škol přijatých na gymnaziální obor v jednotné přijímací zkoušce na střední školy v roce 2024 – okresy podle umístění sídla víceletého gymnázia, průměrná hodnota součtu úspěšnosti v testech českého jazyka a matematiky (v %)......	32
MAPA 12	Podíl žáků běžných tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku buď v 7., nebo v 8. ročníku na celkovém počtu žáků běžných tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku v daném školním roce (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	34
MAPA 13	Podíl žáků běžných i speciálních tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku buď v 7., nebo v 8. ročníku na celkovém počtu žáků běžných i speciálních tříd základních škol, kteří ukončili povinnou školní docházku v daném školním roce (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024.....	35
MAPA 14	Podíl žáků běžných tříd základních škol, kteří opakují ročník, vůči celkovému počtu žáků běžných tříd v daném školním roce (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	35
MAPA 15	Výsledky žáků ve vztahu k sociálním podmínkám v okrese spolu s nedostatkem vyučujících.....	38
MAPA 16	Podíl učitelů mateřských škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů mateřských škol (v %, přepočtený stav) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	42
MAPA 17	Podíl učitelů 1. stupně základních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů 1. stupně základních škol (v %, přepočtený stav) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	42
MAPA 18	Podíl učitelů 2. stupně základních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů 2. stupně základních škol (v %, přepočtený stav) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	43

MAPA 19	Podíl učitelů středních škol bez kvalifikace na celkovém počtu učitelů středních škol (v %, přepočtený stav) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	43
MAPA 20	Počet žáků připadajících na jeden úvazek asistenta pedagoga základních škol – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	45
MAPA 21	Počet žáků se speciálními vzdělávacími potřebami připadajících na jeden úvazek asistenta pedagoga základních škol – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	45
MAPA 22	Počet úvazků psychologů ve školách a školských poradenských zařízeních připadajících na jeden tisíc dětí a žáků mateřských, základních a středních škol (součet) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	47
MAPA 23	Počet úvazků psychologů ve školách a školských poradenských zařízeních připadajících na jeden tisíc dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v mateřských, základních a středních školách (součet) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	47
MAPA 24	Vnímaná míra závažnosti problému s nedostatkem pedagogických pracovníků (čtyřbodová škála odpovědí, 0 = žádný problém; 3 = značný problém) – okresy, průměrná hodnota odpovědí ředitelů základních škol navštívených během inspekční činnosti ve školních letech 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	49
MAPA 25	Vnímaná míra závažnosti problému s nevhodně nebo nedostatečně kvalifikovanými pedagogickými pracovníky (čtyřbodová škála odpovědí, 0 = žádný problém; 3 = značný problém) – okresy, průměrná hodnota odpovědí ředitelů základních škol navštívených během inspekční činnosti ve školních letech 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	49
MAPA 26	Průměrná velikost mateřských škol v území (počet dětí v předškolním vzdělávání), pouze běžné mateřské školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	50
MAPA 27	Průměrná velikost základních škol v území (počet žáků v základním vzdělávání), pouze běžné základní školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024 ...	51
MAPA 28	Průměrná velikost škol, jejichž součástí je mateřská škola, v území (počet dětí a žáků celé školy v rámci jednoho identifikátoru REDIZO), pouze běžné mateřské školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	51
MAPA 29	Podíl škol, jejichž součástí je základní škola, s méně než 75 dětmi a žáky v území (počet dětí a žáků celé školy v rámci jednoho identifikátoru REDIZO), pouze běžné základní školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	52
MAPA 30	Průměrná velikost (počet žáků) běžné třídy základní školy – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	54
MAPA 31	Počet žáků připadající na úvazek učitele základní školy, pouze běžné základní školy s veřejným zřizovatelem – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	54
MAPA 32	Podíl dětí s jiným než českým či slovenským státním občanstvím na celkovém počtu dětí mateřských škol ve školním roce 2024/2025 – okresy	56
MAPA 33	Podíl žáků s jiným než českým či slovenským státním občanstvím na celkovém počtu žáků základních škol ve školním roce 2024/2025 – okresy	57
MAPA 34	Podíl žáků s jiným než českým či slovenským státním občanstvím na celkovém počtu žáků středních škol ve školním roce 2024/2025 – okresy	57
MAPA 35	Podíl dětí s ukrajinským státním občanstvím na celkovém počtu dětí v mateřských školách (2024/2025) – okresy, v %	58
MAPA 36	Podíl žáků s ukrajinským státním občanstvím na celkovém počtu žáků v základních školách (2024/2025) – okresy, v %	59
MAPA 37	Podíl žáků s ukrajinským státním občanstvím na celkovém počtu žáků na středních školách (2024/2025) – okresy, v %	59
MAPA 38	Podíl žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na celkovém počtu žáků mateřských škol – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	61
MAPA 39	Podíl žáků se speciálními vzdělávacími potřebami na celkovém počtu žáků základních škol – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	61

MAPA 40	Podíl dětí ve věku 3 až 5 let v mateřských školách k počtu dětí ve věku 3 až 5 let v území (v %) – okresy, průměrná hodnota za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	65
MAPA 41	Naplněnost mateřských škol v území ve školním roce 2023/2024 (v %) – okresy	65
MAPA 42	Podíl dětí, které nastupují do běžných tříd mateřských škol až v pěti letech věku, na počtu pětiletých dětí v běžných třídách mateřských škol ve školním roce 2023/2024 (v %) – okresy	66
MAPA 43	Podíl šestiletých dětí v mateřských školách a v přípravných třídách na počtu šestiletých dětí a žáků v předškolním a základním vzdělávání ve školním roce 2023/2024 (v %) – okresy	66
MAPA 44	Rozdíl v podílech dětí ve věku 3–5 let, které navštěvovaly předškolní vzdělávání ve školních rocích 2017/2018 a 2023/2024 (v %) – SO ORP	67
MAPA 45	Podíl žáků 5. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v přijímacím řízení (1. kolo) alespoň jednu přihlášku ke studiu na osmiletém gymnáziu, na celkovém počtu žáků 5. ročníku základních škol (v %) – okresy, hodnocení podle sídla základní školy žáka	68
MAPA 46	Podíl žáků 5. ročníku základních škol přijatých v roce 2024 ke studiu na osmiletém gymnáziu (1. kolo přijímacího řízení) na celkovém počtu žáků, kteří v přijímacím řízení (1. kolo) podali alespoň jednu přihlášku ke studiu na osmiletém gymnáziu (v %) – okresy, hodnocení podle sídla základní školy žáka	69
MAPA 47	Podíl žáků 9. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v přijímacím řízení na střední školy (1. kolo) alespoň jednu přihlášku ke studiu na čtyřletém gymnáziu, na celkovém počtu žáků přihlášených v 1. kole k přijímacímu řízení na střední školy (v %) – okresy, hodnocení podle sídla základní školy žáka	71
MAPA 48	Podíl žáků 9. ročníku základních škol, kteří v roce 2024 podali v přijímacím řízení na střední školy (1. kolo) všechny přihlášky ke studiu na nematuritní obory, na celkovém počtu žáků přihlášených v 1. kole k přijímacímu řízení na střední školy (v %) – okresy, hodnocení podle sídla základní školy žáka	71
MAPA 49	Index vnímané závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy, pohled ředitelů a učitelů běžných základních škol – okresy, průměrná hodnota indexu pro odpovědi ředitele a učitelů škol, přepočet vůči podílům základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	75
MAPA 50	Index vnímané závažnosti projevů rizikového a nežádoucího chování žáků v prostředí školy, pohled ředitelů a učitelů běžných základních škol – okresy, průměrná hodnota indexu pro odpovědi ředitele a učitelů škol, přepočet vůči podílům učitelů základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	76
MAPA 51	Index spokojenosti učitelů, kteří učí 4. ročníky žáků na prvním stupni běžných základních škol, s prací – kraje, mezinárodní šetření PIRLS v roce 2021	78
MAPA 52	Index vnímané kvality spolupráce a interakcí vedení a učitelů školy, pohled ředitelů běžných základních škol – okresy, přepočet na podíly základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	79
MAPA 53	Index vnímané kvality spolupráce a interakcí vedení a učitelů školy, pohled učitelů běžných základních škol – okresy, přepočet na podíly základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	80
MAPA 54	Index vnímané kvality spolupráce a interakcí učitelů a žáků školy, pohled učitelů běžných základních škol – okresy, přepočet na podíly základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	80
MAPA 55	Index vnímané kvality spolupráce a interakcí učitelů a žáků školy, pohled žáků běžných základních škol – okresy, přepočet na podíly základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, kontrola 1. či 2. stupně základní školy žáka, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	81
MAPA 56	Index nastavení prostředí běžných základních škol na úspěch se zachováním nároků na vzdělávání, odpovědi učitelů – okresy, přepočet vůči podílům základních škol v okrese podle velikostních kategorií škol, kontrola vlivu učitelem vyučovaných předmětů a výuky na 1. či 2. stupni základní školy, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	83
MAPA 57	Index uplatnění činností kognitivní aktivace žáků v hodinách výuky navštívených inspekčními týmy, záznamy inspekčních týmů – okresy, data za školní roky 2021/2022, 2022/2023 a 2023/2024	85

Seznam tabulek

TABULKA 1	Přehled proměnných v grafu 4	27
TABULKA 2	Přehled proměnných v grafu 6	33
TABULKA 3	Přehled proměnných v grafu 7	36
TABULKA 4	Vybrané proměnné v grafu 8.....	38
TABULKA 5	Vztah vybraných proměnných vztahujících se k personálním podmínkám vzdělávání v základních školách, korelace na úrovni okresů.....	48
TABULKA 6	Přehled proměnných v grafu 16	82

Literatura a zdroje

Literatura a zdroje

ČŠI (2019). *Role rodičů, učitelů a moderních technologií v rozvoji čtenářské gramotnosti žáků 4. tříd ZŠ v České republice. Sekundární analýza PIRLS 2016*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2021a). *Využívání diagnostických nástrojů a doporučená podpůrná opatření ve školských poradenských zařízeních*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2021b). *Společné znaky vzdělávání v úspěšných základních školách*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2021c). *Well-being žáků, třídní klima, používání ICT a vnímání role učitele. Sekundární analýza PISA 2018*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2021d). *Růstové nastavení mysli žáků a jeho vliv na výsledky vzdělávání*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2022a). *Vyhodnocení výsledků vzdělávání žáků 5. a 9. ročníků základních škol a víceletých gymnázií*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2022b). *Zajímavosti českého vzdělávání. Vybrané faktory ovlivňující podmínky, průběh a výsledky vzdělávání pohledem pěti let sekundárních analýz*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2022c). *Společné znaky vzdělávání v úspěšných středních školách s učebními obory*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2022d). *Vybrané faktory ovlivňující vzdělávací výsledky žáků. Sekundární analýza TIMSS 2019*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2022e). *České školství v mapách. Prostorová analýza podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2022f). *Vztah velikosti školy a kvality vzdělávání*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2022g). *Podpora vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků v základních a středních školách*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2022h). *Průběžná zpráva o integraci a vzdělávání ukrajinských dětí a žáků*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2023a). *Národní zpráva PISA 2022. Matematická, čtenářská a přírodovědná gramotnost*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2023b). *Mezinárodní šetření PIRLS 2021. Národní zpráva*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2023c). *Integrace a vzdělávání dětí a žáků s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka se specifickým zřetelem k integraci a vzdělávání dětí a žáků z Ukrajiny*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2024a). *Přírodovědná gramotnost a přírodovědné vzdělávání na základních a středních školách*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2024b). *Čtenářská gramotnost na základních a středních školách ve školním roce 2022/2023*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2024c). *Digitální kompetence a informatické myšlení žáků ZŠ a SŠ*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2024d). *Znaky základních škol s výrazným posunem v národních testováních*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2024e). *Společná výuka běžných tříd a tříd speciálních*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2024f). *Kvalita vzdělávání v České republice ve školním roce 2023/2024. Výroční zpráva České školní inspekce*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2025a). *Vnější faktory ovlivňující kvalitu vzdělávání v základních školách*. Praha: Česká školní inspekce.

ČŠI (2025b). *Rovné příležitosti a prevence rizik ve školním prostředí*. Praha: Česká školní inspekce.

Haahr, J. et al. (2005). *Explaining Student Performance: Evidence from the International PISA, TIMSS and PIRLS Surveys*. Danish Technological Institute.

Hadj-Moussová, Z. (2012). *Pedagogická a sociální psychologie*. Praha: Univerzita Karlova.

Hernandez, T. J., Seem, S. R. (2004). A safe school climate: A systemic approach and the school counselor. *Professional School Counseling*, 7(4), 256–262

Harrison, L. et al. (2009). *Child Care and Early Education in Australia*. Canberra: Commonwealth of Australia.

- Heckman, J. (2011). The economics of inequality: the value of early childhood education. *American Educator*, 35(1), 31–35.
- Kohoutek, R. (2002). *Základy užité psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Marjoribanks, K. (2002). *Family and School Capital: Towards a Context Theory of Students' School Outcomes*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- MŠMT (2024). [*Sekundární analýza mezinárodního šetření PIRLS 2021. Faktory vedoucí k vyššímu zájmu, oblibě a sebedůvěře žáka ve čtení*](#). Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.
- MMR (2020). *Strategie regionálního rozvoje ČR 2021+*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj.
- NÚDZ (2023). [*Národní monitoring duševního zdraví dětí: 40 % vykazuje známky střední až těžké deprese, 30 % úzkosti. Odborníci připravují preventivní opatření*](#). Praha: Národní ústav duševního zdraví.
- Perry, L. McConney, A. (2010). Does the SES of the school matter? An examination of socioeconomic status and student achievement using PISA 2003. *Teachers College Record*, 112(4), 1137–1162.
- Ruus, V. R. et al. (2007). Student's well-being, coping, academic success, and school climate. *Social Behaviour and Personality*, 35(7), 919–936.
- Sancassani, P. (2023). The effect of teacher subject-specific qualifications on student science achievement. *Labour Economics*, 80, 102309. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2022.102309>.
- Sirin, S. R. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: a meta-analytic review of research. *Review of Educational Research*, 75(3), 417–453.
- Straková, J. (2007). The impact of the structure of the education system on the development of educational inequalities in the Czech Republic. *Czech Sociological Review*, 43(3), 589–610.
- Straková, J. (2010). Dopad diferenciací vzdělávacích příležitostí v povinném vzdělávání na vývoj nerovností ve výsledcích žáků v ČR po roce 2000. *Pedagogika*, 60(1), 21–37.
- Straková, J. Simonová, J. (2015). Beliefs of Czech teachers as a prerequisite for effective teaching. *Studia Pedagogica*, 20(4), 53–70.
- Svobodová, A., Büchlerová, D. (2022). *Předčasné odchody na středních školách*. Brno: JCMM.
- Syslová, Z. (2017). *Učitel v předškolním vzdělávání a jeho příprava na profesi*. Brno: Masarykova Univerzita.
- Tugume, G. et al. (2024). Examining the relationship between teachers' qualifications and students' academic performance. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 6(2), 66–77.
- Whitaker, A. et al. (2019). [*Cops not Counselors: How the Lack of School Mental Health Professionals Is Harming Children*](#). New York: American Civil Liberties Union.
- Zezulková, E., Kaleja, M. (2016). [*Heterogenita žáků základních škol ve speciálněpedagogické diagnostice*](#). In *Speciálněpedagogická diagnostika v inkluzivním vzdělávání. Sborník příspěvků z XII. ročníku mezinárodní konference v sekci Speciálněpedagogická diagnostika*. Ostrava: Ostravská Univerzita, 15–24.

A decorative horizontal bar spanning the width of the page. It consists of a long gray rectangle on the left and a smaller gray rectangle on the right. A large, hollow outline of the letter 'P' is positioned to the right of the first rectangle, overlapping the second one.

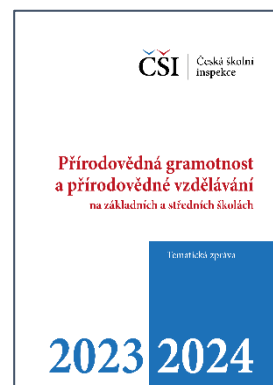
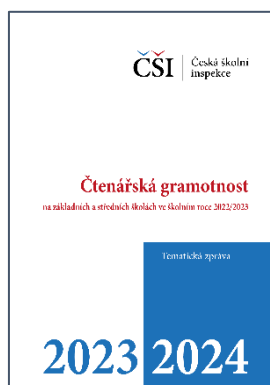
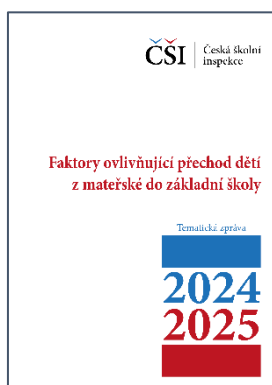
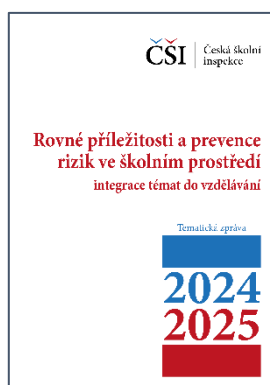
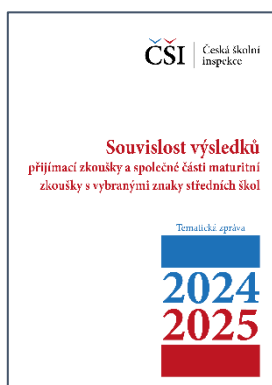
P

Příloha

PŘÍLOHA 1 | Analýzy a publikace České školní inspekce

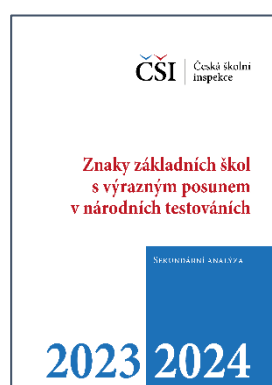
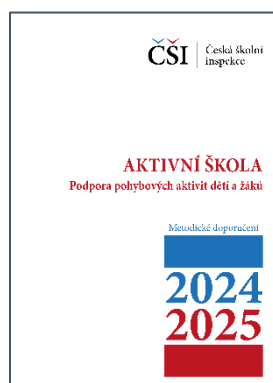
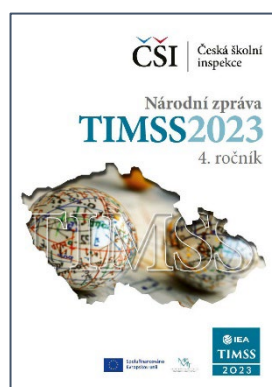
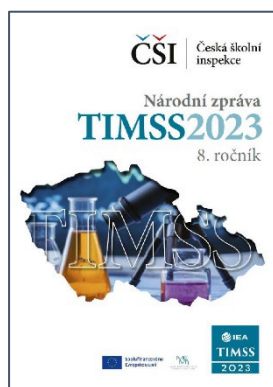
Tematické zprávy

Tematické zprávy nabízejí pohled na kvalitu a efektivitu vzdělávání ve vybraných tématech, která jsou předmětem sledování a hodnocení ze strany České školní inspekce. Také tyto výstupy poskytují zcela zásadní soubor zjištění, dat, závěrů a doporučení využitelných při přijímání opatření směřem k podpoře vzdělávání v České republice.

Další výstupy

Česká školní inspekce připravuje a zveřejňuje také další výstupy analytického či metodického charakteru, z nichž některé jsou využitelné i přímo jednotlivými školami a školskými zařízeními.

Výroční zprávy

Výroční zprávy České školní inspekce každoročně poskytují komplexní výpověď o kvalitě a efektivitě vzdělávání a vzdělávací soustavy České republiky za příslušný školní rok a jsou důležitým zdrojem informací pro řízení vzdělávání a nastavování podpory pro školy a školská zařízení.

Sledujte výstupy České školní inspekce na Facebooku, platformě X a YouTube

ANALÝZY | DATA | PUBLIKACE

ČŠI Česká školní inspekce

Česká školní inspekce - Analýzy, data, publikace
@CSInspekce

Česká školní inspekce je správním úřadem ČR provádějícím hodnocení a kontrolu kvality a efektivitě vzdělávání.

Česká školní inspekce

DOMOVSKÁ STRÁNKA

VIDEO

PLAYLISTY

KANÁLY

INFORMACE

České školství v mapách

Mgr. Tomáš Zatloukal, MBA, LL.M., MSc. | ředitel školní inspekce

České školství v mapách

1 161 zhlédnutí • před 5 měsíci

Prostorová analýza podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání. Charakteristiky českých vzdělávacích dat na úrovni okresů. Množství dosud nezveřejněných dat a informací v podobě přehledných kartogramů. Zaměření na mateřské, základní i střední školy.

Informační a metodické weby

www.csicr.cz

Česká školní
inspekce

KARIÉRA | VEŘEJNÉ ZAKÁZKY | OTEVŘENÝ ÚŘAD | INFORMAČNÍ SYSTÉMY | KONTAKTY

Základní
informace

Registr
inspekčních
zpráv

Dokumenty

Metodický
portál

Vzdělávání
v datech

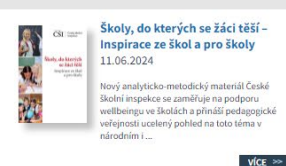
Aktuality

VÍCE >>>

VÍCE >>>

VÍCE >>>

www.kvalitniskola.cz

Česká školní
inspekce

Vlastní
hodnocení

Nástroje
pro vlastní
hodnocení

Kritéria
hodnocení

Externí
hodnocení

Náměty a
inspirace

VÍCE >>>

VÍCE >>>

VÍCE >>>

České školství v mapách II

Prostorová analýza podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání

Tato publikace přináší jedinečný pohled na vzdělávací systém v České republice prostřednictvím prostorové analýzy, která odhaluje regionální rozdíly a nerovnosti v podmínkách, průběhu a výsledcích vzdělávání. Na základě unikátních dat z inspekční činnosti České školní inspekce a dalších relevantních zdrojů nabízí komplexní přehled o stavu českého školství.

Klíčovou součástí publikace jsou mapové vizualizace, které přehledně zobrazují data a umožňují lépe pochopit územní specifika vzdělávacího systému. Tyto vizualizace nejen identifikují problémové oblasti, ale také inspirují k hledání řešení a sdílení příkladů dobré praxe.

Publikace je určena zřizovatelům škol, krajským samosprávám, tvůrcům vzdělávacích politik i široké odborné a laické veřejnosti. Jejím cílem je podpořit informovanou diskusi, přispět k efektivnímu plánování a realizaci opatření a podnítit kroky vedoucí ke zlepšení kvality a spravedlnosti vzdělávacího systému.

České školství v mapách II je nepostradatelným nástrojem pro všechny, kteří usilují o lepší porozumění vzdělávacímu prostředí a chtějí přispět k jeho dalšímu rozvoji.

Česká školní
inspekce

www.csicr.cz